

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Miha Kocjančič

**Dolžniška kriza v Evropski uniji:
primera Grčije in Irske**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Miha Kocjančič

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Dolžniška kriza v Evropski uniji:
primera Grčije in Irske

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Dolžniška kriza v Evropski uniji: primera Grčije in Irske

Na svetovni ravni je do leta 2008 vladalo obdobje izjemnega gospodarskega optimizma. Borzni indeksi so dnevno dosegali nove rekorde, podjetja so imela praktično neomejen dostop do kreditiranja in potrošniki so nezadržno nakupovali. S propadom vrste finančnih institucij in z zlomom nepremičninskega trga v ZDA se je izjemni optimizem v trenutku prelevil v izjemni pesimizem. Kriza se je hipoma razširila na ves svet, največje breme pa je pri tem utrpela Evropska unija (EU). V diplomski nalogi je v začetku izpostavljeno iskanje poglobljenih razlogov za začetek dolžniške krize v EU, v nadaljevanju pa osrednje mesto prevzame podrobno preučevanje reformnih ukrepov na primerih Grčije in Irske. Ob tem ne smemo zanemariti vpliva EU na reforme obeh držav, saj sta ob sprejetju zunanje finančne pomoči izgubili precejšen del svoje suverenosti. Glavno vprašanje naloge je tako, ali je vpeljava enakih reform za zelo različno gospodarsko in politično stabilni državi prava pot in ali lahko strogi varčevalni ukrepi za EU pomenijo izhod iz krize ter svetlejšo enotno prihodnost.

Ključne besede: Grčija, Irska, kriza, Evropska unija, politična ekonomija.

Debt crisis in the European Union: examples of Greece and Ireland

On the global level by 2008, a period of great optimism prevailed in the economy. Stock indexes achieved new records daily, companies had virtually unlimited access to financing and consumers were spending without limitations. With the collapse of a number of financial institutions and the U.S. housing market the extreme optimism in the financial markets was quickly replaced by the extreme pessimism. The crisis spread from the U.S. to the whole world in a heartbeat and the brunt of the force fell on the EU shoulders. The first part of the thesis explores the main reasons for the debt crisis in the EU and in the second part the main focuses shifts towards a detailed study of the reform measures implemented by Greece and Ireland. One should not ignore the impact of the EU in the reform process of the two countries, since the adoption of foreign financial aid considerably affected their sovereignty. The main question is therefore if the same type of reforms for two very different economically and politically standing countries is the best solution and if strict austerity measures can pull the EU out of the crisis to a brighter united future.

Keywords: Greece, Ireland, crisis, European Union, political economy.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OKVIR	10
2.1 PREDMET PREUČEVANJA IN CILJI DIPLOMSKE NALOGE.....	10
2.2 ZGRADBA DIPLOMSKEGA DELA.....	10
2.3 HIPOTEZA	11
2.4 METODE IN TEHNIKE PREUČEVANJA	14
3 OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV IN KONCEPTOV	15
3.1 LIBERALIZEM	15
3.2 KEYNESIANIZEM	16
3.3 MARKSIZEM	17
4 OPREDELITEV PODROČJA IN OPIS PROBLEMA	19
4.1 ZGODOVINA KRIZ.....	19
4.2 AKTUALNA KRIZA.....	21
5 ŠTUDIJA PRIMERA – GRČIJA	25
5.1 POLITIČNA IN GOSPODARSKA ZGODOVINA.....	25
5.2 ZAČETEK KRIZE	33
5.3 MEDNARODNA FINANČNA POMOČ.....	39
5.4 IMPLEMENTACIJA REFORM.....	42
5.4.1 Davčni prihodki	44
5.4.2 Javni sektor	45
5.4.3 Sociala in zdravstvo	46
5.4.4 Izobraževanje in trg dela	47
5.4.5 Bančništvo in privatizacija	49
6 ŠTUDIJA PRIMERA – IRSKA	51
6.1 POLITIČNA IN GOSPODARSKA ZGODOVINA.....	51
6.2 ZAČETEK KRIZE	59
6.3 REŠEVANJE FINANČNEGA SEKTORJA.....	65
6.4 MEDNARODNA FINANČNA POMOČ.....	73
6.5 IMPLEMENTACIJA REFORM.....	74
6.5.1 Davčni prihodki	75
6.5.2 Javni sektor	75
6.5.3 Sociala in zdravstvo	75

6.5.4 Izobraževanje	76
7 PRIMERJAVA REZULTATOV	77
8 SKLEPI.....	89
9 ZAKLJUČEK.....	97
10 LITERATURA.....	98
PRILOGI.....	114
PRILOGA A: TABELA PADCA BDP MED DRUGO SVETOVNO VOJNO (V ODSOTKIH)	114
PRILOGA B: TABELA RAZDELITVE POMOČI V OKVIRU PROGRAMA EUROPEAN RECOVERY PROGRAMME PO DRŽAVAH MED LETOMA 1948 IN 1951	115

KAZALO TABEL

Tabela 4.1: Največji bankroti v zgodovini ZDA	23
Tabela 5.1: Stopnja rasti in inflacija med letoma 1973 in 1993 (v odstotkih)	32
Tabela 7.1: Neposredne tuje investicije	84
Tabela 8.1: Splošne in ekonomske stavke v Evropi med letoma 1980 in 2008	95

SEZNAM KRATIC

AIB	Allied Irish Bank
BNP	bruto nacionalni proizvod
BOI	Bank of Ireland
CIA	Centralna obveščevalna agencija (angl. Central Intelligence Agency)
CIFS	Shema za finančno podporo kreditnih institucij (angl. Credit Institutions Financial Support Scheme)
DDV	davek na dodano vrednost
DGS	Shema jamstva za vloge v bankah (angl. Deposit Guarantee Scheme)
DJI	borzni delniški indeks Dow Jones (angl. Dow Jones Industrial Average)
EBS	Educational Building Society
EFSF	Evropski stabilizacijski sklad (angl. European Financial Stability Facility)
EFSM	evropski stabilizacijski mehanizem (angl. European Financial Stabilisation Mechanism)
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EK	Evropska komisija
ELG	Garancija za upravičene dolgove (angl. Eligible Liabilities Guarantee)
EMU	Ekonomska in monetarna unija (angl. The Economic and Monetary Union)
EU	Evropska unija (angl. European Union)
EU-15	oznaka držav članic EU pred širitvijo Unije v letu 2004
EU-27	oznaka za vse obstoječe države članice EU
Fed	Ameriška centralna banka (angl. Federal Reserve System)
IBRC	Irish Bank Resolution Corporation
ILO	Mednarodna organizacija dela (angl. International Labour Organization)
IL&P	Irish Life & Permanent
IMF	Mednarodni denarni sklad (angl. International Monetary Fund)
INBS	Irish Nationwide Building Society
IRA	Irska republikanska armada
OAPEC	Organizacija arabskih držav izvoznic nafte (angl. Organization of Arab Petroleum Exporting Countries)

PASOK	Panhelensko socialistično gibanje (gr. Panellinio Sosialistiko Kinima; angl. Panhellenic Socialist Movement)
PIIGS	Portugalska, Italija, Irska, Grčija, Španija (angl. Portugal, Italy, Ireland, Greece, Spain)
SBA	mehanizem IMF za hitre intervencije (angl. IMF Stand-By Arrangements)
SPV	posebna projektna družba (angl. Special purpose vehicle)
USD	ameriški dolar (angl. United States dollar)
VB	Velika Britanija
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

EU predstavlja idejo o tesnejšem povezovanju evropskih držav, realizirano na polovici prejšnjega stoletja v obliki Evropske skupnosti za premog in jeklo, ki je sčasoma svoje povezovanje nadgradila tudi s skupno valuto. Kdo bi lahko oporekal navdihujoči ideji Evrope brez zgodovinskih zamer, nacionalnih, verskih in rasnih sovraštev, prepиров in vojn? Evrope, ki stremi v prihodnost, ne preteklost, in katere glavni cilj je sodelovanje, ne razdvajanje. Toda osnovni duh povezovanja držav v enotno skupnost je pred veliko preizkušnjo.

Finančna, gospodarska in dolžniška kriza je v letu 2008 skozi glavna vrata vstopila na mednarodne trge in ni povzročila daljnosežnih posledic samo na ekonomskem, temveč tudi na veliko širšem, družbenem, socialnem in političnem področju. Kriza je celotno Evropo postavila pred kritično dilemo, ki so se je politiki dolgo izogibali – tesnejše povezovanje ob izgubi dela suverenosti za posamezne države na eni strani ali ohranjanje statusa quo in verjetnega razpada EU na dolgi rok na drugi strani. Kriza je zelo očitno razkrila različne plasti razdvojenosti Evrope, ki jo je lahko relativno šibka povezanost držala skupaj v času pozitivnega vzdušja, medtem ko so se vezi v času krize izdatno skrhale in razkrile vse razpoke obstoječega sistema.

Razlike med severom in jugom, centrom in periferijo, razvitim in nerazvitim delom, verske in kulturno zgodovinske razlike so izdatno otežile hitro reševanje krize in vsakršno pogajanje na ravni sedemindvajseterice se je zavleklo v času, ko štejejo zgolj izredno hitre in odločne rešitve, medtem ko vsakršno omahovanje zgolj dodatno pogloblja razsežnost težav. V kriznih časih so se namreč pokazali interesi posameznih držav, ki pa niso nujno tudi interesi v prihodnost zadržte skupnosti. Ne glede na usodo EU pa je brez dvoma jasno, da bodo morale države svoje težave rešiti na tak ali drugačen način, pa naj si bo to v duhu enotnosti Evropske skupnosti ali pa vsaka sama na svojem koščku zemlje.

Znotraj EU posebno poglavje v dolžniški krizi predstavljata Grčija in Irska, med drugim tudi zaradi nekaterih, za preučevanje izredno zanimivih specifičnih lokalnih

vidikov krize. Grčija je na primer v svoji moderni zgodovini od leta 1822 bankrotirala že petkrat, pri čemer se nam samo po sebi zastavi vprašanje, zakaj v tej prelepi državi na jugu Balkana tako pogosto prihaja do finančnih šokov. Na drugi strani je Irska od sredine devetdesetih let predstavljala zgled za vse države EU kot izredno napredna in hitro se razvijajoča se država, imenovana tudi »keltski tiger«. Kaj je povzročilo tako dramatičen zasuk, da se je država iz šampiona prelevila v bolnika v razmiku le nekaj let?

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 PREDMET PREUČEVANJA IN CILJI DIPLOMSKE NALOGE

V zadnjih treh letih smo po oceni večine analitikov priča najhujši finančni in gospodarski krizi po letu 1929. V začetnem obdobju je bil na udaru predvsem nepremičninski sektor, kasneje pa se je kriza hitro preselila tudi na finančni in realni sektor. Po treh letih od začetka krize mirnih voda še ni na obzorju in vedno znova se omenja kriza z dvojnimi dnom, ki bi predstavljala velik pritisk na že tako krhke javne finance ter obstoj EU in evra. Glavni predmet preučevanja diplomske naloge so ukrepi držav članic EU za zajezitev negativnih posledic krize za javne finance in gospodarstvo. S pomočjo preučevanja ukrepov različnih držav in morebitnih drugih okoliščin želimo na osnovi primerov preučiti različne pristope in posledice.

Cilj diplomske naloge je v prvi vrsti preučiti rezultate reformnih ukrepov držav članic EU za spopadanje s krizo v odnosu do zastavljenih ciljev držav in mednarodne skupnosti. Za doseg tega cilja je pomembno, da na tematiko gledamo tudi nekoliko širše in se ne osredotočamo samo na dejanske učinke ukrepov. Tako je izredno pomemben cilj ugotoviti glavne razloge za začetek težav posameznih držav, saj lahko morebitni drugačni izvorni razlog zahteva popolnoma drugačen pristop reševanja, s tem pa so lahko tudi rezultati ob istih ukrepih različni. Za zadnji cilj si bomo postavili preučitev nabora reformnih ukrepov. Preučevanje reformnih ukrepov v kombinaciji s posebnostmi krize v lokalnem okolju nam bo pomagalo rezultate postaviti v določen kontekst.

2.2 ZGRADBA DIPLOMSKEGA DELA

Diplomska naloga je v osnovi zgrajena iz naslednjih sklopov:

- v okviru prvega sklopa so predstavljeni ključni osnovni pojmi, ki nam bodo pomagali jasneje razumeti preučevano tematiko. Najpomembnejši vidik v tem delu predstavlja opredelitev ključnih teoretskih konceptov in s tem različnih

prizem, skozi katere bomo lahko pregledovali analizirano tematiko in ob koncu podali zaključke;

- drugi sklop se osredotoča na pojem krize na področju, ki primarno zajema gospodarske, finančne in politične vidike. Konkretno je v tem delu predstavljen jedrni zgodovinski oris različnih gospodarskih in finančnih kriz, največ prostora pa je razumljivo namenjenega trenutno aktualni krizi. Pri pregledu aktualne krize bo predstavljeno predkrizno obdobje in oblikovanje nekaterih predpogojev, ki so izoblikovali primerne razmere za zlom nepremičninskega trga v ZDA. prezrto pa ne bo ostalo niti nadaljnje širjenje krize na druge gospodarske panoge na nacionalni in kasneje na mednarodni ravni ter s tem večanje razsežnosti mednarodne krize;
- naslednji del diplomskega dela je najobsežnejši del, saj v njem preučujemo gospodarske, finančne in dolžniške krize na območje EU v obliki specifičnih primerov Grčije in Irske. Pri vsaki od obeh držav bomo naredili politični in gospodarski zgodovinski pregled z večjim poudarkom na zadnjih letih pred krizo, kar bo današnje stanje postavilo v določen kontekst. Tako bomo lahko prišli do sklepov, kako so se Grčija, Irska in celotna EU znašli v tako nezavidljivem položaju. Nadaljnji koraki nas bodo pri vsaki državi vodili do preučevanja vplivov krize na gospodarstvo in javne finance, pri tem pa se bomo vprašali, kakšne ukrepe sta Irska in Grčija sprejeli v odzivu na otežen gospodarski in javnofinančni položaj;
- v četrtem sklopu diplomske naloge bo glavni poudarek namenjen primerjavi obeh držav, njunih ukrepov in statističnih podatkov v kombinaciji z različnimi teoretičnimi pogledi na tematiko ter sklepi na osnovi teh rezultatov;
- v zadnjem, petem sklopu sledi zaključek na osnovi vnaprej postavljene hipoteze v začetku naloge v odnosu do ugotovljenih rezultatov med preučevanjem v celotni diplomski nalogi in predvsem ugotovitvami v četrtem sklopu.

2.3 HIPOTEZA

Začetna hipoteza, ki nas bo vodila skozi celotno diplomsko delo, se glasi:

Reformni ukrepi za omejitev vplivov krize na gospodarstvo in javne finance Republike Irske, sprejeti po letu 2008, so bili učinkovitejši kot sprejeti ukrepi Grčije.

Temelj za preučevanje hipoteze predstavlja primerjalna analiza ukrepov za zmanjšanje vplivov krize Grčije in Irske na področju javnih financ in rezultatov teh ukrepov skozi prizmo različnih teoretskih konceptov, predstavljenih v prvem delu diplomske naloge in na osnovi empiričnih rezultatov.

Do hipoteze se bomo z zavrnitvijo ali potrditvijo opredelili v zaključnem delu po celoviti preučitvi obravnavane tematike in s tem odgovorili na bistvena vprašanja v zvezi s postavljeno hipotezo:

- **Kaj je glavni razlog za začetek krize v Grčiji in na Irskem?**

Izvor krize v posamezni državi je izrednega pomena, saj lahko pokaže na lokalne vzroke za začetek krize, s katerimi bi se morali reformni ukrepi neposredno spopadati. Ali gre za strukturne težave gospodarstva, neustrezno regulacijo ali morda za visoko občutljivost na mednarodne šoke? O glavnih vzrokih za krizo bomo razpravljali v poglavjih, ki govorijo o začetku krize (5.2 za Grčijo in 6.2 za Irsko).

- **Kako se med seboj razlikujejo pomembnejši reformni ukrepi preučevanih držav v času krize?**

Ključno mesto pri preučevanju imajo, kot je razvidno iz postavljene hipoteze, vsekakor reformni ukrepi, sprejeti s strani držav, saj so ključnega pomena za končne rezultate. Pri tem nas zanimajo tako sprejeti ukrepi kot tudi dinamika sprejemanja ukrepov. Vprašati se moramo prav tako, kako veliko vlogo pri sprejemanju reformnih ukrepov nosi mednarodna skupnost po sprejetju zunanje finančne pomoči Grčije in Irske. Izredno pomembno okoliščino pri sprejemanju reformnih ukrepov predstavljajo tako politične kot tudi družbene in socialne razmere v državi. Reformne ukrepe bomo podrobneje predstavili v poglavjih, ki govorita o implementaciji reform (5.4 za Grčijo in 6.5 za Irsko), medtem ko bo primerjava med državama izvedena v osmem poglavju (sklepi).

- **Ali so zastavljeni cilji držav in mednarodne skupnosti uresničljivi?**

Pri tem vprašanju pomembno vlogo igrajo zastavljeni gospodarski in javnofinančni cilji na eni strani ter dosedanja rezultati in njihova skladnost na

drugi strani. Podrobno primerjavo rezultatov med obema državama, kot odziv na izvedene reforme, bomo izvedli v sedmem poglavju.

2.4 METODE IN TEHNIKE PREUČEVANJA

Preučevanja v diplomskem delu se bomo lotili na ravni specifičnih primerov, saj bomo med sabo primerjali različne reformne ukrepe in statistične podatke držav članic evroskupine. Osrednji del preučevanja bo predstavljala primerjalna analiza med Grčijo in Irsko, ki vsaka na svoj specifičen način doživljata krizo in se soočata z njenimi posledicami. Glavni vir podatkov za primerjavo bodo primarni viri v obliki sprejete zakonodaje obeh držav in tudi uradni statistični podatki preučevanih držav, Eurostata, IMF ter drugi statistični podatki.

Za jasnejšo razlago zbranih podatkov nam bodo v pomoč sekundarni viri v obliki knjig, učbenikov in analiz izbranega področja s širšim pogledom na preučevano problematiko, kar predstavlja dodatno prednost pri interpretaciji.

Preučevana tematika v diplomski nalogi je izredno aktualna, saj kriza še vedno ni zaključena. Iz tega razloga ob pisanih virih izredno pomembno mesto zasedajo tudi kakovostni in preverjeni internetni viri. Slednji namreč predstavljajo izredno pomembno komponento pri preučevanju tematike, ki se iz dneva v dan spreminja, zato so potrebni kar najbolj aktualni podatki v določenem trenutku.

3 OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV IN KONCEPTOV

3.1 LIBERALIZEM

Prvi teoretični koncept, ki ga je treba omeniti, zasledimo v delu *Bogastvo narodov* Adama Smitha iz leta 1776. Delo predstavlja začetek moderne ekonomije in kapitalizma, še danes pa je navdih za neoliberalne ekonomske teorije. Smith in njegovi nasledniki kot glavno idejo izpostavljajo predvsem nevidno roko trga, ki ob prostem delovanju uravnava razmerje med ponudbo in povpraševanjem (Lah in Ilič 2007, 39).

Liberalna ekonomska teorija zagovarja idejo Sayevega zakona, da ponudba blaga na trgu ustvarja lastno povpraševanje. Sayev zakon kljub temu predvideva začasna neskladja med agregatnim povpraševanjem in ponudbo znotraj specifične gospodarske panoge ali v določenem omejenem časovnem obdobju, toda tržni mehanizmi takšna neskladja odpravijo sami. V tem pogledu je izpostavljen predvsem pomen proizvodnje in ponudbe, medtem ko povpraševanje ni pomembno. Kot glavnega zagovornika Sayevega zakona lahko izpostavimo Davida Riccarda (Lah in Ilič 2007, 49).

Ob omenjanju Sayevega zakona moramo poudariti, da prav vsaka ponudba ne ustvarja lastnega povpraševanja. S tem liberalisti ciljajo predvsem na vmešavanje države v gospodarstvo, saj se s tem kapital umetno preusmeri na področja, kjer te potrebe ni, s tem pa se ustvarja monopole in omejuje delovanje trga, ki bi moral uravnati razmerje med ponudbo in povpraševanjem. »Nobeno reguliranje trgovine ne more povečati dejavnosti v določeni družbi /.../. To lahko samo preusmeri en del kapitala družbe v smeri, kamor kapital morda sploh ne bi bil zaželen; to pa ne pomeni, da bo takšna umetna smer tudi boljša za družbo« (Smith v Lah in Ilič 2007, 40).

V tem smislu liberalna ideja izpostavlja pomen čim manjšega vmešavanja države v gospodarstvo z nizkimi davki in izravnanim proračunom. Država mora dati trgu proste

roke za uravnavanje razmerja med ponudbo in povpraševanjem. Gre torej za idejo gospodarskih ciklov ekspanzije in recesije, v katerih prihaja do odpravljanja začasnih neravnovesij med ponudbo in povpraševanjem (Lah in Ilič 2007, 40).

3.2 KEYNESIANIZEM

Pomemben začetni prispevek k razvoju Keynesove teorije je prispevek angleškega ekonomista Thomasa Roberta Malthusa z delom *Principi politične ekonomije* iz leta 1820. V tem delu najdemo pomemben prispevek za obravnavano tematiko, saj Malthus pri preučevanju gospodarstva v odnosu do liberalizma večji pomen pripisuje povpraševanju in ne ponudbi, ki sama generira lastno povpraševanje. V osnovi zavrača delovanje doktrine Ricarda, saj se ni strinjal s tezo, da učinkovito povpraševanje ne more biti premajhno. Pri svojem nasprotovanju pa, tako trdi Keynes, ni bil v celoti uspešen, ker »ni uspel ponuditi alternativne konstrukcije, saj (razen s sklicevanjem na dejstva, dostopna navadnemu opazovanju) ni mogel jasno razložiti, kako in zakaj utegne biti *efektivno* povpraševanje premajhno ali preveliko« (Keynes 2006, 39).

V skladu s pripisovanjem večjega pomena učinkovitemu povpraševanju Malthus veliko težavo vidi v skrajni obliki varčevanja, ki znižuje povpraševanje in s tem ostajajo neizkoriščeni proizvodni dejavniki gospodarstva.

Adam Smith je trdil, da se kapital povečuje z varčnostjo, da je vsak skopuh javni dobrotnik in da je povečevanje bogastva odvisno od tega, koliko proizvodnja presega porabo. Povsem jasno je, da so te trditve v veliki meri pravilne. Toda povsem jasno je tudi, da niso absolutno pravilne in da bi načelo varčevanja, uničilo motive za proizvodnjo, če bi ga privedli do skrajnosti. Če bi bili vsi ljudje zadovoljni z najpreprostejšo hrano, najrevnejšimi oblačili in najskromnejšimi hišami, zagotovo ne bi obstajala nobena druga vrsta hrane, oblačil in nastanitve (Malthus v Keynes 2006, 367).

Še pomembnejše delo za pogled na trenutno krizo predstavlja delo Johna Maynarda Keynesa iz leta 1936 z naslovom *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja*, saj ne predstavlja zgolj enega najpomembnejših ekonomskih del dvajsetega stoletja,

temveč tudi neposreden odziv na depresijo v ZDA po letu 1929. Keynes je v svojem delu nadgradil Malthusovo prepričanje v nedelovanje Sayevega zakona, saj je na prvo mesto postavil skrb države za raven efektivnega povpraševanja s pomočjo ekonomske politike in s tem kar največjo izkoriščenost proizvodnih kapacitet v družbi. Kot posebno problematično pri predstavljanju splošnih spoznanj o naravi kapitala izpostavi predvsem dejanje varčevanja, saj vpliva tako na trenutno kot tudi prihodnjo porabo.

Ne gre za zamenjavo današnjega povpraševanja s prihodnjim – ampak gre za njegovo čisto zmanjšanje. Poleg tega pričakovanje glede prihodnje porabe tako močno temelji na tekočih izkušnjah sedanje porabe, da bo njeno zmanjšanje zelo verjetno zaviralo prihodnjo porabo, zato varčevanje ne le pritiska na cene porabnih dobrin in ohranja nespremenjeno mejno učinkovitost razpoložljivega kapitala, temveč lahko dejansko zniža tudi slednjo. V tem primeru lahko zmanjša tako sedanje investicijsko povpraševanje kot tudi povpraševanje po porabnih dobrinah (Keynes 2006, 215).

Keynesova teorija je v tem smislu pomembno pripomogla tudi k večjemu pomenu obravnave gospodarskih razmer z makroekonomskega vidika in predstavlja navdih za moderne keynesianske teorije.

3.3 MARKSIZEM

Glavno točko teorije Karla Marxa, ki jo moramo izpostaviti v luči obravnavane teme, predstavlja teorija razdelitve. V okviru izkoriščevalske kapitalistične proizvodnje obstaja nagnjenje k povečevanju nesorazmerja v delitvi dohodkov na mezde in dobičke v absolutnem in relativnem smislu. Do povečevanja absolutnega nesorazmerja prihaja ob podaljševanju delovnega časa ali zniževanja mezd, medtem ko prihaja do povečevanja relativnega nesorazmerja s povečevanjem splošne družbene proizvodnosti v povezavi z izboljšanjem tehnologije proizvodnje, s tem pa se znižuje vrednost delovne sile (Lah in Ilič 2007, 50–53).

Navedena teorija za nas predstavlja pomemben pogled na varčevalne ukrepe v preučevanih državah, saj izpostavlja izredno relevanten pogled na skrhane

družbenoekonomske odnose v kriznih obdobjih. »To pa bo po Marxovem mnenju povzročalo čedalje večja nihanja proizvodnje in potrošnje (poslovne cikle), kar bo povečevalo družbenoekonomske napetosti nasploh« (Lah in Ilič 2007, 53).

4 OPREDELITEV PODROČJA IN OPIS PROBLEMA

Izraz kriza v zadnjem času dobiva vse bolj in bolj skoraj apokaliptičen predznak, še posedaj zaradi izredno pogoste in senzacionalistične uporabe s strani množičnih medijev. Ob hitrem pregledu zgodovine moderne civilizacije pa lahko kaj hitro opazimo izredno pogost pojav dogodkov z oznako »kriza«. Beseda kriza (gr. krisis) pomeni »stanje v gospodarstvu, ko se ugodne razmere za razvoj začnejo hitro slabšati« (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša 2000).

Kriza ima tudi precej drugih implikacij, kot so recimo osebnostna, diplomatska, okoljska in vrsta drugih kriz, vendar se bomo v tem delu zaradi narave raziskovane teme osredotočili na krize primarno v ekonomskem in delno tudi političnem smislu.

4.1 ZGODOVINA KRIZ

Gospodarske in finančne krize vsekakor niso redek pojav, saj lahko od začetka industrijske revolucije prepoznamo množico mednarodnih in lokalnih kriz, ki so vsaka na svoj način in zaradi različnih razlogov močno destabilizirale gospodarstva. Na drugi strani pa je vprašanje, kako razsežna, globoka in dolga je posamezna kriza, kar ji daje večji pomen. Po letu 2000 je, če odštejemo trenutno krizo, najbolj odmevala tehnološka kriza v letu 2001, kjer je prišlo do precenitve delnic tehnoloških podjetij, kasneje pa tudi do zloma zaradi izjemnega upada zaupanja v dobičkonosnost njihovih poslovnih modelov.

Posebno poglavje v poglavju kriz lahko spiše Japonska, ki je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja doživljala izjemen tehnološki in gospodarski razvoj ter veljala za vzor učinkovitosti tudi zahodnim gospodarstvom. Japonska je po odboju izjemnega napredka doživela gospodarsko krizo, v kateri so se krepko znižale cene precenjenih nepremičnin in delnic, presunljiva pa je predvsem dolžina krize. Za ponazoritev dolžine si bomo pomagali s primerjavo vrednosti osrednjega japonskega delniškega indeksa Nikkei 225, ki se je na vrhu vrednosti, v začetku leta 1990, ponašal z vrednostjo 38.916 točk, vrednost indeksa je do sredine leta 1992 upadla na vrednost

15.910 točk, kar predstavlja izgubo v višini približno 60 % vrednosti. Toda padanje se tukaj še ni ustavilo, saj se je drsenje postopno nadaljevalo tudi po tem dnu in v maju 2003 je indeks dosegel vrednost 7.831 točk, v februarju 2009 pa še najnižjo vrednost v zadnjih osemindvajsetih letih z vrednostjo 7.568 točk (Yahoo! Finance 2012a).

Po mnenju Nobelovega nagrajenca in ekonomista dr. Paula Krugmana glavno točko težave za Japonsko predstavlja likvidnostna past, ki so jo povzročile izredno nizke obrestne mere v času izjemno hitrega razvoja. »Likvidnostna past – nerodna situacija, v kateri monetarna politika izgubi nadzor, ker je nominalna obrestna mera dejansko 0, pri čemer količina denarja postane nepomembna, ker postanejo denar in obveznice popolni nadomestki« (Krugman in drugi 1998, 137).

Če se premaknemo še nekoliko bolj v preteklost, moramo med pomembnejše krize prišteti tudi naftno krizo v letih 1973/4, ki jo je povzročil oborožen konflikt med Izraelom in arabskimi državami v okviru jomkipurske vojne. V odgovor na vojno so arabske države zvišale ceno, zmanjšale proizvodnjo in uvedle naftni embargo za države, ki so podpirale vojne podvige Izraela. Zaradi tega je prišlo do velikih pomanjkanj nafte in naftnih izdelkov predvsem v ZDA in Evropi, s tem pa so se krepko zamajali tudi temelji modernih gospodarstev, ki še danes ne poznajo resne alternative nafte.

Za krizo vseh kriz dvajsetega stoletja v glavah večine veljata zlom Wall Streeta v letu 1929 in velika depresija, ki mu je sledila. Toda zloma borze ne moremo jemati kot glavnega vzroka, temveč le kot posledico globljih težav. Glavni razlog predstavlja obdobje hitrega razvoja po prvi svetovni vojni, ki ga je zaznamoval ekstremni optimizem. Prekomerno trošenje, lahek dostop do kreditov in špekulativni nakupi delnic so povzročili napihnjene borzne cene in prekomerno produkcijo dobrin. Z zviševanjem temeljne obrestne mere je Fed povzročil zmanjševanje denarja v obtoku, kar je povzročilo zmanjševanje potrošnje in proizvodnje. »V dveh mesecih pred zlomom Wall Streeta je industrijska proizvodnja padla 20 % na letni ravni. Ko je zlom prišel, je bilo divje: neverjetni padci 24., 28. in 29. oktobra, za tem rast in potem ponovno padec. Do sredine novembra je borza izgubila več kot polovico vrednosti« (The Economist 1998).

Dodatno so krizo podaljšale in geografsko razširile slabe odločitve Fede, ki ni ukrepal ob propadanju bank in je dolgo časa obdržal visoko temeljno obrestno mero zaradi strahu pred prehitrim povečanjem kreditiranja, ki je pestil ZDA pred zlomom. Tako je velika depresija v ZDA kljub projektom, kot je Marshalov plan, trajala vse do začetka druge svetovne vojne, ki je z izjemnim povečanjem proizvodnje orožja poskrbela za zmanjšanje brezposelnosti, ki je dolga leta pestilo Američane.

4.2 AKTUALNA KRIZA

9. oktobra 2007 je glavni delniški indeks v ZDA, indeks DJI, dosegel najvišjo zaključno vrednost v svoji 111-letni zgodovini. DJI je takrat v zadnjih 12 mesecih prav tako prvič v svoji zgodovini presegel vrednosti 12.000 (19. oktober 2006), 13.000 (15. april 2007) in 14.000 točk (19. julij 2007) (Yahoo! Finance 2012b). Vsi gospodarski kazalniki v razvitih ekonomskih okoljih so kazali na nadaljnjo rast, krediti so bili dostopni praktično vsakomur in v Slovenji so ljudje po več ur stali v vrsti za možnost sodelovanja pri prvi javni prodaji delnic banke Nove KBM. Besede recesija takrat v vsakdanjem življenju nismo zasledili in vsi od posameznikov do podjetij in držav na obzorju niso zaznavali nikakršnih težav, morje je bilo povsem mirno do koder je segel pogled. Dogodki, ki so sledili obdobju velikega optimizma oziroma obdobju brez težav bi lahko rekli tudi obdobje borzne evforije, predstavljajo uvod v rušenje domin najprej v ZDA, kasneje pa tudi po vsem svetu, s posebno hudimi posledicami v EU.

Za sprožilni trenutek začetka globalne finančne, gospodarske in dolžniške krize lahko označimo začetek rušenja nepremičninskega trga v ZDA, ki ga lahko najlepše ponazorimo s citatom iz poročila Harvardske univerze. V poročilu lahko kot posnetek odločilnega trenutka zgodovine razberemo sosledje dogodkov, ki so gospodarstvo ZDA prevesili iz izjemnega optimizma v izjemni pesimizem, kar je pustilo nepopravljive posledice na celotnem globalnem gospodarskem in političnem zemljevidu (Joint Center for Housing Studies of Harvard University 2008, 1):

Nepremičninski trg se je v letu 2007 skrčil že drugo zaporedno leto. Povprečna cena enodružinske hiše se je na nacionalni ravni nominalno znižala prvič v 40 letih beleženja statistike, zaradi česar je več milijonov ljudi imelo v lasti nepremičnine, ki so vredne manj kot hipotekarni krediti. Ob ohlajevanju

gospodarstva in ponastavitvi obrestnih mer velikega dela nepremičninskih kreditov na višje ravni, je imelo vedno večje število lastnikov težave z rednim odplačevanjem obrokov kredita. Vračanje hipotek – predvsem na področju drugorazrednih posojil s spremenljivo obrestno mero – se je drastično erodiralo. Posojilodajalci so na takšne razmere odgovorili z zaostrovanjem presojanja kreditne sposobnosti in z višjo zahtevano premijo za tveganje, kar je še pospešilo tekoče drsenje prodaje in gradnje.

Za glavni vzrok zloma nepremičninskega trga v ZDA poročilo Harvarda navaja relativno skromno število zgrajenih novih nepremičnin po recesiji v letu 2001 in najnižje hipotekarne obrestne mere v zadnjih 40 letih, kar je tako kupce za lastne potrebe kot tudi špekulante pognalo na trg. Kljub višjim obrestnim meram je posojilodajalcem v nadaljevanju z izredno ohlapnimi pogoji za dodelitev kreditov in spremenljivo obrestno mero uspelo privabljati nove stranke, ki so jih v preteklosti že zavračali zaradi kreditne nesposobnosti, s tem pa se je nepremičninski trg le še dodatno pregreval. Takšno prakso je bilo mogoče vzdrževati, dokler so se cene nepremičnin višale in je bilo možno kredite refinancirati. Ko se je rast v letu 2006 ustavila, pa so banke zaradi nižjih cen zahtevale višja zavarovanja kreditov na obsežni ravni, kar je ustvarjalo izjemno velik pritisk in trg se je sesedel v letu 2008 (Joint Center for Housing Studies of Harvard University 2009, 1).

Po podatkih mesečne raziskave cen nepremičnin v ZDA s strani Standard & Poor's je od januarja 2007 do marca 2012 povprečna cena nepremičnin upadla za 32 % (Standard & Poor's 2012), medtem ko je bilo v tem obdobju zabeleženo tudi izjemno število prodaj zaseženih nepremičnin zaradi nezmožnosti odplačevanja kredita. »Po podatkih Nacionalnega združenja nepremičninarjev je kar tretjina prodaj oziroma približno 1,8 milijona enot, starejših gradenj v letu 2009 zajemala prodajo nepremičnin, ki niso pokrile vrednosti kredita, ali nepremičnin, zaseženih zaradi nezmožnosti odplačila kreditov« (Joint Center for Housing Studies of Harvard University 2010, 1).

Zlom se ni omejil zgolj na trg nepremičnin in gradbeni sektor, temveč je izredno hud udarec doživela tudi finančna industrija v ZDA, ki je bila močno povezana z vzponom in padcem nepremičninskega trga. Finančne institucije niso bile vpletene samo

neposredno prek hipotekarnih kreditov, temveč tudi prek kompleksnih finančnih inštrumentov, povezanih z nepremičninskim trgom. Kolaps je pripeljal do izredno velikih izgub in likvidnostnih težav finančnih institucij v ZDA in po svetu, izgube zaupanja v finančnem sistemu, izjemnih šokov na borzah in kmalu tudi recesije v realnem gospodarskem sektorju. Po ocenah različnih ekonomistov je trenutna finančna kriza najhujša po veliki depresiji v tridesetih letih prejšnjega stoletja (Business Wire 2009).

V letih 2008 in 2009 je bilo tako v ZDA kar nekaj izjemno velikih podjetij prisiljenih razglasiti bankrot (tabela 4.1), med drugim tudi banki Lehman Brothers in Washington Mutual, katerih premoženje je skupaj znašalo več kot 1.000 milijard USD. Prav tako je morala država s finančno pomočjo zaradi izrednih težav vstopiti v hipotekarni podjetji Fannie Mae in Freddie Mac, pri čemer ZDA resno tvegajo izgubo v vrednosti več kot 400 milijard USD (Liu in Leising 2009).

Tabela 4.1: Največji bankroti v zgodovini ZDA

PODJETJE	LETO BANKROTA	PREMOŽENJE (USD)
1. Lehman Brothers	september 2008	691 milijard
2. Washington Mutual	september 2008	327,9 milijard
3. WorldCom	julij 2002	103,9 milijard
4. General Motors	junij 2009	91 milijard
5. CIT Group	november 2009	80,4 milijarde
6. Enron	2001	65,5 milijard
7. Consec	2002	61,4 milijarde
8. MF Global	2011	41 milijard
9. Chrysler	april 2009	39,3 milijarde
10. Thornburg Mortgage	maj 2009	36,5 milijard
11. Pacific Gas&Electric	2001	36,1 milijarde

Vir: Howe (2011).

Izjemen upad zaupanja na finančnih trgih je pripeljal do hitrega zmanjšanja kreditnih virov za refinanciranje dolgov, kar je zelo prizadelo države EU. Pešanje gospodarske aktivnosti na eni strani in višanje obrestnih mer pri izdaji državnih obveznic na drugi je največji pritisk ustvarjalo predvsem na države z visokim državnim dolgom (Grčijo, Portugalsko in Italijo). Izjemne težave pa so doživele tudi države s podobnimi težavami v nepremičninskem sektorju kot v ZDA (Irska, Španija, VB).

Skupine držav EU v težavah se je prijela skupna okrajšava PIIGS. Skupen jim je izredno visok bruto konsolidiran dolg države na eni strani in/ali izredno slaba gospodarska kondicija na drugi strani. Za leto 2011 je po podatkih Eurostata povprečen dolg vseh držav članic EU znašal 82,5 % BDP, povprečni dolg držav PIIGS pa je v letu 2011 znašal 114 % BDP, pri čemer z dolgom 68,5 % BDP izstopa Španija, vendar se je na drugi strani znašla v slabem gospodarskem položaju. Dolg preostalih štirih držav v skupini PIIGS znaša nad 100 % BDP, najvišji dolg med vsemi državami EU pa predstavlja Grčija s 165,3 % BDP v letu 2011. Irska z dolgom 108,2 % BDP sicer precej zaostaja za Grčijo, vendar izredno pomemben podatek predstavlja rast dolga, ki je bila med letoma 2007 in 2011 daleč najhitrejša med vsemi državami EU. Povečal se je namreč kar za 83,4 odstotnih točk, kar je precej nad povečanjem tega v Grčiji v višini 57,9 odstotne točke.

5 ŠTUDIJA PRIMERA – GRČIJA

5.1 POLITIČNA IN GOSPODARSKA ZGODOVINA

Današnja Grčija oziroma uradno Helenska republika je bila kot samostojna država razglašena šele v januarju 1822 po zmagi nad otomanskim cesarstvom v vojni za neodvisnost, ki je potekala med letoma 1821 in 1830. Borbe Grkov za lastno državo pa s tem še ni bilo konec, sledili sta še dve državljanski vojni v letih 1823 in 1824 in napad vojske Egipta, ki je Turkom pomagala ponovno zavzeti Peloponez do leta 1827. Do rešitve v prid Grčiji je prišlo šele po vojaškem posegu velikih monarhičnih sil takratnega časa – Velike Britanije, Francije in Rusije; ki so predvsem s pomorskimi silami nagnile tehtnico v prid Grčije. Mednarodno priznanje in oblikovanje neodvisne monarhične države je Grčija doživela v letu 1830 z Londonskim protokolom, dve leti kasneje pa je z dokončnim oblikovanjem meja in priznanjem s strani Turkov na osnovi Carigrajskega sporazuma vladanje po dogovoru s soprodpisniki prevzel Otto Bavarski in s tem so bila odprta vrata današnji moderni Grčiji (Encyclopedia Britannica 2012b).

Država na skrajnem jugu Balkanskega polotoka je država z izjemnimi naravnimi danostmi in izjemno zgodovino – rojstni kraj moderne zahodne civilizacije, olimpijskih iger, demokracije in vrste izjemnih mislecev, kot so Aristotel, Platon, Sokrat, Sofokles, Herodot in vrsta drugih. Grčija se zares lahko pohvali z izjemno bogato zgodovino, ki se ji ob bok lahko postavi redko katera država, vendar moderna Grčija v zadnjih letih na videz izgublja povezavo z izjemno bogato in navdihujočo antično Grčijo. Na prvi pogled je s poti skrenila že zares kmalu po ustanovitvi moderne države. Finančne težave Grčiji niso tuje, saj se je v moderni dobi zaradi nezmožnosti odplačevanja zunanjega dolga v bankrotu znašla skupaj že kar petkrat – prvič že v letu 1826 med državljansko vojno, zadnjič pa med veliko depresijo v letu 1932, poleg tega pa še v letih 1843, 1860 in 1894. Ob pregledu neobičajno velikega števila bankrotov v njeni zgodovini pa najdemo še en zelo zanimiv podatek: »Seštevek časovnega obdobja, v katerem je bila Grčija v moderni dobi v bankrotu, skupaj znaša

90 let oziroma približno 50 % celotnega obdobja neodvisnosti države« (Investopedia 2011).

Čeprav bi lahko upravičeno pomislili, da pet bankrotov v tako kratkem času predstavlja svojevrsten rekord, pa je to še daleč od rekordnega števila na svetovni ravni. Precej pred Grčijo namreč prednjači mnogo Južnoameriških držav, med drugimi tudi Ekvador, »katerega oblasti so bankrotirale devetkrat v odnosu do obveznic v tuji valuti in neštetokrat v odnosu do tujih posojilnih komercialnih bank, v bankrotu je vsaj 109 od zadnjih 184 let – 60 % časa med letoma 1826 in 2010. Po lastni oceni je bila država v zaostanku s plačili obresti do vsaj enega zunanjega posojilodajalca v vsakem letu po letu 1987« (Porzecanski 2010, 1).

Vseeno pa ima moderna Grčija precej več skupnih točk z antično, kot bi si lahko predstavljali ob branju aktualnih negativnih novic. Tako kot z demokracijo, olimpijskimi igrami in drugimi pomembnimi dosežki za današnjo zahodno civilizacijo se antična Grčija lahko »pohvali« še z enim dosežkom, prvim bankrotom v zgodovini. Ta čast je v četrtem stoletju pred našim štetjem pripadla tiranu Dionizu iz Sirakuze, ki si je prekomerno sposojal denar od svojih podanikov in jih na koncu ni bil več sposoben odplačevati. Vseeno pa je bila situacija v tem primeru nekoliko drugačna, saj je zaradi svoje velike moči in strahovlade lahko pred dejanskim bankrotom izdal dekret, s katerim je zaplenil vse kovance v obtoku in jih poslal v kovnico. Na kovance je ukazal odtisniti vrednost enako dvakratniku predhodne vrednosti in s tem si je z devalvacijo¹ denarja zagotovil odplačilo starih dolgov kot vračilo z dekretom zaplenjenega denarja (Winkler 1999, 21).

Ob primerjavi med moderno in antično Grčijo si je na mestu zastaviti tudi vprašanje, kaj je glavna razlika med obema primeroma in zakaj je bilo Dionizu tako lahko ubežati dejanskemu bankrotu, medtem ko je Grčija v moderni dobi razglašala en bankrot za drugim, spremenilo pa se je bolj malo. »Pri tem je treba dodati, da je Dioniz užival kar nekaj prednosti v primerjavi z moderno državo Grčijo. Kot prvo je bil tiran in je lahko počel praktično, kar je želel. Kot drugo so bili vsi njegovi dolgovi notranji. Denarja si ni sposojal od barbarskih plemen iz severne divjine. Na drugi

¹ Devalvacija: znižanje vrednosti denarja v odnosu do zlata in tujih plačilnih valut, ki ga z ukazom izvede država.

strani se posojilodajalci grške vlade razprostirajo po celotni evroskupini« (Dalton 2011).

Kot omenja Dalton, tukaj trčimo na pomembnost razmerja med domačim in tujim dolgom v odnosu do slike državnega dolga. Moderni primer, ki pritrjuje, da je prevladujoči domači dolg države bolj vzdržan od zunanjega, najdemo v deželi vzhajajočega sonca. Skupni bruto dolg Japonske je v letu 2011 že dosegel 208,2 % BDP, kar predstavlja četrtno več od trenutnega dolga Grčije (CIA 2012), vendar je Japonska drugačna v smislu, da je 95 % (Hansen 2011, 1) tega dolga dolžna domačim fizičnim in institucionalnim vlagateljem. Vsekakor moramo ob tem poudariti očitna tveganja nadaljnjega povečevanja dolga za Japonsko, saj obstajajo omejitve, do katerih lahko domače gospodarstvo podpira tako obsežno zadolževanje tudi v prihodnje, kar pomeni, da bi se morala začeti zadolževati v tujini, s tem pa bi se skokovito povečale obresti za odplačevanje ogromnega dolga. Japonska pa v tem trenutku nikakor nima težav s servisiranjem svojih dolgov, predvsem zaradi prevladujočega domačega dolga, kar je bila tudi prednost Dioniza. Grčija ima po podatkih iz leta 2011 samo 29 % dolga, usmerjenega na domači trg, in je s tem v veliki meri odvisna od tujih vlagateljev, ki so veliko bolj pazljivi in preračunljivi v primerjavi z domačimi (Financial arena 2011).

Ob pogledu na zgodovino finančnih težav Grčije se nanjo lepo naveže slavni citat španskega filozofa Georga Santayane, ki pravi: »Tisti, ki se ne spomnijo svoje zgodovine, so obsojeni na njeno ponovitev.« Lahko bi rekli, da je postal bankrot države že skoraj del identitete Grčije, saj se, kot kaže iz preteklih izkušenj, niso naučili, kako se spopasti s finančnimi težavami, in sedaj morda niti ni več presenetljiv položaj, v katerem se je Grčija znašla tudi med tokratno finančno krizo. Tudi po zadnjem bankrotu v 20. stoletju, v letu 1932, med veliko depresijo, se položaj Grčije ni izboljšal, prav nasprotno, po zbranih podatkih je utrpela celo največji upad BDP med drugo svetovno vojno med vsemi državami, zajetimi v primerjavi (priloga A). Tako ugotovimo, da je BDP Grčije v letu 1942 znašal zgolj še 61,4 % v primerjavi z ravnijo iz leta 1939, ob zaključku druge svetovne vojne, v letu 1945 pa zgolj še 36,4 %. Za primerjavo lahko predstavimo podatke upada BDP poraženk vojne in tako ugotovimo, da je BDP Nemčije v letu 1945 znašal 80,7 %, Italije 56,6 % in Japonske 50,4 % vrednosti v odnosu do leta 1939.

Kljub temu da smo do sedaj navedli že obilico negativnih zgodovinskih dejstev o grškem gospodarstvu in javnih financah, pa zagotovo ni v celoti črno obarvana. Že kmalu po zaključku druge svetovne vojne se je namreč Grčiji po izjemnem opustošenju in ponovni državljanski vojni med letoma 1946 in 1949 med vladnimi protikomunističnimi in nevladnimi komunističnimi silami ponudila iskra upanja, priložnost za hitrejši ekonomski razvoj v času povojne obnove Evrope. 5. junija 1947 so ZDA predstavile program *European Recovery Programme* oziroma bolj znan pod imenom Marshallov načrt. Med glavnimi razlogi za oblikovanje takšnega paketa finančne pomoči lahko poleg želje po hitrejši povojni obnovi evropskih trgovinskih partneric zagotovo navedemo tudi zaskrbljenost ZDA nad hitrim povečevanjem vpliva Sovjetske zveze, kjer je eno glavnih žarišč z državljansko vojno predstavljala tudi Grčija. Končna različica načrta je razdelila 11,314 milijarde USD med izbrane Evropske države med aprilom 1948 in junijem 1951, pri čemer je na Grčijo odpadlo približno 4,6 % vseh denarnih sredstev oziroma 515,1 milijona USD, kar glede na BDP v letu 1950 predstavlja najvišji znesek med vsemi državami (priloga B).

Najsvetlejše odboje v zgodovini grškega gospodarstva lahko pripišemo obdobju po koncu državljanske vojne med letoma 1960 in 1973, imenovanem tudi grški gospodarski čudež. V tem odboju je Grčija za sabo pustila razdejanje druge svetovne in predvsem zaradi pomoči v okviru Marshallovega načrta doživela gospodarski preporod, pri čemer je dosegala poprečno letno rast BDP v višini 7,7 %, medtem ko je bilo povprečje za EU-15 4,7 %. Za natančnejšo predstavbo, kaj to pomeni v evropskem in globalnem odnosu, lahko povemo, da je bila rast v tem obdobju celo najvišja v celotni Evropi in druga najvišja med vsemi državami OECD, samo za Japonsko (Allison in Nicolaidis 1997, 44). Če pregledamo podatke OECD po posameznih letih, ugotovimo, da je rast kar petkrat preseгла mejo 10 % BDP, in sicer v letih 1961 (13,2 %), 1963 (11,8 %), 1965 (10,8 %), 1969 (11,6 %) in 1972 (10,2 %) (OECD 2012b).

Izredno pomembno vlogo za zagon gospodarstva so v tem času imele investicije, saj so se na letni ravni v povprečju zvišale za 10 %, medtem ko je bila povprečna letna rast investicij v območju EU-15 5,5 %. Poleg tega pa se je začelo gospodarstvo izredno odpirati v svet, predvsem zaradi obsežnega pritoka tujih investitorjev, s tem pa je izvozni sektor izrazito hitro pridobival na veljavi. O tem priča predvsem

nadpovprečno hitra rast izvoza v trinajstih letih grškega gospodarskega čudeža, ki je v povprečju rasel za 12,6 % letno, medtem ko je bila ta rast med državami EU-15 na ravni 8,1 %. Poleg tega o izredno stabilni rasti pričata tudi rast produktivnosti in podpovprečna inflacija, ki je med letoma 1963 in 1973 znašala 3,3 %, medtem ko je bila med državami EU-15 4,5 % (Allison in Nicolaidis 1997, 44).

Kljub nadpovprečnim rezultatom Allison in Nicolaidis za odboje grškega gospodarskega čudeža navajata statistične podatke, ki kažejo tudi nekatere negativne znake, ki za gospodarstvo v obdobju nadpovprečne rasti lahko slikajo določene strukturne pomanjkljivosti in ki imajo lahko dolgoročne posledice. Predvsem opozarjata na nadpovprečni trgovinski primanjkljaj, tekoči primanjkljaj in relativno visoko stopnjo brezposelnosti v primerjavi drugimi državami. Za oblikovanje visoke stopnje trgovinskega primanjkljaja ni nezanemarljiv podatek, da se je precejšen del grškega gospodarstva izoblikoval na temelju malih in mikro podjetij, predvsem v tekstilni in prehranski industriji. Težka industrija je zato izrazito slabo razvita, kjer pa se pojavlja, pa zaradi izrazito omejene konkurence na trgu pogosto predstavlja oligopolne² tržne odnose, kar predstavlja vrsto težav (Allison in Nicolaidis 1997, 44).

Poleg klasičnega problema visokih cen in relativno počasnih inovacij njihov velik obseg, gledano relativno na celotno gospodarstvo, konstantno vodi do prepletanja politike in države s podjetji. V zadnjih tridesetih letih je bilo razpolaganje z ladjedelnicami, obrati za izdelavo cementa in aluminija zapleteno prepleteno z usodo ministrov, vlad in političnih vprašanj. Politizacija gospodarstva, na katero mnogi kažejo kot izvor problemov in izkrivljanj, v veliki meri izvira iz prisotnosti velikih podjetij na majhnem trgu (Allison in Nicolaidis 1997, 42).

Prav tako zelo pomemben vidik predstavlja nadpovprečna stopnja brezposelnosti, ki je od leta 1960 do leta 1973 v povprečju znašala 4,6 %, kar v primerjavi z EU-15 (2,3 %) predstavlja nadpovprečno stopnjo in izredno visoko vrednost za takratno obdobje rekordnih gospodarskih rasti. Allison in Nicolaidis visoke vrednosti pripisujeta

² Oligopol je oblika trga, kjer najdemo majhno število ponudnikov istega blaga in odločitve enega ponudnika vplivajo na odločitve drugega.

predvsem dejstvu, da je za grško gospodarstvo v tem odboju značilen prehod kmetijskih delavcev in žensk na trg dela, ki pa jih gospodarstvo zaradi relativno nizke kvalificiranosti ni moglo dovolj hitro vsrkati. Ob tem pa je treba opozoriti, da bi brezposelnost lahko bila potencialno še precej višja, vendar je na njeno brzdanje izrazito vplivalo emigriranje delavcev, predvsem v Nemčijo, ki pa po drugi strani pripomorejo k vzdrževanju tekočega primanjkljaja zaradi povečane finančne pomoči domačim gospodinjstvom iz tujine (Allison in Nicolaidis 1997, 42).

Po dosedanjem pregledu zgodovine lahko ugotovimo, da Grčiji nikakor niso tuji pretresi, pa naj si bo to v obliki državljanskih vojn, velikih finančnih kriz ali pa bankrotov. Če nadaljujemo pregled, lahko na ta seznam dodamo še državni udar iz 21. aprila 1967, ki ga je izvedla skupina desno politično usmerjenih generalov in nakazuje na izredno globoko delitev na komuniste in protikomuniste, ki sega še v čas druge svetovne vojne, delitev je še danes zelo aktualna. To lahko podkrepimo s podatkom, da sta od leta 1974 do leta 2012 zgolj dve stranki uspeli doseči zmago na parlamentarnih volitvah v Grčiji, in sicer desno usmerjena Nova demokracija in PASOK. V teh petintridesetih letih pa se je samo v treh primerih zgodilo, da se ena od teh dveh strank ni uvrstila na prvi dve mesti po številu zbranih glasov, kar velja za PASOK v letih 1974 in dvakrat v letu 2012, ko je zasedla tretje mesto. Vojaška hunta³ se je končala šele leta 1974, temu pa je sledila odprava kraljevine in ustanovitev Tretje helenske republike, s tem pa tudi stabilizacija političnih razmer v Grčiji.

Stabilizacija političnih razmer pa nikakor ni pomenila tudi nadaljnjega obdobja gospodarske rasti, saj je na grško gospodarstvo izredno negativno vplivala naftna kriza v letu 1973, ko so države združenja OAPEK uvedle embargo na nafto, zaradi podpore ZDA Izraelu v vojni proti koaliciji držav v vojni za Yom Kippur. Naftna kriza je imela vpliv na inflacijo kot na manjšo gospodarsko rast. Predhodno smo že omenili, da je stopnja inflacija pred krizo v povprečju znašala 3,3 %, že v prvem letu krize se je povzpela na 16 %, v letu 1974 pa se je še dodatno zvišala na 26 %. Na tej točki lahko prepoznamo znake, da je Grčija zaradi strukture svojega gospodarstva, ki jo definirajo omejena velikost podjetij v kombinaciji z že prej omenjenimi oligopolnimi

³ Vojaška hunta je vladavina, kjer oblast prevzamejo vojaški poveljniki.

strukturami, postala vedno bolj dovzetna do mednarodnih gospodarskih kriz (Allison in Nicolaidis 1997, 46).

Posledica omejene velikost na domačem trgu je, da rast gospodarstva, tudi če do nje pride zaradi notranjih vplivov, svojo vzdržnost medsebojno povezuje z zunanjimi trgi in zunanjimi ekonomskimi odnosi. To se odseva v dejstvu, da je bila grška ekonomija usmerjena navzven skozi celotno obdobje neodvisnosti s prodajo pridelkov, dela, pomorstva in komercialnih storitev, surovin, poceni izdelkov, naravnih lepot in arheoloških atrakcij tujcem. Prav tako je evidentno, da sta se obe obdobji grške rasti v dvajsetem stoletju prekinili zaradi mednarodnih kriz: velika depresija v poznih dvajsetih in prva naftna kriza v sredini sedemdesetih (Allison in Nicolaidis 1997, 42).

To podpira tudi dejstvo, da jo je naftna kriza prizadela precej bolj kot preostalo Evropo, čeprav je bila Grčija pred vstopom v krizo hitreje rastoče gospodarstvo. Med leti 1973 in 1979 je inflacija v Grčiji v povprečju znašala 16,1 %, kar predstavlja za 12,8 odstotnih točk višjo vrednost v primerjavi s predkriznim obdobjem. Primerljivo je inflacija v državah skupine EU-15 znašala 12,0 %, kar pomeni zvišanje za 7,5 odstotnih točk. Iz tabele 5.1 je tako razvidno, da se gospodarska rast v Grčiji do leta 1993 ni več vrnila niti na ravni iz obdobja med letoma 1973 in 1979, kaj šele na raven gospodarske rasti v odboju grškega gospodarskega čudeža pred začetkom krize. V obdobju pred krizo je bila grška stopnja rasti višja za 63,8 % od držav EU-15, po tem pa so države znotraj te skupine ves čas rasle precej hitreje.

Še večja razlika pa je nastala pri inflaciji, kjer je Grčija od leta 1973 do leta 1993 v vseh odbojih beležila stopnjo, višjo od 16,1 %, med letoma 1979 in 1984 pa celo 21,8 %. Za primerjavo je Grčija imela pred krizo v primerjavi z državami skupine EU-15 v povprečju za 1,2 odstotni točki nižjo stopnjo inflacije, medtem ko je bila od krize dalje precej nad stopnjami za omenjene države.

Tabela 5.1: Stopnja rasti in inflacija med letoma 1973 in 1993 (v odstotkih)

Država	1973–79		1979–84		1984–89		1989–93	
	Rast	Inflacija	Rast	Inflacija	Rast	Inflacija	Rast	Inflacija
Grčija	3,7	16,1	0,8	21,8	2,8	17	0,9	17,5
Španija	2,3	18,3	1,4	13,6	4,2	6,8	1,4	5,8
Portugalska	2,9	23,7	1,3	22,7	4,7	12,3	1,6	10
EU-15	2,5	12	1,1	10	3,3	4,8	1,2	4,6

Vir: Allison in Nicolaidis (1997, 46).

Problem z visoko stopnjo inflacije nam z zgodovinskim primerom Weimarske republike lepo naslika Nobelov nagrajenec dr. Krugman, ki nazorno opiše razmere po drugi svetovni vojni: »Zelo visoka inflacija lahko predstavlja velike gospodarske stroške, saj odvrča od uporabe denarja – potiskanje ljudi nazaj h blagovni menjavi – in oteženo načrtovanje. Nihče si ne želi zmanjšati pomena grozot Weimarske republike, v katerih ljudje uporabljajo kose premoga za denar in v katerih dolgoročne pogodbe in informativno računovodstvo postanejo nemogoči« (Krugman 2012, 162).

Če nekoliko bolj podrobno pobrskamo po podatkih o inflaciji v Grčiji, lahko začetek trenda popuščanja inflacijskega pritiska zasledimo šele od leta 1990, kar sedemnajst let po začetku prve naftne krize. Od leta 1973 do leta 1994 inflacija v Grčiji ni niti v enem posameznem letu padla pod 10 %, medtem ko je bila kar sedemkrat celo višja od 20 %, najvišjo posamezno letno vrednost pa lahko zasledimo v letu 1974 s 26,6-odstotno stopnjo inflacije. Do začetka obračanja trenda v letu 1990 je povprečna letna inflacija od začetka naftne krize znašala 18,2 %. Zelo jasen trend upadanja letnih stopenj inflacije lahko spremljamo od leta 1990, ko je inflacija še zadnjič preseгла 20-odstotno stopnjo z 20,4 %. Od tega leta je bila namreč naslednjih devet let stopnja inflacije v Grčiji vsako leto nižja v primerjavi s prejšnjim letom, vse do leta 1999, ko je upadla na 2,6 %. Leto 1999 pa je zaznamovano tudi kot prvo leto po začetku naftne krize, ko je povprečna letna stopnja inflacije v Grčiji padla pod povprečno letno stopnjo držav skupnosti OECD, saj je v tem letu za to skupino držav znašala 3,6 % (OECD 2012b).

Manjši pritiski inflacije in ugodne mednarodne ekonomske razmere so odprli vrata v nov cikel nadpovprečne gospodarske rasti. Grčija je med letoma 1995 in 2007 beležila visoko gospodarsko rast med 2,10 % in 5,94 % BDP, v povprečju pa je ta rast znašala 3,70 % BDP, kar predstavlja višjo rast v tem obdobju od povprečja EU z 2,59 % BDP. Ob tem je zanimivo razdeliti leta v dve ločeni obdobji, saj ugotovimo, da je med letoma 2001 in 2007 v povprečju rastla celo nekoliko hitreje s 4,11 % BDP, medtem ko je bila povprečna rast med letoma 1995 in 2000 3,23 % BDP. Prav tako dve najvišji letni rasti BDP med letoma 1995 in 2007 prihajata prav iz drugega obdobja, pri čemer je bila najvišja rast zabeležena v letu 2003 s 5,94 %, druga najvišja rast pa v letu 2006 s 5,54 % (OECD 2012b).

Podobno kot gospodarska rast je tudi brezposelnost po podatkih Eurostata nekoliko upadla med letoma 1998 in 2007, vendar je ob tem treba opozoriti, da je bila ves čas nekoliko višja od povprečja EU. V tem obdobju je povprečna stopnja brezposelnosti v Grčiji znašala nadpovprečnih 10,3 %, medtem ko je bila najvišja stopnja zabeležena v letu 1999 z 12,0 %, najnižja pa 2007 z 8,3-odstotno stopnjo brezposelnosti. Za primerjavo lahko povemo, da je znašala primerljiva povprečna stopnja brezposelnosti v enakem odboju za države z evrom 8,9 % in ni niti v enem posameznem letu preseгла stopnje Grčije v istem letu. Zanimivo je tudi, da je bila najnižja stopnja brezposelnosti zabeležena v prvem letu recesije (2008), saj je bila takrat 7,7 %, kar predstavlja najnižjo stopnjo brezposelnosti od leta 1991, in je v primerjavi z letom 2007 letom upadla za dodatne 0,6-odstotne točke. Pri tem lahko ugotovimo, da se pojavljajo podobni vzorci kot v obdobju nadpovprečne gospodarske rasti pred prvo naftno krizo. Grčija je tako doživljala nadpovprečno gospodarsko rast, na drugi strani pa je od leta 2002 beležila inflacijo in brezposelnost, višjo od poprečja OECD. To nakazuje, da so karakteristike trga dela in visoka stopnja odvisnosti od zunanjih dejavnikov ostale na podobnih ravneh, kot je bilo to v prejšnjem obdobju gospodarske rasti in posledično tudi prehoda v obdobje upočasnjevanja gospodarske aktivnosti.

5.2 ZAČETEK KRIZE

Prvi resni dvomi o stabilnosti in zanesljivosti grških financ ter statistik so se začeli v javnosti pojavljati že pred časom, v okviru izredno pomembnega dogodka za Grčijo –

sprejema v Monetarno unijo EU v letu 2000 in s tem zamenjavo grške drahme za evro v letu 2001. Del sprejemnega postopka je predstavlja skladnost finančnih kazalnikov v skladu s konvergenčnimi kriteriji, pri čemer je bilo v primeru Grčije največ razprav namenjenih predvsem proračunskemu primanjkljaju in dolgu države, tudi zaradi dolge zgodovine bankrotov države. »Do leta 1999 je Grčija beležila zelo visoke stopnje primanjkljaja, za nekatera leta nad 10 % BDP. Nato se je čudežno zmanjšal. V letu 2000, s primanjkljajem pod 3 % BDP, je bila Grčija sprejeta kot 12. članica Evropske monetarne unije« (Bitzenis 2009, 177).

Tako izjemno velik obrat v primanjkljaju je zbuja kar nekaj dvomov o kredibilnosti podatkov, posredovanih s strani grškega statističnega urada v času prevzemanja evra. Temu so sledile kar tri zavrtnite podatkov s strani Eurostata, ki jih je v potrjevanje poslal statistični urad med marcem 2002 in marcem 2004. Zaradi vedno večjih dvomov in pritiskov je nova demokracija ob prevzemu oblasti leta 2004 naročila finančno revizijo od leta 1997 do leta 2003. »Izkazalo se je, da so bile grške javne finance ponarejene (Eurostat se diplomatsko izogiba tej besedi), predvsem s »preloženim« računovodstvom za velikanske vojaške stroške od leta 1997 dalje. Poročano je bilo, da če bi bile znane prave številke, se Grčija ne bi pridružila Evropski monetarni skupnosti« (Bitzenis 2009, 177).

Revidirani podatki iz leta 2004 kažejo precej drugačno finančno sliko Grčije, kot je bilo to v začetku zavedeno. Spremembe primanjkljaja državnega proračuna po posameznih letih po izvedeni reviziji so bile naslednje (Bitzenis 2009, 178):

- leto 1997: 6,6 % BDP namesto 4,0 % BDP;
- leto 1998: 4,3 % BDP namesto 2,5 % BDP;
- leto 1999: 3,4 % BDP namesto 1,8 % BDP;
- leto 2000: 4,1 % BDP namesto 2,0 % BDP;
- leto 2001: 3,7 % BDP namesto 1,4 % BDP;
- leto 2002: 3,7 % BDP namesto 1,4 % BDP;
- leto 2003: 4,6 % BDP namesto 1,7 % BDP.

Posledično je do velikih popravkov prišlo tudi na področju skupnega dolga države med letoma 1997 in 2003 (Bitzenis 2009, 179):

- leto 1997: 114,0 % BDP namesto 108,2 % BDP;
- leto 1998: 112,4 % BDP namesto 105,8 % BDP;
- leto 1999: 112,3 % BDP namesto 105,2 % BDP;
- leto 2000: 114,0 % BDP namesto 106,1 % BDP;
- leto 2001: 114,7 % BDP namesto 106,6 % BDP;
- leto 2002: 112,5 % BDP namesto 104,6% BDP;
- leto 2003: 109,9 % BDP namesto 102,6 % BDP.

Izredno odmevni rezultati revizije finančnega primanjkljaja in državnega dolga so pod vprašaj postavili upravičenost priključitve Grčije EMU v letu 2000, prav tako pa so se pojavila tudi vprašanja o ustreznosti statističnih podatkov drugih držav, ki so ob istem času vstopale v EMU.

S tem pa se metode »kreativnega računovodstva« s strani grškega ministrstva za finance in grškega statističnega urada še ne končajo. V letu 2010 je namreč prišlo do odmevnega odkritja, da se je Grčija posluževala zapletenih izvedenih finančnih inštrumentov, ki so ji omogočali prikrivanje približno 2 % državnega dolga in s tem prirejanje statistik za doseganje konvergenčnih kriterijev. V poslu, kjer je glavno vlogo igrala banka Goldman Sachs, se je Grčija leta 2001 dogovorila za zamenjavo dolga, izdanega v tujih valutah, v dolg, izdan v evrih. »Takšne transakcije so del normalnega državnega refinanciranja. Evropske države pridobijo sredstva s strani investorjev po vsem svetu z izdajo obveznic v jenih, dolarjih ali švicarskih frankih, vendar so potrebovali evre za plačilo svojih računov. Leta kasneje so obveznice poplačane v originalnih tujih denominacijah« (Balzli 2010).

Kar je ta posel naredilo posebnega, je dejstvo, da zamenjava dolga ni bila opravljena po trenutni tržni menjalni vrednosti med valutami, temveč po fiktivni zgodovinski menjalni vrednosti. Z zamenjavo dolgov med različnimi valutami je Grčija dejansko pridobila dodatno posojilo v višini 2,8 milijarde EUR s strani Goldman Sachsa, ki pa v resnici ni bilo definirano kot posojilo in tako ni štelo v dolg države. Vendar je transakcija za Grčijo predstavljala precej večje tveganje kot le dodatno nezavedno posojilo. V trenutku sklenitve posla je Grčija Goldman Sachsu že takoj dolgovala 600 milijonov EUR za sklenitev posla, medtem ko se je zaradi kompleksnosti izdanega

inštrumenta obseg celotnega posla do leta 2005 skoraj podvojil na 5,1 milijarde EUR. Velik del krivde je odpadel predvsem na Agencijo za upravljanje dolga, ki jo je v letu 2005 prevzel Spyros Papanicolaou in tudi razkril razsežnost posla z Goldman Sachsom. Ob tem je postalo jasno, da se Grčija ob sklenitvi ni povsem zavedala, v kakšen posel se podaja, kar pa jo je še dodatno ohromilo, je dejstvo, da je Goldman Sachs ob sklenitvi posla zahteval tajnost posla. Grčija je bila tako slabo obveščena o tržnih pogojih za tovrstne posle, saj se ni smela seznaniti s pogoji konkurence in upravljanjem s tveganji. »Papanicolaou in njegov predhodnik, Christoforos Sardelis, sta ob prvem razkritju podrobnosti pogodbe, ki je Grčiji pomagala zakriti njen naraščajoči suvereni dolg za doseganje zahtev EU, izjavila, da država ni razumela, kaj je kupovala, in ni bila primerno usposobljena za presojo tveganj in stroškov« (Dunbar in Martinuzzi 2012).

Po razkritju posla za zamenjavo dolga je na dan prišla novica, da v EMU to nikakor ni osamljen primer. Takšnih praks se je posluževala tudi Italija, prav tako tudi Nemčija v letu 2004, kjer je prav tako sodelovala banka Goldman Sachs kot organizator posla z Rusko federacijo v višini 5 milijard EUR (Emerging Markets 2004).

Veliko dogodkov skozi zgodovino, ki smo jih do sedaj že pregledali, kaže na vzorce delovanja države, ki z ohranjanjem visokega javnega dolga državo vedno znova potiskajo v krizne situacije. Tako je bil državni dolg v središču pozornosti Evrope že v času obdobja visoke rasti, kar pa je pomenilo, da je Grčija v krizo vstopila visoko zadolžena, s tem pa izredno odvisna od mednarodnega finančnega okolja za refinanciranje njenega dolga, ki pa se je z začetkom krize temeljito spremenilo. V raziskavi Feda najdemo potrditev povezave med izjemno visokim dolgom države na eni strani in veliko odvisnostjo od tujega zasebnega kapitala na drugi strani, s tem pa tudi povečano občutljivost do zunanjih kriznih obdobj.

Pred letom 2010 so se države v periferiji evroskupine vrsto let posluževale obsežnega izposoje denarja s strani tujih zasebnih investitorjev in s tem dovoljevale, da je domača potrošnja prehitela prihodke. Sedaj se te države soočajo z dolžniško krizo, ki odseva izgubo zaupanja investitorjev v vzdržnost njihovih financ. Rezultat se kaže v nenadni zaustavitvi tujega zasebnega posojanja tem gospodarstvom (Higgins in Klitgaard 2011, 1).

V začetku leta 2009 je Eurostat prejel oceno primanjkljaj za preteklo leto v višini 5,0 % BDP, kar je predstavljalo najnižji primanjkljaj Grčije po letu 2002 in 1,5-odstotne točke nižji od leta 2007. Ob vladni napovedi primanjkljaja za leto 2009 v višini 3,7 % BDP bi vsekakor lahko upravičeno verjeli, da je Grčija na načrtani poti zmanjševanja primanjkljaja v okviru maastrichtskih omejitev v višini 3,0 % BDP. Vseeno je treba poudariti, da je predstavljal že primanjkljaj v višini 5,0 % BDP v kontekstu celotne evroskupine več kot dvakrat večjo vrednost, saj je skupina za leto 2008 beležila povprečni primanjkljaj v višini 2,1 % BDP. Dogodki v naslednjih mesecih in letih pa so naslikali še precej drugačno, veliko bolj črno zgodbo javnih financ v Grčiji.

Po zamenjavi oblasti na predčasnih volitvah so vladne napovedi predvidevale deficit v višini 6 % BDP, kar pomeni več kot 60-odstotno povečanje osnovne napovedi iz pomladi istega leta. Le sedemnajst dni kasneje, 21. oktobra 2009, pa je Grčija Eurostatu predložila podatke, v katerih je spremenila napovedi primanjkljaja za leto 2009 na 12,5 % BDP, prav tako pa je oceno za leto 2008 revidirala iz 5,0 % na 7,7 % BDP. Eurostat izpostavlja, da je Grčija med razlogi za tako drastično spremembo ocen navedla ekonomsko krizo, proračunska odstopanja v času volilnega leta in računovodske odločitve (European Commission 2010, 3).

Toda tudi to je šele vrh ledene gore popravkov primanjkljaja, saj je bil podatek za leto 2009 po vrsti revizij popravljen na 13,6 % BDP v aprilu 2010 (Hellenic Republic Ministry of Finance 2010), 15,4 % BDP v novembru 2010 (Smith 2010), zadnji aktualen podatek v statistikah Eurostata v maju 2012 pa predstavlja primanjkljaj v višini 15,8 % BDP oziroma vrednost, višjo za 327 % od prvotne napovedi za leto 2009 s strani grške vlade.

Dolg seznam sprememb predstavlja zgolj popravke v statistikah Eurostata za leti 2008 in 2009, medtem ko je vrsto novih popravkov sledilo tudi za naslednja leta krize in jih bomo predstavili v nadaljevanju. Izjemno hitro povečevanje deficita v nasprotju z napovedmi in oddanimi statistikami že od začetka krize vzbuja skrb v očeh tako Eurostata in evroskupine kot tudi mednarodnih investorjev. Eurostat je ob popravku ocen primanjkljajev proračuna za leti 2008 in 2009 navedel precejšnjo zaskrbljenost

nad očitno nezanesljivimi fiskalnimi statistikami in pomanjkanjem napredka na tem področju, kljub povečanem nadzoru (European Commission 2010, 3):

Revizije ocen preteklih stopenj državnih primanjkljajev v tem obsegu so bile izjemno redke pri drugih državah članicah EU, vendar so se v Grčiji zgodile v večjem številu primerov. Zadnji popravki predstavljajo pomanjkanje kakovosti grških fiskalnih statistik (in na splošno makroekonomskih statistik) ter kažejo, da napredek pri zbiranju fiskalnih statistik v Grčiji in intenziven nadzor nad grškimi davčnimi podatki s strani Eurostata od leta 2004 (vključno z desetimi obiski skupine za nadzor primanjkljaja in petih rezervacij priglasiženih podatkov) ne zadostuje, da bi kakovost grških proračunskih podatkov dosegala ravni, primerljive z drugimi državami članicami EU.

Nenadzorovano zviševanje proračunskega primanjkljaja, nezanesljivi statistični podatki, poslabševanje razmer v mednarodnem gospodarskem okolju in negotovi časi v finančnem svetu so začeli načenjati zaupanje vlagateljev do grških obveznic. Če se za primerjavo vrnemo nekoliko v preteklost, ugotovimo, da se je Grčija po podatkih Eurostata v septembru 2005 na osnovi dolgoročnih 10-letnih obveznic lahko zadolževala po zelo nizki, 3,3-odstotni letni obrestni meri, ki je predstavljala za zgolj 23 bazičnih točk višjo obrestno mero od referenčne Nemčije. Upad zaupanja vlagateljev v vzdržnost grških javnih financ v obdobju stopnjevanja krize lahko grafično predstavimo z nadaljnjim gibanjem obrestne mere na dolgoročne obveznice. Pribitek v višini 100 bazičnih točk na nemške obveznice so presegle natanko v času, ko sta krizo napovedala propada dveh izjemno velikih finančnih institucij v ZDA – Washington Mutuala in Lehman Brothersa v septembru 2008. Že v naslednjem mesecu so namreč grške obveznice na trgu dosegle vrednost 4,93 %, poslabševanje zaupanja pa je obrestno mero dvignilo do 5,87 % in s tem pribitek 285 bazičnih točk na nemške obveznice v marcu 2009.

Pri poslabševanju zaupanja vlagateljev v grške javne finance je pomembno omeniti še en zelo pomemben mejnik, to je preboj meje 7-odstotne obrestne mere, saj od tukaj dalje postane dolgoročno servisiranje dolga z naslova obveznic za države stroškovno nevzdržno. Ta mejnik je Grčija po izredno nezanesljivih in hitro se slabšajočih podatkih o javnih financah prebila v aprilu 2010, ko so njene 10-letne

obveznice dosegle 7,83-odstotno obrestno mero, kar predstavlja pribitek v višini 477 bazičnih točk na nemške obveznice. Od tega trenutka dalje se grške obveznice še niso spustile pod mejo 7-odstotne obrestne mere.

5.3 MEDNARODNA FINANČNA POMOČ

Ker je servisiranje dolga za državo postalo na trgu predrago, je morala Grčija v maju 2010 zaprositi za mednarodno finančno pomoč, saj bi v nasprotnem primeru morala razglasiti nesposobnost odplačevanja dolgov. Pomoč Grčiji je bila dolgo časa v zraku, vendar so zaostrene razmere v Grčiji v začetku leta 2010 EU prepričale v nujnost pomoči in 25. marca 2010 je na vrhu EU prišlo do dogovora med Nemčijo in Francijo glede možnosti bilateralnih posojil s strani članic EU in IMF, ki so ga tudi preostali ministri potrdili na srečanju 11. aprila. Celoten rešilni paket je bil ocenjen na 30 milijard EUR ob 5-odstotni letni obrestni meri, kar je bilo precej manj od 7,83-odstotne letne obrestne mere na trgu in bi Grčiji omogočilo stabilno servisiranje dolga (Wray 2010). Še dodatnih 15 milijard posojila pa bi v primeru aktivacije priskrbel IMF in bi jih lahko Grčija začela črpati že v roku enega meseca, medtem ko bi odobravanje posojil s strani držav EU predvidoma trajalo dalj časa zaradi potrjevanja na posameznih državnih ravneh (Smith 2010a). Temu so sledili novi, v tej diplomski nalogi že opisani popravki deficita s strani Eurostata in nove neuspešne prodaje dolgoročnih obveznic. Tako je bila Grčija že deset dni po vzpostavitvi zasilnega posojilnega mehanizma prisiljena v sprejetje rešilnega posojila s strani EU in IMF v višini 45 milijard EUR (Smith 2010b).

Kot pa je bilo sedaj že v navadi, so se prvotni izračuni ponovno poslabšali, saj je bilo ugotovljeno, da bo osnovni paket posojil po novih podatkih zadoščal za financiranje Grčije zgolj do januarja 2011, kar je povzročilo nov val nezaupanja med investitorji. Še večji negativni vpliv na zaupanje v vzdržnost financiranja javnega dolga pa je imelo znižanje kreditne ocene s strani bonitetne agencije Standard & Poor na raven ničvrednih oziroma špekulativnih obveznic, saj bi morala Grčija do 19. maja refinancirati skupno devet milijard EUR zapadlega dolga, vendar tega evidentno ni bila zmožna uresničiti na osnovi tržne prodaje obveznic (Wachman in Fletcher 2010).

Če so želeli preprečiti bankrot ene od članic evroskupine, so tako morale preostale članice in IMF povečati rešilni paket. Osnovni dogovor so že 2. maja popravili navzgor za 144 % za skupni paket posojil, vreden 110 milijard EUR. Za ohranitev stabilnosti evra se je preostalih 15 držav članic evroskupine dogovorilo za 80 milijard EUR dvostranskih posojil v naslednjih treh letih, dodatnih 30 milijard EUR pa bi v okviru tega dogovora prispeval IMF. Posojilu pa je bil priložen tudi izjemno strog nabor ukrepov, usmerjen v brzdanje visokega proračunskega primanjkljaja in javnega dolga, ki je predvideval znižanje deficita iz 14 % BDP na 3 % BDP v letu 2014, že v tekočem letu 2010 pa bi moral pasti na 6,5 % BDP. Za nadzor nad izvajanjem reform so bili zadolženi nadzorniki EK, ECB in IMF, ki se jih je v mednarodnem finančnem okolju prijel ime »trojka«. Pred izplačilom vsakega obroka pomoči je morala Grčija sprejeti ustrezne dogovorjene ukrepe, sicer bi lahko prišlo do zamika ali celo preklica izplačila finančne pomoči do nadaljnjega (Traynor 2010a,b).

Zaradi izredno velikih težav s stabilnostjo javnih financ v Grčiji in drugih problematičnih državah v evroskupini je 16 držav članic evroskupine potrdilo ustanovitev posebnega instrumenta za reševanje prezadolženih držav evroobmočja. Inštrument EFSF je uradno opredeljen kot SPV in temelji na zavezi članic EU o proporcionalnem prispevku garancij v skupni višini 440 milijard EUR. Države so na istem zasedanju 9. maja prav tako potrdile ustanovitev EFSM, katerega naloga je zbiranje sredstev na prostem trgu na osnovi izdaje obveznic do višine 60 milijard EUR za pomoč državam pri njihovi finančni stabilnosti. EK za dolgove mehanizma EFSM jamči s proračunom EU. Dodatnih 250 milijard EUR pa se je v okviru te pomoči prezadolženim državam obvezal prispevati IMF, kar pomeni, da je skupni dogovorjeni znesek 750 milijard EUR (RTV Slovenija 2010). Dobro leto kasneje, 24. junija 2011, so države podpisnice v luči slabšanja položaja držav v težavah potrdile povečanje obseg garancij EFSF iz 440 milijard na 780 milijard EUR (European Financial Stability Facility 2010).

Do sedaj so pomoč v okviru inštrumenta EFSF že prejele Irska, Portugalska in Grčija. Inštrument je imel ob začetku delovanja podeljeno najvišjo kreditno oceno s strani vseh treh večjih bonitetnih agencij⁴, v začetku leta 2012 pa mu je agencija Standard

⁴ Fitch, Moody's in Standard & Poor's.

& Poor's znižala kreditno oceno iz AAA na AA+ zaradi predhodne izgube najvišje bonitetne ocene Avstrije in Francije, ki predstavljata pomembni vir garancij inštrumenta (O'Donnell in Dobso 2012).

Krepka okrepitev inštrumenta EFSF je pomenila že predpripravo na prestrukturiranje posojila Grčiji, saj se je v roku enega leta izkazalo, da prvotno posojilo v višini 110 milijard EUR ne bo zadostovalo za rešitev iz dolžniških težav. Glavni razlogi za nezadostnost prvotnega posojila so predvsem slabšanje fiskalnih statistik po revizijah Eurostata kot tudi globlja kriza od pričakovanj v Grčiji, ki so jo v precejšnji meri zaostri tudi izjemno strogi varčevalni ukrepi, predpisani s strani »trojke«. Sledilo je prestrukturiranje dolga v treh korakih, ki bi omogočili znižanje dolga na vzdržnih 120 % BDP predvidoma do leta 2020. V prvem koraku spremembe posojila Grčiji je bilo na vrhu EU 21. julija 2010 dogovorjeno podaljšanje odplačilne dobe posojila iz začetnih sedem na petnajst let, prav tako pa je bila zmanjšana letna obrestna mera iz 5,5 % na 3,5 %. Novi pogoji posojila so prav tako vplivali na izboljšanje posojil za Portugalsko in Irsko (European Council 2011).

V drugem koraku je Grčiji 9. marca 2012 uspelo doseči dogovor z zasebnimi upniki o delnem odpisu dolga, pri čemer neto izguba znaša več kot 70 % vrednosti po zameni za nove dolgoročne obveznice. Z odpisom se je strinjalo 85,8 % vseh zasebnih upnikov, vendar je bila uporabljena t. i. klavzula kolektivne akcije, ki po grškem pravu državi omogoča razširitev pogoja odpisa in zamenjave dolga na vse vpletene v postopku, če se s pogoji strinja vsaj 75 % vseh upnikov. Zaradi visoke stopnje potrditve med upniki je Grčija lahko razširila dogovor na 95,7 % upnikov, kar predstavlja zmanjšanje dolga do zasebnih upnikov iz 206 milijard EUR za več kot 100 milijard EUR, kar predstavlja daleč največje prestrukturiranje dolga v zgodovini. Predhodne najobsežnejše prestrukturiranje dolga je v letu 2005 izvedla Argentina v znesku 81,8 milijarde USD (Petrakis in Christie 2012).

V zadnjem, tretjem koraku je bil v februarju 2012 potrjen krepko okrepljen skupni obseg predvidenih posojil Grčiji za dodatnih 130 milijard EUR, vendar je bil začetek izplačevanja posojila zamrznjen vse do dogovora o prestrukturiranja dolga. Šele po uspešnem sklenjenem sporazumu z zasebnimi upniki je Grčija postala upravičena do zadnje tranše prvega posojila v vrednosti 35,5 milijard EUR, »trojka« pa bo tudi v

prihodnje podrobno spremljala reformne ukrepe v Grčiji in podajala ocene o napredku in spreminjanju gospodarskega položaja. Vsaka tranša posojila tudi v prihodnje ne bo izplačana avtomatično, temveč šele po pregledu kriterijev za pozitivno oceno nadzornikov.

5.4 IMPLEMENTACIJA REFORM

Strogi varčevalni ukrepi in množični protesti na ulicah in trgih so postali že kar sinonim za Grčijo v zadnjih letih, saj nas že skoraj dnevno pričakajo med novicami. Pred pregledom nabora ukrepov med krizo je treba omeniti, da varčevalni ukrepi niso postali nujnost šele z začetkom krize, temveč so se Grki z njimi seznanili že tri leta pred tem kot nekakšen uvod v obsežne in boleče reformne ukrepe. V to so jih prisilile poletne olimpijske igre leta 2004 v Atenah. Predvsem zaradi izjemnega ponosa nad zgodovinsko povezavo z antičnimi igrami in organizacijo prvih modernih iger v letu 1896 so se Grki odločili organizirati spektakularne in posledično tudi izredno drage igre, kar je pustilo posledice v javnih financah: »Državni mošnjički so bili pod izrednim pritiskom zaradi ekstravagantnih stroškov gostitve zadnjih olimpijskih iger v Atenah. S skoraj 8 milijardami funtov stroškov so igre sedaj uradno najdražje in Grki bodo potrebovali vsaj dve desetletji, preden bodo dolgovi v celoti odplačani« (Smith 2005).

Za leto 2004 je napoved deficita znašala 1,7 % BDP, na koncu pa je primanjkljaj znašal 7,5 % BDP, 4,6 odstotne točke nad povprečjem evroskupine, naslednje leto pa se je zaradi varčevalnih ukrepov znižal na 5,2 % BDP. V okviru varčevalnih ukrepov za krpanje proračunske luknje je vlada sprejela zvišanje višje stopnje DDV iz 18 % na 19 %, poleg tega pa tudi zvišanje trošarin na cigarete in alkohol. Skupni znesek ukrepov je znašal 500 milijonov EUR v obliki dodatnih prihodkov za državni proračun, poleg tega pa so uvedli tudi zmanjšanje javne porabe v vrednosti 3,5 milijarde EUR. V okviru varčevanja je Grčija sprejela reformo pokojninskega sistema v marcu 2008, s katero je zmanjšala število pokojninskih skladov iz približno 130 na 13 z namenom zmanjšanja administrativnih stroškov. Del reforme predstavlja tudi drastično zmanjšanje možnosti predhodnega upokojevanja, podaljševanje delovne dobe v nekaterih izbranih sektorjih in bonuse za delo po izpolnjenih pogojih za upokojitev (BBC 2008).

Čeprav je večina varčevalnih ukrepov med trenutno krizo neposredno vezana na pogoje »trojke« za pridobitev finančne pomoči, se reševanje težav grškega dolga ni začelo šele s potrditvijo prve finančne pomoči v maju 2010. Težave z deficitom in ohlajanjem gospodarstva so novoizvoljeno vlado že od oktobra 2009 usmerjale k razmisleku o reformah, ki bi vnesle dodatno zaupanje v javne finance Grčije v očeh investorjev. Nova vlada je javnosti predstavila prve varčevalne ukrepe v decembru 2009, vendar niso bili zgolj posledica lastnih želja in usmeritev vlade, saj so se zaskrbljenost in pritiski s strani Evrope začeli pojavljati že v prvi polovici decembra 2009. »Atene so se znašle pod hudim pritiskom s strani ECB za implementacijo ostrih ukrepov za obnovo ekonomije po znižanju bonitetne ocene v preteklem tednu s strani bonitetne agencije Fitch, ki je zamajalo svetovne trge in postavilo pod vprašaj njeno članstvo v evroskupini« (Smith 2009). Od tega trenutka dalje je postalo jasno, da bo vse nadaljnje reformne ukrepe izredno zadolženi Grčiji primarno narekovala Evropa kot pogoj za pridobivanje finančnih virov.

Prvi napovedi reform ob koncu leta 2009 so v naslednjih treh letih dogodki sledili po večinoma ustaljenem vrstnem redu. Vsako leto so si kot po tekočem traku sledili najprej napoved reformnih ukrepov, nato smo bili priča množičnim protestom Grkov na ulicah in trgih, pospremljenih s stavkami. Po dolgotrajnih političnih preigravanjih in nestabilnostih je sledil sprejem paketa reform, ki so bile pospremljene z optimističnimi napovedmi o zmanjšanju proračunskega primanjkljaja. Kot »nagrado« za izpolnitev dogovora in s tem potrditev varčevalnih reform so bili Grki deležni izplačila novega obroka posojila in s tem je lahko država delovala še nadaljnjih nekaj mesecev, ko se ni bila sposobna zadolževati na prostem trgu. Toda kmalu po vsakem sprejemu reform in izplačila novega obroka finančne pomoči je prišlo do spoznanja, da ambiciozne napovedi nikakor ne bodo dosežene. Temu so sledili dodatni pritiski s strani »trojke« po sprejemu novih varčevalnih ukrepov za izplačilo novega obroka finančne moči.

Pogoji »trojke« so bili že od samega začetka izredno optimistični in nepopustljivi. Skupni popravki proračuna naj bi tako zajemali okrog 40 milijard EUR od leta 2010 do leta 2015. Do vrednosti so prišli na osnovi visokega zvišanja davkov, zmanjšane porabe države in obsežne odprodaje državnega premoženja. Ambiciozni načrti so privedli do dolgega seznama ukrepov tako na prihodkovni kot tudi odhodkovni ravni,

z vsakokratnim zaostankom za temi načrti pa se je nabor ukrepov zgolj še podaljševal. V nadaljevanju sledi pregled reformnih ukrepov po različnih tematskih sklopih, ki jih je Grčija sprejela v zadnjih treh letih zaradi krize in za zadostitev pogojev EK, IMF in ECB.

5.4.1 Davčni prihodki

Izredno velikopotezno je bil zastavljen načrt povišanja davščin in trošarin, saj je predvidel za 2,32 milijarde EUR več pobranih davkov v letu 2011, 3,38 milijarde EUR v 2012, 152 milijonov EUR v 2013 in za 699 milijonov EUR več v letu 2014. Kot glavni vidik povišanja prihodkov s tega naslova lahko opredelimo predvsem zvišanje DDV iz 19 % na 23 % (višja stopnja), iz 11 % na 13 % (srednja stopnja) in iz 5,5 % na 6,5 % (nižja stopnja). Pri tem je pomembno omeniti, da so davčne stopnje še leta 2005 v Grčiji znašale 18 % (višja stopnja), 9 % (srednja stopnja) in 4,5 % (nižja stopnja). V okviru hitrega zviševanja davkov se je v najbolj neugodni situaciji znašel gostinski sektor, ki je bil od leta 2005 do 2011 priča zvišanja DDV iz 8 % na 13 % (srednja stopnja), nato pa je bil premaknjen še iz srednje na višjo stopnjo, kar pomeni 23-odstotno stopnjo. V manj kot šestih letih se je gostinskemu sektorju DDV tako povečal kar za 188 %.

Prav tako so se za približno 30 % v več korakih v zadnjih nekaj letih zvišale trošarine na pogonska goriva, kurilno olje, alkohol in tobak. Višjim obremenitvam se niso izognili niti bogatejši, saj so bili zvišani davki na luksuzne nepremičnine, plovila, bazene in vozila. Prav tako so bili uvedeni posebni davki za uspešna podjetja in posameznike z zelo visokimi prihodki.

V preteklosti zviševanje davkov za premožnejši sloj prebivalstva ni prineslo večjega učinka, saj so Grki tudi zunaj svojih meja poznani po izredno visoki stopnji izogibanja plačila davkov in dela na črno, ki naj bi po nekaterih konservativnih ocenah predstavljalo kar 30 % grškega gospodarstva. Pomemben del reform je tako tudi zmanjšanje korupcije in izgube davčnih prilivov zaradi izogibanja plačila davkov. S tem namenom je bila ustanovljena finančna policija. Že v začetku delovanja se je izkazala kot izredno učinkovita, saj je že v prvih šestih mesecih delovanja v letu 2010 uspela zbrati za 1,8 milijarde EUR zapadlih davkov in kazni, kar je znašalo 50 % nad

načrti za celotno leto 2010. Kot primer učinkovitosti finančne policije lahko omenimo, da so med drugim s pomočjo helikopterskih preletov in satelitskih posnetkov aplikacije Google Earth odkrili skupno 16.974 obdajljivih bazenov v predmestju Aten, medtem ko jih je bilo uradno prijavljenih zgolj 324 (Steinvorth 2010).

5.4.2 Javni sektor

Javne uprave v Grčiji se je v zadnjih letih prijel sloves državnega aparata z največ ugodnostmi v Evropi, prav iz tega razloga pa je bila deležna tudi izredno velikega krčenja stroškov, kar pa so delavci v javnem sektorju sprejeli z neodobravanjem, protesti in stavkami. Eden od bolj izstopajočih dodatkov za zaposlene v javni upravi je predstavljal dodatek na plačo za točnost, ki je bil s krčenjem stroškov v celoti odpravljen, kar pa so zaposleni pospremili z množičnim zamujanjem na delovno mesto. Podobno mesto zaseda tudi odprava trinajste in štirinajste plače za javne uslužbenke, ki ju je nadomestil enoten regres v višini 1.000 EUR, upravičenost do prejema pa je odvisna od plačilnega razreda, saj zaposleni z višjimi dohodki niso upravičeni do regresa.

Do leta 2015 je predvideno zmanjšanje števila zaposlenih v javni upravi za 150.000, za doseg tega cilja pa je predvidena nadomestitev zgolj enega od petih delavcev, odhajajočih v pokoj, pretekli dve leti pa je bilo to razmerje 1 proti 10. Za leto 2012 je predvidena premestitev 15.000 delavcev na čakanje, kjer bodo prejeli 60 % svoje osnovne plače. Že v letu 2011 so bili odpuščeni vsi zaposleni za določen čas, krepko pa se je zmanjšalo tudi število plačanih nadur. Skupno je predvideno zmanjšanje mase plač in pokojnin za 2 milijardi EUR do leta 2015, poleg zmanjšanja števila delavcev pa je bilo uvedeno tudi 20 % znižanje nominalnih plač za celotni javni sektor. Omeniti velja še, da so se tudi plače zaposlenih v podjetjih v lasti države znižale za 30 %, uvedena pa je bila tudi zgornja meja plač in bonusov.

Za zmanjšanje porabe proračuna so bili krepko skrčeni tudi vsi investicijski programi, saj so bila sprejeta krčenja investicij in spodbud za investicije v višini približno 1,7 milijarde EUR. Zmanjšanje porabe je bilo izvedeno tudi na področju spodbud za lokalna okolja, prav tako pa je predvideno zmanjšanje števila občin s 1000 na 400.

Zategovanja pasu je bil deležen tudi obrambni resor, kjer naj bi predvidoma do leta 2015 prihranil 1,2 milijarde EUR, vendar kljub temu zaseda posebno mesto v spektru reformnih procesov. Grčija je namreč še do nedavnega zasedala izredno visoko mesto glede na delež BDP, namenjenega za vojaške izdatke. Uveljavljeno je prepričanje, da gre visok izdatek za vojsko predvsem na račun severne meje z vedno nestabilnim Balkanom in tradicionalno napetih odnosov s sosedno Turčijo, toda kljub temu so številke še vedno presenetljivo visoke za tako zadolženo državo.

Dejstvo, da bi morala Grčija, relativno majhna in demokratična država brez velikih globalnih ambicij, zapraviti toliko na svoji vojski, je zmešano. V letu 2006, ko je bila finančna kriza pred vrati, je bila Grčija tretja največja uvoznica orožja za Kitajsko in Indijo. In v zadnjih desetih letih je njen obrambni proračun znašal v povprečju 4 % BDP, več kot £900 na osebo. Če Grčija potrebuje strukturne reforme, potem bi bila njena predimenzionirana vojska najbolj logičen kraj za začetek. Pravzaprav, če bi zapravila samo povprečje EU v višini 1,7 % BDP v zadnjih 20 letih, bi skupaj prihranila 52 % svojega BDP – kar bi pomenilo, da bi bila namesto polnega bankrota med bolj tipičnimi državami, ki se spopadajo z recesijo (Waterfield 2012).

Avtor članka se ne strinja s trditvijo o Turčiji kot glavnemu razlogu za visoke stroške Grčije za vojsko. Trdi namreč, da gre predvsem za visoke zaslužke Francije in Nemčije pri prodaji orožja in novi nakupi ostajajo pogoj za nadaljnjo finančno pomoč. Kot osnovo za takšno trditev navaja, da je Grčija med letoma 2005 in 2010 odkupila 15 % vsega orožja, prodanega s strani Nemčije, kar je več kot katera koli druga država. Samo v letu 2010, v času pogajanja za finančno pomoč, je Grčija za podmornico nemške izdelave in francoska vojna letala odštela več kot milijardo funtov (Waterfield 2012).

5.4.3 Sociala in zdravstvo

Ne samo v Grčiji, večji del Evrope se je v zadnjih letih intenzivno ukvarjal z izrazitim staranjem populacije in upadanjem števila prebivalcev, ki v določenem trenutku vplačujejo sredstva v pokojninsko blagajno. S tem se je oblikovala dilema – podaljševanje delovne dobe in povečanje prispevne stopnje na eni strani ali

zmanjševanje pokojnin na drugi strani. S podobnim problemom se sooča tudi Grčija, vendar je problem še toliko večji, ker se je v zadnjih letih izrazito povečala brezposelnost, s čimer so se drastično zmanjšala vplačila pokojninskih prispevkov. Glavni ukrep Grčije v tem vidiku je zagotovo postopno zvišanje upokojitvene starosti z 61 na 65 let in izenačitev moških in žensk do leta 2015, poleg tega se je zvišala tudi minimalna delovna doba s 37 na 40 let. Odločitev med podaljševanjem delovne dobe ali nižanjem pokojnin ni predstavljala dileme za Grčijo, saj so se poleg podaljševanja dobe odločili tudi za znižanje pokojnin za 10 % in 20-odstotno znižanje za pokojnine nad 1000 EUR. Še posebno pa bo varčevanje na področju upokojencev prizadelo tiste, ki so se predčasno upokojevali, saj je predvideno 40-odstotno znižanje pokojnin za upokojence, mlajše od 55 let. Velika sprememba bo narejena tudi na področju določanja višine pokojnin, saj se bo povečala povezava med vplačili v pokojninsko blagajno na eni strani in pokojnino na drugi strani. Zloraba sistema je po ocenah države še kako prisotna na tem področju, zato bo izvedena temeljita preiskava upravičenosti do invalidskih pokojnin in uvedena omejitev možnosti predčasnega upokojevanja na 60 let.

Veliki posegi so bili prav tako narejeni v porabo na področju izdatkov za zdravstvo. Skupno je predviden prihranek v višini 2,1 milijarde EUR do leta 2015, največji delež prihrankov pa naj bi bil izveden na račun znižanja reguliranih cen zdravil, pomembne prihranki pa bodo doseženi tudi na račun zapiranja in združevanja zdravstvenih enot. Prihranki na področju sociale so predvideni v skupni vrednosti približno 6 milijard EUR do leta 2015, pri čemer se največji prihranki predvidevajo predvsem v letu 2012, medtem ko se bodo do leta 2015 postopno zmanjševali. Pomemben del ukrepov predstavlja poostreno preverjanje upravičenosti do socialnih prispevkov in dela na črno kot del politike proti utaji davkov in korupciji v Grčiji. Predvideno je tudi drastično zmanjšanje nekaterih socialnih podpor in olajšav. Primer znižanja socialnih prispevkov predstavlja nadomestilo za brezposelnost, ki se je znižalo s 461 EUR na 359 EUR, z novo omejitvijo prejemanja na 12 mesecev, ne glede na delovno dobo.

5.4.4 Izobraževanje in trg dela

Osrednji del strategije za prihodnost grškega trga dela predstavlja širok paket zakonov liberalizacije. Pri tem eno glavnih točk predstavlja sprostitev poklicev

odprtemu trgu, kar pomeni, da novi delavci lahko na trg vstopajo prosto, brez omejitev glede kvot, kraja dela, podeljevanja licenc in visokih finančnih stroškov. Liberalizacija zajema dolg seznam 136 najrazličnejših poklicev: od frizerjev, električarjev in reševalcev iz vode do zobozdravnikov, zavarovalniških agentov in prevajalcev (Newsit 2012). Zunaj obstoječega nabora poklicev je prav tako predvidena liberalizacija za notarje, odvetnike in gradbene inženirje, vendar je sprememba zakonodaje predvidena za kasnejši čas. Posebno mesto na tem seznamu zasedajo vozniki taksijev, ki so si s svojim lobiranjem, protesti in stavkami v glavni poletni sezoni zagotovili, da njihovega poklica ni prizadela popolna liberalizacija. Tako kot drugi poklici so bili deležni sprememb, vendar so si v ločenem zakonu zagotovili obstoj licenc, ki jih po novem, namesto fiksne številke, določajo na osnovi števila licenc na 1000 prebivalcev – 2,5 v mestih in 1,5 na podeželju. Takšna ureditev ne prinaša bistvenih sprememb, saj vzdržuje relativno striktno določanje števila licenc za določeno območje. »S temi omejitvami dve največji občini (Atene in Solun) ne bosta mogli izdati novih licenc, kar spodkopava spremembo zakona (GR Reporter 2012).«

Velikih sprememb je bila deležna tudi minimalna plača v zasebnem sektorju, ki se je s spremembami zakonodaje znižala za 22 % s 751 EUR na 586 EUR bruto oziroma 489 EUR neto. Velik del bremena nižjih plač bodo nosili predvsem mladi do 25 leta starosti, katerim se je minimalna plača znižala bolj kot starejšim, in sicer za 32 % na 510 EUR bruto oziroma 440 EUR neto. Prav tako je bilo uvedena odprava določanja višine plač na osnovi delovne dobe in poenostavljeno najemanje in odpuščanje delavcev, dovoljeno pa je postalo tudi spreminjanje kolektivne pogodbe za prilagajanje spreminjajočim se ekonomskim razmeram. Spremembe je bila deležna tudi dohodninska lestvica z oženjem najnižjega dohodkovnega razreda, ki je upravičen oprostitev plačila dohodnine. Pred spremembami zakonodaje je ta prag znašal 12.000 EUR letnih prihodkov, nato pa je bil znižan najprej na 8000 EUR, dva meseca za tem pa še na 5000 EUR, kar pomeni, da mora vsak Grk z mesečnim prihodkom, večjim od 416 EUR, plačati dohodnino.

Zmanjševanju stroškov se prav tako ni moglo izogniti področje izobraževanja. Glavni izvor zmanjšanja porabe v tem segmentu je usmerjen v manjše število ustanov, saj je predvideno zaprtje ali združitve 1976 šol, poleg tega pa je predvideno tudi

zmanjševanje števila učiteljev, manjši obseg investicij in zmanjšanje operativnih stroškov. Za primerjavo lahko navedemo, da je Grčija v letu 2007 za svoje celotno izobraževanje namenila 4,1 % BDP, kar jo na osnovi primerjave med državami OECD uvršča v spodnjo tretjino vseh držav, zajetih v raziskavo, in pod povprečje OECD, ki znaša 4,6 % BDP. Na vrh držav se je tako leta 2005 kot 2007 uvrstila Danska s sredstvi v višini 7,0 % BDP, namenjenih za primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje v državi (OECD 2011c).

5.4.5 Bančništvo in privatizacija

Pomemben del zbiranja dodatnih sredstev za zmanjšanje dolga predstavlja privatizacija grških podjetij, s katerimi želi država do leta 2015 zbrati 50 milijard EUR. Prodaja ni osredotočena na specifični sektor, saj bodo za nakup na voljo lastninski deleži v bankah, telekomunikacijskih podjetjih, igrah na srečo, pristaniščih in letališčih ter energetskih in komunalnih podjetjih. Pri doseganju cilja zmanjšanja dolga, podanega s strani »trojke«, izredno pomembno funkcijo nosi prav privatizacija državnega premoženja.

Čeprav grške banke v primerjavi z irskimi niso utrpele tako izredno velikih izgub, se vseeno soočajo z izredno oteženimi razmerami na trgu v okviru finančne krize. Zaradi slabega poslovanja in propadanja velikega števila podjetij so morale banke narediti rezervacije za slabe kredite v zadnjih letih in izguba samo prvih treh največjih bank je v prvem četrtletju 2012 znašala 1,093 milijarde EUR (RTE 2012). Kapital grških bank je poleg razmer na trgu zelo prizadel tudi prestrukturiranje državnega dolga. Poleg tega ne gre spregledati niti dejstva, da so Grki od začetka leta 2010 do danes zaradi pomanjkanja zaupanja v državo in bančni sistem na bankah zmanjšali obseg depozitov za 12 milijard EUR. Samo 21. maja 2012 je bilo zaradi velike politične nestabilnosti iz bank dvignjenih za 700 milijonov EUR depozitov, medtem ko je bilo v vsem maju letošnjega leta dvignjenih za 5 milijard EUR (Dabilis 2012).

Iz tega razloga je dokapitalizacija postala nujnost, saj je kapital najvišje kakovosti padel pod zadovoljive ravni, zaupanje v banke pa je popolnoma splahnelo. 28. maja 2012 so štiri največje banke v Grčiji, National Bank (6,9 milijard EUR), Alpha (1,9 milijarde EUR), Eurobank (4,2 milijarde EUR) in Piraeus Bank (5 milijard EUR)

prejele skupno 18 milijard dokapitalizacijskih sredstev. V izjavi za javnost ob dokapitalizaciji bank je ministrstvo za finance poudarilo velik pomen transakcije, saj se je s ponovno vzpostavitvijo kapitalne ustreznosti bank odprl dostop do finančnih virov pri ECB: »Kapitalska injekcija obnavlja raven kapitalne ustreznosti teh bank in zagotavlja dostop do virov likvidnosti sredstev iz Evropske centralne banke in evrosistema. Banke imajo sedaj dovolj finančnih sredstev za podporo realnemu gospodarstvu« (Ekathimerini 2012). Grške banke so si do sedaj zaradi nezmožnosti izposoje na prostem trgu izposodile 73,4 milijarde EUR pri ECB in 54 milijard EUR v okviru kriznega likvidnostnega mehanizma pri grški centralni banki, kar predstavlja približno 77 % vseh depozitov gospodinjstev in pravnih oseb ob koncu marca, ki so skupno znašali 165 milijard EUR. Poleg 18 milijard EUR trenutne dokapitalizacije je za rešitev bank v okviru finančne pomoči Grčiji predvidenih 50 milijard EUR dokapitalizacijskih sredstev.

6 ŠTUDIJA PRIMERA – IRSKA

6.1 POLITIČNA IN GOSPODARSKA ZGODOVINA

Zgodba Irske predstavlja pot, polno ekstremnih vzponov in padcev. V medijih množičnega obveščanja je vsekakor veliko bolj izpostavljena Grčija, vendar Irska prav gotovo ni bila spregledana, kar potrjuje tudi njeno uvrščanje med države PIIGS. Korenine modernega irskega ekonomskega okolja lahko pripišemo priključitvi EGS, predhodnici današnje EU, ustanovljene 1. januarja 1958. Šestim ustanovnim članicam⁵ sta se poleg Irske v letu 1973 pridružili še Velika Britanija in Danska.

Pred priključitvijo EGS je bilo irsko gospodarstvo videti precej drugače, kot ga poznamo danes. Do sredine sedemdesetih let 19. stoletja je imela Irska izredno zaščiteno ekonomijo z nekaterimi najvišjimi stopnjami učinkovite zaščite ekonomije na svetu (Ruane in Görg 1997, 1). Razlog za oblikovanje takšnega ekonomskega okolja lahko pripišemo osamosvajanju Irske izpod oblasti VB. Po velikonočni oboroženi vstaji leta 1916 in vojni za neodvisnost med letoma 1919 in 1921 je prišlo do podpisa Anglo-irskega sporazuma, po katerem je bila ustanovljena Svobodna irska država s polno suverenostjo, medtem ko je VB obdržala nadzor nad Severno Irsko. Z rezultati pogajanj in razkosanjem Irske na dva dela vsi niso bili zadovoljni, kar je imelo za posledico krvavo dvoletno državljansko vojno med provladnimi podporniki sporazuma in organizacijo IRA, ki je sporazumu ostro nasprotovala. Ime IRA je v irski zgodovini, predvsem v drugi polovici 20. stoletja, vsem dobro poznana po krvavih uporih. V letu 1937 je z novo ustavo postala suverena država Irska, v letu 1949 pa je dobila dokončno ime Republika Irska, s tem pa je bila dokončno odvzeta celotna moč monarha VB na njenem ozemlju.

Po zamenjavi oblasti v letu 1932, ko je premiersko mesto prevzel Éamona de Valera, je Irska vstopila v trgovinsko vojno z VB, ki se je uradno zaključila šele leta 1938 s podpisom Anglo-irskega trgovinskega sporazuma, ki je nekoliko omilil razgreto

⁵ Belgija, Nizozemska, Francija, Zahodna Nemčija, Italija in Luksemburg.

ozračje. Kljub temu pa je vrsta protekcionističnih ukrepov za zaščito irskega gospodarstva pred izdelki iz sosednje Velike Britanije ostala v veljavi še do leta 1960. Tovrstni ukrepi so Irski prizadeli dolgoročne posledice v obliki izredno omejenega zunanega trgovanja in velike revščine.

Po osamosvojitvi v letu 1922 je Irska rast števila prebivalcev prvič zabeležila šele v letu 1962, pred tem pa je vsako leto ali stagniralo ali padalo, predvsem na račun izseljevanja Ircev. Za nazoren prikaz izseljevanja Ircev lahko omenimo, da je bilo število prebivalcev na današnjem ozemlju Republike Irske v letu 1841 približno 6,5 milijonov, medtem ko je do zgodovinskega dna v letu 1961 ta številka nazadovala za 3,7 milijona prebivalcev na 2,8 milijona (National University of Ireland 2001). V tem obdobju je Irska kot posledica izjemno dolge protekcionistične politike veljala za eno najrevnejših držav celotne Evrope, kar je bil eden glavnih vzrokov za množično izseljevanje ljudi po širnem svetu, saj so bili primorani poiskati ugodnejše življenjske pogoje zase in za svoje družine, ki jim jih Irska ni mogla nuditi. »Medtem, ko je večina držav v Zahodni Evropi uživala v povojnem razvojnem času, je irsko gospodarstvo stagniralo« (Brennan 2010).

Reformator irske družbe in gospodarstva se je pojavil v nenavadni obliki. Seán Lemass je v času 16-letnega vladanja stranke Fianna Fáil⁶ veljal za desno roko Éamona de Valera. Njuno sodelovanja sega kar nekaj let v zgodovino, saj sta skupaj sodelovala že v državljanski vojni leta 1921, 5 let kasneje pa sta se kot ustanovna člana zaradi nestrinjanja s politiko stranke Sinn Féin podpisala pod ustanovno listino nove republikanske stranke Fianna Fáil. Lamass je deloval predvsem na gospodarskem področju – leta 1932 je prevzel položaj ministra za industrijo in trgovino in bil z 32 leti najmlajši član vlade. V času svojega ministrovanja med letoma 1932 in 1948 je odigral vlogo glavnega zagovornika protekcionistične gospodarske politike, katere posledice so Irci čutili še dolga leta (Irish Roll Call 2010).

Iz zgoraj navedenih dejstev je tako presenetljivo, da prav Seán Lemass danes velja za očeta reformnega procesa Irske po letu 1960. Zaradi poraza stranke naslednjih nekaj let ni sodeloval v izvršni politik, ob povratku na ministrstvo za industrijo in

⁶ Od leta 1932 do leta 1948.

trgovino pa se ni veliko spremenilo, saj je bil na premierskem mestu še vedno Éamon de Valera, ki pa svojega pogleda na prihodnji razvoj irskega gospodarstva ni spremenil. Šele ob odhodu de Valere na položaj predsednika države se je pokazala priložnost za reforme. Lemass je prevzel mesto premiera v juniju 1959 in se takoj lotil dela podiranja ovir, ki so Irski vrsto let preprečevale preskok v moderno družbo. »Že pred tem je opazil talent za ekonomijo sekretarja na ministrstvu za finance, TK Whitakerja, katerega dokument *Ekonomski razvoj* je postal osnova za *Prvi program za ekonomsko širitev v letu 1958*. Ta je postal prioriteta za Lamassovo vlado in je tlakoval pot do prvih korakov Irske proti ekonomskemu napredku« (Irish Roll Call 2010).

Napredek v razmišljanju in razvoju je bil viden presenetljivo hitro, saj so bili pozitivni rezultati vidni že v prvem premierske mandatu Lamassa.⁷ Z opustitvijo protekcionističnih ukrepov in spodbujanjem tujih investicij je Irska namesto načrtovane 2-odstotne zabeležila 4-odstotno gospodarsko rast, izseljevanje Ircev je postopno upadlo, domača potrošnja se je povečala, izboljšal se je dostop do izobraževanja, napredek pa je bil viden tudi na drugih kulturnih in socialnih področjih (Encyclopedia Britannica 2012a).

Prvo prošnjo za pridružitve EGS je Irska oddala že v času reformnih procesov v letu 1961, vendar je bila njihova prošnja skupaj z VB in Dansko zavrnjena, ponovno pa je bila zavrnjena tudi leta 1967. Glavni nasprotnik pridružitve VB EGS je bila Francija in njen takratni predsednik Charles de Gaulle, ki je vložil veto na kandidaturo VB. »De Gaullea je podprl nemški voditelj Konrad Adenauer. Oba sta se bala, da je VB še vedno preblizu ZDA, da bi lahko polno sodelovala s svojimi evropskimi partnerji« (BBC 2005). Zaradi izjemne gospodarske povezanosti z VB tudi ni bilo v interesu Irske, da bi se EGS priključila brez svoje velike sosede, saj bi bil to velik ekonomski udarec, ki ga prevladujoče kmetijska država ne bi preživela brez posledic. Šele po odhodu de Gaullea s položaja predsednika države Francije 8 let kasneje so se vrata za vstop v EGS tako VB kot tudi Irski in Danski odprla in v letu 1973 so tudi vse tri postale polnopravne članice. Zaposnelo članstvo v EGS kljub temu ni imelo zgolj negativnih posledic, saj je Irska v tem času imela čas za pospešeno nadaljevanje

⁷ Med letoma 1959 in 1963.

gospodarskih reform in vseh birokratskih ovir, ki so ovirali njen razvoj, prav tako pa je lahko postopoma zmanjšala izredno odvisnost od tržišča VB brez večjih pretresov. Kot nam pove že pregovor »Rim ni bil zgrajen v enem dnevu«, vsi veliki projekti zahtevajo svoj čas in trud, preden lahko zares opazimo rezultate. Podobno se je zgodilo tudi na Irskem po letu 1971, saj so se kljub temeljitim reformam v prejšnjem desetletju pokazale nekatere pomanjkljivosti, ki so se nabirale več desetletij in se jih ni dalo popolnoma odpraviti v tako kratkem času. Posledice reform na področju izobraževanja so prinesle obsežno transformacijo delovne sile iz pretežno kmetijskih v visoko kvalificirane delavce. Novemu profilu delavca niso dovolj hitro sledile zaposlitve in s tem je prihajalo do vedno večjega razkoraka med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela. »Vendar je Irska do sredine 1980. izkoristila vse začetne prednosti članstva v Evropski uniji – spodbude za gradnjo infrastrukture in velik trg za prodajo blaga in storitev. Kljub temu pa še vedno ni imela dovolj konkurenčnih izdelkov za prodajo zaradi dolgih let protekcionalizma. Država je bila pred bankrotom in večino diplomantov fakultet se je odseljevalo iz države« (Friedman 2005). Prav tako Irski niso bile v pomoč izredno nestabilne politične razmere, kar je vsekakor možno tudi pričakovati v času zaostrenih gospodarskih razmer v času naftne krize. V obdobju šestih let⁸ je premierski položaj⁹ zasedalo kar 6 ljudi, štirikrat pa je prišlo tudi do spremembe vladajoče stranke.

Kako velik problem je predstavljal trg delovne sile za Irsko v tem obdobju, lahko ponazorimo z nekaj številkami o brezposelnosti. Od vstopa Irske v EU v letu 1973 se je brezposelnost iz takratnih 7 %, z izjemo dveh kratkih odbij¹⁰, vsako leto povečala do 18,4 % v letu 1993, ko je bila na vrhuncu (Ronayne 1994, 2). Če te številke postavimo v nek kontekst, pridemo še do konkretnjših rezultatov.

V enaindvajsetih od skupno tridesetih let od leta 1960 do 1990 je imela Irska najvišjo stopnjo brezposelnosti v skupnosti današnjih držav članic skupine EU-15. V ostalih devetih letih pa je imela drugo najvišjo stopnjo brezposelnosti v tej skupni. V vsakem od teh desetletij je bila brezposelnost približno dvakrat

⁸ 1. januar 1977 do 31. december 1982.

⁹ Premierski položaj v Republiki Irski se imenuje Taoiseach.

¹⁰ 1977 do 1979 in 1988 do 1990.

višja od povprečja EU-15. Do začetka 20. stoletja pa je bil BDP na osebo v najboljšem primeru 70 % povprečja EU (The Irish Times 2003).

Zaradi visoke stopnje brezposelnosti so se življenjske razmere slabšale, s tem pa se je vrnila tudi visoka stopnja izseljevanja, saj je negativna neto emigracija med leti 1981 in 1990 dvesto tisoč Ircev. Javne finance so zaradi šibkega gospodarstva in velike porabe javnega sektorja prav tako zašle v težave, saj je v tem obdobju letni proračunski primanjkljaj večkrat presegel 10 %, skupni javni dolg pa je leta 1987 že znašal 113 % BDP (European Commission 2008). Preobrat, ki je v naslednjih letih sledil, je zares presunljiv. V roku nekaj več kot petih let se je Irska prelevila iz gospodarstva z visoko brezposelnostjo in zastarelo tehnologijo, ki je dolga leta veljalo za bolnika v EU, v eno najmodernejših ekonomij z eno najnižjih brezposelnosti in ponosno oznako »keltskega tigra«, ki ponazarja povsem novo osrednjo vlogo irskega gospodarstva v EU.

Izredno pomemben dogovor za prepород irskega gospodarstva je zagotovo širši socialni dogovor o pomembnosti sprememb, ki bi zagotovile boljše pogoje za vse udeležence pogovorov.

Konsenz o potrebi po zasuku irske gospodarske prihodnosti je odražala serija socialnih sporazumov od leta 1987 med delodajalci, delavskimi sindikati, kmetijskimi interesnimi združenji in državo. Strukturirano partnerstvo, ustanovljeno s strani kasnejših vlad, je oblikovalo forum za centralizirano pogajanje o plačah, ki je doprinesel svoj del k prekinitvi spirale inflacijskega povečevanja plač na eni strani in socialni mir na drugi (European Commission 2008).

V takšnih, veliko bolj umirjenih razmerah, je bilo sprejemanje ukrepov za dolgoročno okrevanje gospodarstva lažje. S paketom davčnih razbremenitev v konsenzu s socialnimi partnerji je irska vlada znižala obdavčitev najvišjega dohodninskega razreda z 52 % na 42 %, davek na kapitalske dobičke je popravila s 50 % na 20 % in korporativni davek je bil potisnjen z 20 % na izjemno nizkih 12,5 % (Clemensin Mitchell 2003). S temi potezami je Irska vstopila v tekmovanje za zunanje investicije, ki so v naslednjih letih postale osrednja točka hitrega razvoja. Postavljena je bila zgodba, ki je bila vsem v Evropi in tudi širše za zgled, kot učbenik v naravi z naslovom »kako preobraziti gospodarstvo hitro rastočega šampiona«. Vendar Irska ni

bila samo zgled, kako zgraditi zgodbo o uspehu, bila je veliko več kot to, postala je ena od glavnih gonilnih sil in ponos moderne Evropske unije, od katere so imeli vsi koristi v obliki trgovanja, sodelovanja in znanja.

Pregled podatkov o nadaljnjem razvoju Irske do začetka trenutne gospodarske krize nam prikaže izjemno zgodbo o uspehu. V času hitrega napredka je število brezposelnih padalo vse od leta 1993, ko je bila zabeležena povprečna letna brezposelnost po podatkih Eurostata 15,6 %, pa do leta 2001, ko je povprečna letna brezposelnost na Irskem dosegla zgodovinsko najnižjo raven z 3,9 %. Za orientacijo lahko povemo, da je imela Irska v letu 1993 po podatkih Eurostata tretjo najvišjo brezposelnost za Španijo (20,3 %) in Finsko (16,3 %), medtem ko je imela v letu 2001 že četrto najnižjo povprečno letno brezposelnost za Luksemburgom (1,9 %), Nizozemsko (2,5 %) in Avstrijo (3,6 %). V tem obdobju osmih let je brezposelnost v povprečju vsako leto upadla za 1,46 odstotne točke, največ pa v letu 1998, ko je ta upad znašal 2,4 odstotne točke. Med letoma 2000 in 2007 je brezposelnost v povprečju znašala 4,4 %, medtem ko je bila najvišja vrednost v tem času 4,6 % v letih 2003 in 2007. To priča, da je brezposelnost od leta 2000 do leta 2007 ves čas vztrajala na izredno nizki ravni.

Izredno hiter razvoj in nizka stopnja brezposelnosti sta se odražali tudi v precej boljšem življenjskem standardu ljudi in ne zgolj v manjšem številu brezposelnih prebivalcev. Takšno trditev lahko postavimo na osnovi preučitve gibanja plač v predkriznem obdobju, ki so z izjemo manjšega upada v letu 2001 ves čas rasle. V povprečju je bila povprečna neto letna plača na Irskem med letoma 1996 in 2007 vsako leto višja za 1.282,42 EUR, kar pomeni, da je ta vrednost v letu 1996 znašala 12.754,46 EUR, v letu 2007 pa že 26.861,06 EUR, kar predstavlja 111 % zvišanje v enajstih letih.

V kontekstu hitre gospodarske rasti in uspeha Irske lahko določen del nedvomno pripišemo tudi pozitivnemu vzdušju v svetovnem gospodarstvu. Vendar če preučimo nekatere kazalnike, lahko zelo enostavno ugotovimo, da sta bila rast in razvoj Irske precej hitrejša v primerjavi s preostalo Evropo. Predstavili smo že skokovito rast BDP na prebivalca med letoma 1995 in 2007, če pa te rezultate postavimo v kontekst celotne EU, ugotovimo, kako hitro je Irska rastla v odnosu do ostalih držav. V letu

1995 je BDP na prebivalca Irske znašal 103 % povprečja držav EU-27, v naslednjih 12 letih pa se je ta vrednost povzpela na 148 %. Povprečno se je ta vrednost vsako leto povečala za 3,75 odstotne točke, z največjim zvišanjem v letu 1997 (sedem odstotnih točk). V letu 1997 je Irska prav tako prehitela povprečje BDP na prebivalca držav EU-15 in sedemnajstih držav z evrom kot nacionalno valuto in to prednost še povečevala vse do leta 2007.

Zgornji podatki jasno nakazujejo, da je Irska poleg izredno pozitivnega vzdušja na mednarodnih trgih, ki se je odražalo v gospodarski rasti v večini evropskih držav, pisala tudi svojevrstno zgodbo o uspehu, saj je bila rast BDP na prebivalca med letoma 1995 in 2007 precej hitrejša v primerjavi z vsemi različnimi primerjalnimi skupinami znotraj EU. Še dodatno lahko to dejstvo podkrepimo s primerjavo s konkretnimi državami, ki nam pokaže, da se je Irska v letu 1995 znašla točno na sredini med vsemi državami po povprečju BDP na prebivalca, v letu 2007 pa je bil pred njo zgolj še izredno majhen in prevladujoče v bančništvu usmerjen Luksemburg (270 % povprečja BDP na prebivalca). Po pregledu navedenih podatkov in vzdušja v takratnem času lahko ugotovimo, da se je Irska prelevila iz povprečne države EU v drugo najbogatejšo državo in ustvarila zgodbo, ki je postala glavna tema finančnih častnikov, strokovnih predavanj na ekonomskih fakultetah in diskusijah na medvladnih zasedanjih. Irska je bila vroče železo in vsi so želeli biti del te zgodbe o uspehu.

Zaradi hitro razvijajočega se gospodarstva z nizko brezposelnostjo in preobrazbe Irske kot prvovrstnega cilja za neposredne zunanje naložbe je tudi državna blagajna v tem času čutila pozitivne učinke, ki so jih prinesle sprejete reforme. Irski vladi je uspelo izkoristiti izjemen zagon, kar potrjuje dejstvo, da je proračun v letu 1995 zabeležil primanjkljaj 2,0 % BDP, ta rezultat pa so v naslednjih letih še izdatno izboljšali. Že v naslednjem letu je proračunski primanjkljaj padel na 0,1 % BDP, za tem pa so primanjkljaj do začetka krize zabeležili zgolj še v letu 2002, ko je ta znašal skromnih 0,4 % BDP. V vseh ostalih letih je proračun izkazoval presežek, v povprečju je ta med letoma 1995 in 2007 znašal 1,2 % BDP, medtem ko je bil najvišji v letu 2000 s 4,7 %.

Podobna zgodba se je pisala s skupnim dolgom države, ki se je v letih od 1995 do 2007 občutno zmanjšal zaradi ugodnih gospodarskih razmer in proračunske discipline. V letu 1995 je skupni dolg države z 81,2 % BDP presegal konvergenčne kriterije, vendar je irska vlada v naslednjih dvanajstih letih ta dolg zmanjšala za 56,4 odstotne točke na 24,8 % BDP v letu 2007. Povprečno se je dolg države od leta 1995 do leta 2007 vsako leto zmanjšal za 4,7 odstotne točke, največje zmanjšanje je bilo zabeleženo v letu 1998 z 10,7 odstotne točke, več kot 10 odstotnih točk pa je padel še v letu 2000 (10,5 odstotne točke).

Irska je v predkriznem obdobju zasedala zelo pomembno mesto na gospodarskem zemljevidu EU. S svojim hitrim razvojem, nizko brezposelnostjo in izjemno privlačnostjo za tuje investicije je po letu 1995 postala zgled za vso Evropo, predvsem pa za nove in podpovprečno razvite članice EU. »Rezultati so fenomenalni. Danes od tukaj deluje 9 od 10 največjih svetovnih farmacevtskih podjetij, prav tako pa 16 od 20 največjih podjetij za izdelavo medicinske opreme in 7 od 10 največjih izdelovalcev programske opreme. V lanskem letu je Irska prejela več neposrednih investicij iz Amerike kot iz Kitajske. Skupno so se zelo povečali tudi generalni davčni prihodki države« (Friedman 2005). Glavne ali zelo pomembne pisarne in proizvodne obrate za celotno Evropo so na Irskem ustanovila visoko tehnološka in hitra razvijajoča se podjetja, kot so običajnemu potrošniku poznani: Google, Facebook, Dell, IBM, Apple, HP, Abbot, Amazon, Ebay, Intel, Microsoft, GlaxoSmithKline in drugi.

Irski nasvet je v osnovi zelo preprost: srednjo šolo in univerzitetno izobraževanje napravite brezplačno; uvedite nizke davke za gospodarske subjekte, ki naj bodo prav tako preprosti in transparentni; aktivno iščite globalna podjetja; odprite svoje gospodarstvo tekmovanju; govorite angleško; fiskalna politika mora biti urejena in oblikujte dogovor glede celotnega paketa reform s sindikati in delodajalci – po tem se pripravite, ker prihajajo nepričakovane prepreke in potem lahko tudi vi postanete ena najbogatejših držav v Evropi (Friedman 2005).

Zgornji citat iz kolumne avtorja Thomasa L. Friedmana, objavljene leta 2005 na spletni strani The New York Timesa, priča o samozavesti Irske. Na drugi strani pa

lahko citat označimo skoraj za preroškega, saj Irska zgodba v nadaljevanju nikakor ni bila lahka, kot bi si morda lahko mislili po pregledu gospodarske in politične zgodovine med letoma 1995 in 2007.

6.2 ZAČETEK KRIZE

Redko kdo si je leta 1995 lahko realistično predstavljal, da bo Irska postala, gledano gleda na BDP, druga najbogatejša država v EU in bo zaostajala zgolj za izredno majhnim Luksemburgom. Toda že pred letom 2008 in začetkom krize v ZDA, ki je sprožila val opustošenja po svetu, so se začeli pojavljati nekateri nevarni simptomi, ki so jih le redki opazili v obdobju evforije.

Irski vzpon do bogastva se je začel v poznih 80. letih s formulo fiskalne preudarnosti, socialnega partnerstva, dovolj tujega kapitala, uvožena iz ZDA, velikodušnim financiranjem infrastrukture iz EU in ugodnih zunanjih pogojev. Medtem ko je Irska prvič v svoji zgodovini dosegla resnično blaginjo, so se Irski nato predali evforiji in neodgovornim politikam. Zamenjali so obdobje razcveta za odboje propada, ki je prepričljivo prikazalo pomanjkljivosti tako ameriškega kot tudi evropskega gospodarskega modela (Lynch 2010, 211).

Če se sedaj ozremo nazaj na situacijo, lahko brez težav ugotovimo, kaj se je zgodilo na Irskem in na kateri točki je zavilo v napačno ulico. Po pregledu ocene Izvršnega odbora IMF avgusta 2006 lahko ugotovimo, da je sicer pohvalil hiter razvoj Irske, vendar opozarja na nekatere zaskrbljujoče vzorce, ki so se začeli pojavljati v zadnjih letih in bi lahko predstavljali resno grožnjo stabilnosti finančnega in gospodarskega sistema Irske v nadaljevanju.

Vendar je ekonomska aktivnost postala odvisna od investicij v gradbeništvo, opazimo pa lahko tudi zmanjšanje tekmovalnosti. Delež gradbenega sektorja v ekonomski aktivnosti se je povečal in sedaj predstavlja enega najvišjih v Evropi. Bančni krediti, vezani na nepremičninsko povezane sektorje, so se hitro povečali in sedaj štejejo več kot polovico celotnega posojanja s strani bank. Dolg gospodinjstev kot delež razpoložljivih prihodkov se je v letu 2005 povečal na 130 % in je eden najvišjih v Evropi. Kot odsev večanja delovno intenzivnih

gradbenih in storitvenih sektorjev se je zmanjšala rast produktivnosti dela (IMF 2006).

Od leta 2000 do 2007 se je delež bruto dodatne vrednosti gradbeništva v irskem gospodarstvu zvišal s 7 % na 10 %, prav tako pa je rast zabeležil tudi storitveni sektor, ki med drugim vključuje tudi z gradbeništvom močno prepleteno bančništvo in zavarovalništvo, z rastjo s 54 % na 64 %. Na drugi strani je upad doživel industrijski sektor brez gradbeništva, saj je njegov delež v istem obdobju padel s skoraj 35 % na 25 % delež bruto dodane vrednosti v gospodarstvu Irske (European Commission 2008). Zaskrbljujoče je postajalo dejstvo, da je gospodarstvo še vedno rastlo z veliko hitrostjo, vendar ne več na osnovi rasti tujih investicij in izvoza, temveč predvsem zaradi velike domače potrošnje, v veliki meri usmerjene v nakup in gradnjo nepremičnin. Domača potrošnja sama po sebi ni nič slabega in predstavlja motor razvoja večine gospodarstev, vendar predstavlja veliko tveganje, kadar takšna potrošnja temelji skoraj izključno na temeljih zadolževanja gospodinjestev brez omembe vrednih garancij, ki bi takšno kreditiranje opravičevale, tako za kreditojemalce kot za kreditodajalce. Še dodatno pa je država spodbujala gradbeništvo z vrsto davčnih olajšav in spodbud, tudi zaradi visokih prispevkov gradbenih podjetij vodilnim irskim strankam (Lynch 2010, 87).

Povprečne cene novih hiš in stanovanj so se med letoma 1995 in 2007 zvišale za 313 %, medtem ko so se cene samo med letoma 2000 in 2007 zvišale za 90 %. Še opaznejše se je med letoma 1995 in 2007 zvišala cena novih nepremičnin, gledano samo območje Dublina, kjer so se cene v povprečju zvišale za 380 %. Želja Ircev po nepremičninah se je še nekoliko bolj odsevala v cenah nepremičnin starejše gradnje, ki so se na ravni celotne države med letoma 1995 in 2007 zvišale za 408 %, v Dublinu in njegovi okolici pa celo za 457 %. Med letoma 2000 in 2007 so bile starejše nepremičnine na državni ravni dražje za 98 %, v Dublinu in okolici pa za 100 % (Department of the Environment, Community and Local Government 2012).

Nepremičnine so postale izredno popularne tudi med običajnimi državljani, ki so z novim višjim standardom živeli veliko lažje življenje, kot so ga bili navajeni še pred dobrim desetletjem. Cene so rastle in hipotekarni krediti so z vstopom Irske v EU postali veliko bolj dostopni običajnemu državljanu srednjega sloja. Irske banke so

lahko zaradi izredno dobro stoječega gospodarstva, dobrega poslovanja in s tem visoke bonitetne ocene najemale medbančne kredite po izjemno nizkih cenah. Na drugi strani pa so bile izpostavljene vedno večji konkurenci s strani tujih bank kot posledica izredno odprtega gospodarstva. Po zlomu bančnega sistema je država ustanovila komisijo, katere glavna naloga je bila analiza vzrokov in posledic za tako dramatičen šok v finančnem in gradbenem sistemu. Komisija v svojem poročilu navaja naslednje (Commission of Investigation (Banking Sector) 2011, ii):

Bančna posojila so se širila tako hitro, ker se niti banke niti posojilojemalci očitno niso v resnici zavedali tveganj, ki jih prevzemajo. Veliko bank je bilo vse pogosteje vodeno s strani menedžerjev z manj praktičnih izkušenj s kreditnim tveganjem in upravljanjem s tveganji. Na posojanje nepremičninskim trgom je bilo gledano kot pravzaprav edini način poslovanja za k rasti usmerjeno bančništvo. Nakup druge ali več nepremičnin s strani posameznikov se je v tistem času zdel samoumeven.

Komisija v poročilu prav tako navaja, da so banke v začetku svoje kriterije spuščale zaradi izredno zaostrenega tekmovanja na nepremičninskem trgu za prijateljske podjetnike, kar pa je na koncu vodilo do popolne splošne erozije kreditnih standardov na bančnem trgu, saj so bile banke v želji po dobičku prisiljene tekmovati s konkurenco.

Nastala je spirala, ki je podpirala samo sebe: višje cene in vrednotenja so povzročila špekulativno nakupovanje nepremičnin in zemljišč; cenilci so svoje ocene napravili na osnovi teh višjih cen; to je povzročilo večje povpraševanje in zvišalo vrednost premoženja za zastavo ob pridobitvi kredita, kar je posledično zvišalo cene, saj je bil s tem omogočen dostop do novih sredstev za investiranje (Commission of Investigation (Banking Sector) 2011, iii).

V tej spirali so imeli vsi koristi in nihče ni želel izstopiti iz finančnega vrtiljaka. Banke so služile visoke dobičke s posojanjem tudi do 100-odstotnih hipotekarnih kreditov kupcem in na drugi strani s 30-odstotnim vložkom investitorjev, včasih pa celo popolnoma brez vloženih lastnih sredstev v gradbeni projekt. Tako obsežno kreditiranje na osnovi precenjenih vrednosti nepremičnin in brez varnostne rezerve je

predstavljal recept za katastrofo, ki je potreboval samo majhen zastoj v optimizmu za hitro poslabšanje. Preobsežno kreditiranje nepremičninskega trga na Irskem lahko najbolj nazorno prikažemo s statistiko gibanja obsega posojil za nakup nepremičnin. V letu 1999 je skupni znesek odobrenih posojil s strani bank in gradbenih skupnosti znašal 7,687 milijarde EUR, medtem ko je bil ta obseg leta 2006 višji za 307 % oziroma je ta vrednost znašala 31,361 milijarde EUR. Število odobrenih kreditov pa se je povečalo precej manj, za samo 46 %, z 78.460 v letu 1999 na 114.427 v letu 2006 (Department of the Environment, Community and Local Government 2012). To nam zelo jasno pokaže, da so banke v letu 2007 odobravale večje število kreditov, ti pa so bili tudi precej obsežnejši, kot je bilo to običajno v letu 1999. Tako kreditodajalci kot kreditojemalci so se tako podajali v izredno povečano tveganje zaradi večje izpostavljenosti.

Morda je na tem mestu upravičeno postaviti vprašanje, zakaj v zadnjem odstavku primerjamo zgodovinske podatke z letom 2006 in ne z letom 2007, ki glede na do sedaj preučene statistike upravičeno velja kot zadnje leto pred začetkom krize. Na tej točki pridemo do izredno zanimivega zaključka po pregledu podatkov nepremičninskega trga za leti 2006 in 2007, ki nam izredno lepo prikažejo točko preobrata, kjer se začne strma pot navzdol in s tem velike težave za vse vpletene v irsko nepremičninsko zgodo. Iz statističnih podatkov lahko razberemo, da so povprečne cene novih hiš in stanovanj v letu 2007 na Irskem zrasle za 5,56 %, medtem ko so bile starejše nepremičnine dražje za nekoliko manjših 1,72 % (Department of the Environment, Community and Local Government 2012).

Prav tako se je število delavcev, zaposlenih v gradbeništvu, v prvem četrletju leta 2007 v primerjavi s prejšnjim četrletjem še vedno povečevalo za 1,3 % na 286.900, kar predstavlja povečanje za 11,1 % v primerjavi s preteklim letom, vendar je v naslednjih treh četrletjih do konca leta 2007 že prišlo do zmanjšanja števila zaposlenih, in sicer v drugem četrletju za 0,9 %, v tretjem četrletju za 1,8 % in v zadnjem četrletju za 0,5 %, kar na letni ravni predstavlja upad za 1,9 % (DKM Economic Consultants 2008, 3). Kako velik pomen je imel gradbeni sektor še v letu 2006, nam pove podatek, da so zaposleni v gradbeništvu predstavljali 14 % vseh zaposlenih v irskem gospodarstvu, pri čemer je gradbeništvo predstavljalo 25 %

vrednosti BNP pri poslu, vrednem 39 milijard EUR (DKM Economic Consultants 2012, 5).

Te številke še niso predstavljale dramatičnega zasuka, vendar je kreditiranje novih nakupov nepremičnin že v letu 2007 slikalo precej drugačno zgodbo, kot nam jo predstavljata podatka o višji ceni nepremičnin in malenkostnem upadu zaposlenih v sektorju. Obseg vrednosti odobrenih kreditov za nakup novih in starejših hiš se je v letu 2007 v primerjavi s preteklim letom zmanjšal za 23,29 % na 24,0 milijard EUR, vendar je bil to šele začetek. V letu 2008 se je obseg posojil dodatno zmanjšal za 37,09 % na 15,1 milijarde EUR, v letu 2009 za 57,56 % na 6,4 milijarde EUR in v letu 2010 za 35,51 % na samo 4,1 milijarde EUR. Od leta 1999 se je obseg kreditov sedem let zapored povečeval, medtem ko je v štirih letih še veliko hitreje upadel. Vrednost 4,1 milijarde posojil za nakup novih in starejših hiš v letu 2010 predstavlja zgolj še 53,87 % posojil, danih v letu 1999, ko je ta znesek znašal 7,7 milijarde EUR, od vrha v letu 2006 pa predstavlja kar 86,79-odstotni upad. Tako je obsežno zmanjšanje kreditiranja v samo enem letu predstavljalo resno oviro za morebiten mehak prehod v zmanjšanje aktivnosti gradbenega sektorja in je globoka kriza predstavljala veliko verjetnejši rezultat hitrega krčenja nepremičninske dejavnosti (Department of the Environment, Community and Local Government 2012).

Od tega trenutka je bila pot za nepremičninski in bančni sektor ter celotno gospodarstvo obrnjena strmo navzdol, vprašanje je bilo samo še, ali lahko vladni ukrepi vsaj v določeni meri omilijo krepko načete temelje gospodarstva. Ravno tako, kot se je odvijala spirala zviševanja cen nepremičnin navzgor, se je začela s še večjo hitrostjo, brez kakršne koli podpore, ki bi jo morali zagotoviti kreditni standardi, gibati navzdol. Zaradi zaostrenih razmer na finančnih trgih kot posledica gospodarske in finančne krize v ZDA so irske banke težje prihajale do novih medbančnih kreditov po ugodnih cenah, kot je bila to navada v zadnjih desetih letih. Prav tako depoziti gospodinjstev in nefinančnega sektorja niso več uspeli slediti koraku z izjemno ekspanzivno usmerjeno politiko kreditiranja. Banke so bile primorane zaostri kreditne standarde in zvišati ceno posojil, to pa je posledično pomenilo, da je bilo kupcem na voljo manj sredstev za nakup velikih količin novih stanovanj, ki so jih začeli graditi še pred začetkom krize. Zaradi pretirane ponudbe na trgu in manjšega povpraševanj je to pomenilo nižje cene nepremičnin in s tem zmanjšanje vrednosti

premoženja, zastavljenega za nakup ali gradnjo nepremičnin pred začetkom krize. Po podatkih DKM je bilo v letu 2007 na Irskem dokončanih 78.027 hiš, kar predstavlja 12 % upad v primerjavi z letom 2006, ko je bilo dokončanih 88.219 hiš (DKM Economic Consultants 2008, 6).

Za postavitev teh števil v določen kontekst in oceno, kako zelo preobsežno produkcijo hiš predstavljajo omenjene številke, lahko naredimo primerjalno analizo z drugimi državami EU na osnovi števila dokončanih hiš v enem letu na vsakih 1000 prebivalcev. Po preučitvi teh podatkov lahko hitro pridemo do nekaj zelo zanimivih ugotovitev. V prvi vrsti ugotovimo, da je bila v letu 2007 v tem vidiku Irska na prvem mestu, na drugem mestu pa ji je zelo blizu sledila Španija, ki se prav tako sooča s krizo v nepremičninskem sektorju. V tem letu je bilo na Irskem na vsakih 1000 prebivalcev v povprečju dokončanih 18 hiš, medtem ko je bila ta številka za Španijo 17,6 hiše na 1000 prebivalcev, na tretjem mestu pa je že močno zaostajala Finska s 6,7 hiše na 1000 prebivalcem. Povprečje za statistično skupino Euroconstruct¹¹ pa je bilo daleč od vrednosti tako Irske kot Španije pri 5,3 hiše na 1000 prebivalcev. (Euroconstruct 2008, 82).

Ob boku že tako velike ponudbe na trgu se je sedaj pojavila še dodatna količina nepremičnin, ki so jih banke zasegle posojilojemalcem, ki kreditov pod zaostrenimi pogoji niso mogli odplačevati in niso mogli ponuditi dodatnega zavarovanja. Ker je bilo posojanje v preteklosti izjemno agresivno in so banke posojila odobravale kupcem in investitorjem celo do ali zelo blizu 100 % vrednosti nepremičnine, brez lastnega vložka, je to pomenilo, da praktično niso imele varnostnega rezerve. Vsakršno znižanje cen na trgu je pomenilo, da so banke na hipotekarnih kreditih utrpeli velikanske izgube, saj vrednosti zastavljenih nepremičnin enostavno niso bile več dovolj za pokritje vrednosti odobrenih kreditov.

Glavno vlogo in zgled takšnega poslovanja sta bila v začetku izrednega nepremičninskega razcveta dva največja igralca na Irskem, Anglo Irish Bank (v nadaljevanju Anglo) in INBS. V obdobju rasti sta ti dve banki predstavljali izredno dobičkonosen in ugleden model moderne irske banke, ki so ji bile hote ali nehote

¹¹ 17 držav EU, Norveška in Švica.

prisiljene slediti tudi manjše banke. Komisija, ki jo je država ustanovila za raziskave vzrokov zloma bančnega sistema, je v svojem poročilu na osnovi zaslišanj prišla do naslednjih ugotovitev glede vprašanja, zakaj je bila slaba praksa poslovanja bank tako razširjena v celotnem bančnem sistemu (Commission of Investigation (Banking Sector) 2011, V):

Uprave in nadzorniki bank drugih bank so se bali, da če se ne bodo uklonili pritiskom poslovanja v skladu z visokimi dobički, predvsem vezano na banko AIB, se bodo morali soočiti z izgubo dolgoletnih strank, nižanjem vrednosti banke, potencialnim prevzemom in izgubo profesionalnega ugleda. Tistih nekaj, ki je priznalo občutke zaskrbljenosti zaradi spremembe strategije, je pogosto dodalo, da bi jih zaradi vztrajnih zagovornikov takšnega poslovanja po vsej verjetnosti doletele formalne ali neformalne sankcije.

Spričo visokih zaslužkov in povečevanja s strani medijev je postala udeležba na finančno-gradbenem vrtiljaku skoraj obvezna tako za banke kot običajne Irce. Posledice takšnega vrtiljaka so bile za Irsko dramatične. Če se v začetku osredotočimo na analizo zasuka navzdol v nepremičninskem sektorju, lahko ugotovimo, da se je število zaposlenih v gradbenem sektorju zmanjšalo z 269.900 v letu 2007 na 105.700 v letu 2011, kar predstavlja 61-odstotni upad (Central Statistics Office 2011).

Dodatno nam obrat navzdol naslika pregled gradbene proizvodnje v zadnjih petih letih, saj se je ta z 39 milijard in 25-odstotnega deleža v BNP v letu 2006 skrčil za 78 % na 8,7 milijarde EUR in 7-odstotni delež v BNP v letu 2011. Kljub temu se krčenje obsega proizvodnje še vedno ni povsem zaključilo, saj se za leto 2012 po projekcijah pričakuje dodatno nazadovanje v višini 14,5 % na samo 7,5 milijarde EUR in 6-odstotni delež v BNP (DKM Economic Consultants 2012).

6.3 REŠEVANJE FINANČNEGA SEKTORJA

Leto 2008 se za Irsko ni začelo spodbudno, saj je bilo že ob polletju jasno, da se država sooča z izredno težavnimi razmerami. Statistični podatki so nakazovali, da je kot prva v skupini držav z evrom vstopila v recesijo, saj se je gospodarstvo že drugo

četrletje skrčilo, kar tehnično ustreza pojmu recesije. V prvem četrletju 2008 se je gospodarstvo skrčilo za 0,3 %, v drugem četrletju pa že za 0,5 % BDP, medtem ko se je ob polletju gospodarstvo na letni ravni prav tako skrčilo za 0,8 %. To je za Irsko pomenilo prvo obdobje recesije po letu 1983. Še dodatno lahko vstop v recesijo ponazorimo z drugimi kazalniki, saj so se na letni ravni prav tako skrčili domača potrošnja (-1,4 %), investicije (-19 %) in uvoz (-1,1 %) (O'Brien 2008).

Zaradi zaostrenih razmer v bančnem in posledično tudi gospodarskem sektorju je bila irska vlada v septembru 2008 prisiljena sprejeti prve ukrepe, ki bi po njenem načrtu zagotovili stabilnost in zaupanje v banke in ju obvarovali pred zlomom. Vlada se je kot glavni ukrep odločila sprejeti shemo zavarovanja CIFS, ki bi finančne institucije obvarovala pred zaostrenimi razmerami na trgu in jamčila za celotni obseg depozitov kritih obveznic, nadrejenega in podrejenega dolga nižje kakovosti. Shemo so v začetnem koraku vzpostavili za trajanje dveh let s takojšnjim začetkom veljave v skupnem znesku 400 milijard EUR in je veljala za naslednjih 6 sistemsko pomembnih finančnih institucij, imenovanih tudi »velikih šest«:

- Allied Irish Bank,
- Bank of Ireland,
- Anglo Irish Bank,
- Irish Life and Permanent,
- Irish Nationwide Building Society,
- the Educational Building Society.

400 milijard EUR predstavlja 32,4 % BDP Irske, shemo so kasneje razširili tudi na pomembne tuje banke na irskem ozemlju, s tem pa se je skupna garancija povečala na 485 milijard EUR. V izjavi za javnost je vlada svojo odločitev utemeljila na naslednji način (Republic of Ireland Department of Finance 2008): »Odločitev je bila sprejeta s strani vlade z namenom, da se odstrani vse morebitne negotovosti na strani partnerjev in strank šestih kreditnih institucij. Cilj vlade pri sprejetju tako odločnega ukrepa je ohranjanje stabilnosti finančnega sistema za dobrobit varčevalcev ter podjetij in je v najboljšem interesu irske ekonomije.«

Drugi ukrep je prišel s strani irske centralne banke, prav tako v septembru 2008, ki je s spremembo sheme DGS dvignila garancije za depozite z 20.000,00 EUR na 100.000,00 EUR, vendar se ta ukrep od prejšnjega razlikuje po tem, da velja za vse finančne institucije in je brez končnega datuma.

S tretjim paketom garancij, imenovanim ELG, je vlada razširila krog zavarovanih finančnih inštrumentov na inštrumente z dospelostjo do največ petih let¹² in vrednostmi tudi nad 100.000,00 EUR. Ob tem je treba upoštevati, da mora finančna institucija pred začetkom veljave za svoje stranke zaprositi za sodelovanje v shemi in dobiti odobritev s strani finančnega ministrstva. Garancija ELG tako velja za inštrumente s fiksno dospelostjo, krajšo od petih let, ki so bili sklenjeni po vstopu finančne institucije v ELG do zaključka delovanja sheme. Garancijska shema se po reviziji s strani finančnega ministrstva o upravičenosti delovanja podaljšuje za dobo šestih mesecev. Od začetka delovanja je bila garancija podaljšana že štirikrat (The National Treasury Management Agency 2010). Poleg »velikih šestih« se je ELG pridružila tudi ICS Building Society.

Na osnovi izredno hitrih in drastičnih ukrepov vlade lahko utemeljeno sklepamo, da so bile razmere že v tem trenutku izredno zaostrene in so se banke zaradi slabih kreditov, zmanjšane gospodarske aktivnosti domačega gospodarstva, zmanjšanega ugleda, zaostrenih razmer v mednarodnem bančnem okolju ter skorajšnjega vstopa glavnih trgovinskih partneric v recesijo soočale z izredno težavno nalogo kratkoročnega financiranja svojega poslovanja. Politiki so bili prepričani, da bo njihov prvi rešilni ukrep v celoti zadostoval za rešitev bančnih težav. Kot ena osrednjih figur v oblikovanju te politike je bil v letu 2011 za rakom preminuli, v letu 2008 pa finančni minister in član stranke Fianna Fáil, Brian Lenihan. »Gospod Lenihan je opisal garancijo, ki so jo druge države kmalu posnemale, kot »najcenejši rešilni paket na svetu«, te besede so kmalu postale njegova največja nočna mora (The Irish Times 2011).

¹² Zapadlost do leta 2015.

Kako zelo se je Lenihan motil, se je pokazalo že zelo kmalu, saj je vlada že v decembru 2008 napovedala nove ukrepe za stabiliziranje bančnega sistema. V jedro tokratnih ukrepov je sodila dokapitalizacija naslednjih bank:

- Allied Irish Bank,
- Bank of Ireland,
- Anglo Irish Bank.

Ukrep je razdelil 5,5 milijarde EUR, pri čemer je bilo za dokapitalizacijo Anglo namenjenih 1,5 milijarde EUR, v zameno pa je država prejela preferenčne delnice, 75-odstotni delež glasovalnih pravic in dividende s fiksno donosnostjo 10 % letno. Za vsako od ostalih dveh dokapitalizacij je država vplačala 2 milijardi EUR svežega kapitala, v zameno pa dobila 25 % glasovalnih pravic pri pomembnih odločitvah in 8-odstotno dividendno donosnost na letni ravni. Visoka dividendna donosnost je bila v vseh treh primerih namenjena postopnemu in načrtnemu vračilu sredstev v državno blagajno (RTE 2008).

Razmere so se v Anglo hitro poslabševale, prav tako pa je do razkritja prišlo v zvezi s spornimi posojili vodilnim v banki, ki so pri lastni banki najeli za skupno 150 milijonov EUR kreditov za nakup delnic lastnega podjetja, kasneje pa so ob koncu vsakega leta prenesli del teh kreditov, v vrednosti 109 milijonov EUR, na druge banke, da bi revizorjem preprečili vpogled v kredite, dane vodilnim v podjetju. Takšna praksa skrivanja kreditov je trajala približno osem let. Vodilni v banki, vpleteni v to zgodbo, so po razkritju odstopili, medtem ko se je pod vedno hujšim plazom kritik znašel tudi finančni regulator, ki je vedel za omenjene kredite, vendar se mu niso zdeli nezakoniti (Belfast Telegraph 2008). Pod vse večjim pritiskom in številnimi kritikami o slabem ukrepanju v odzivu na poslovne prakse bank se je moral Paddy Neary v januarju leta 2009 upokojiti.

V letu 2009 je revizijsko poročilo za preteklo leto prav tako razkrilo posojila desetim strankam v skupni vrednosti 451 milijonov EUR za nakup delnic Anglo in dodatno, da ima banka 15 strank, ki ji vsaka dolguje vsaj 500 milijonov EUR, kar predstavlja izredno veliko izpostavljenost proti posamezni stranki in s tem veliko kreditno tveganje za banko (Independent 2010).

Vlada je oznanila, da bo na osnovi pripravljenega nujnega ukrepa, imenovanega »Anglo Irish Bank Corporation Act 2009«, v celotni nacionalizirala banko. Zakon je bil v parlamentu sprejet 20. januarja, naslednji dan pa je na osnovi podpisa s strani aktualne predsednice Republike Irske, Mary McAleese, tudi uradno stopil v veljavo (Republic of Ireland Department of Finance 2009).

Toda to še ni pomenilo dokončne rešitve, prej nasprotno, Anglo je postala daleč največja ovira za ozdravitev irskega bančnega sistema. Vstop države v banko in začetek podrobnejšega pregleda slabih kreditov sta privedla do serije razkritij neprimernega poslovanja in odkrivanja resničnega obsega težav. Kratek pregled poslovanja pokaže, kako veliko luknjo je v poslovanju Anglo pustila finančna kriza. V njihovem finančnem poročilu za leto 2008 lahko razberemo, da je njihov dobiček pred davki za leto 2007 znašal 1,2 milijarde EUR, za leto 2008 pa nekoliko nižjih 784 milijonov EUR (Anglo Irish Bank 2009, 1). Po nacionalizaciji s strani države pa je Anglo postavila kar nekaj neslavnih rekordov, med drugim je v daljšem, 15-mesečnem finančnem poročilu za poslovanje do 31. decembra 2009, banka zavedla izgubo v višini 12,7 milijarde EUR (Anglo Irish Bank 2010, 2), kar predstavlja najvišjo izgubo v zgodovini Irske in celo najvišjo izgubo katere koli banke na svetu za leto 2009. Na lestvici 25 bank z največjimi izgubami je Anglo zabeležila skupno izgubo, ki je enaka seštevku bank na drugem¹³ in tretjem mestu (Top Foreign Stocks 2010).¹⁴ Pri tem je treba upoštevati daljše obdobje letnega poročila za Anglo. Zaradi izjemno velike prednosti na prvem mestu lahko upravičeno trdimo, da bi tudi v primeru 12-mesečnega poročila ostala na prvem mestu. To še zdaleč ni pomenilo konec izgub v Anglo, saj je že v naslednjem letu s 17,7 milijarde EUR izboljšala lasten rekord za najvišjo izgubo v zgodovini Irske (Anglo Irish Bank 2011, 3). V pravkar zaključnem letu 2011 pa je banka objavila izgubo pred davki v višini 873 milijonov (Irish Bank Resolution Corporation 2012).

Zaradi izjemno velikih izgub glavnih finančnih institucij, hitrega slabšanja kreditnega portfelja, vprašljive kapitalske ustreznosti in nezmožnosti pridobivanja novega kapitala, zaradi izjemno okrnjenega ugleda na mednarodnem kapitalskem trgu se je

¹³ GMAC inc., ZDA; 7 milijard EUR.

¹⁴ CITIGROUP, ZDA; 5,8 milijarde EUR.

vlada med drugim tudi na osnovi predlaganih priporočil s strani Agencije za upravljanje državne zakladnice odločila za ustanovitev t. i. slabe banke z imenom NAMA, ki je bila ustanovljena z namenom odkupa dobrih in slabih kreditov od finančnih institucij po znižanih cenah v zameno za državne obveznice (Bacon 2009). Pri tem je pomembno poudariti, da je NAMA ustanovila ločeno podjetje, imenovano SPV, ki je v 49 % lasti NAME (države) in 51 % lasti zasebnih investitorjev. Manj kot 50 % last države je izredno pomembna, saj se SPV s tem klasificira kot podjetje v zasebni lasti in ne povečuje dolga države. Končna predvidena vrednost odkupov kreditov je ob ustanovitvi NAME v septembru 2009 znašala 77 milijard EUR in se na pet ključnih finančnih institucij razdelila po naslednjem ključu (Central Statistics Office 2009):

- Anglo Irish Bank (28 milijard EUR);
- Allied Irish Bank (24 milijard EUR);
- Bank of Ireland (16 milijard EUR);
- Irish Nationwide Building Society (8 milijard EUR);
- Educational Building Society (1 milijardo EUR).

V začetku je bilo predvideno, da bo diskont ob odkupu kreditov znašal približno 30 % osnovne cene, vendar se je kasneje izkazalo, da je ta diskont zaradi veliko slabših kreditov od pričakovanega precej večji. Na spletni strani agencije NAMA je tako možno razbrati, da je bil povprečni diskont odkupa kreditov do avgusta 2010 52,3 %, pri čemer je treba upoštevati, da so bili kasnejši odkupi izvedeni po veliko višjem diskontu in bi se ta številka v prihodnje lahko še povečevala. Prvi obrok odkupov v letu 2009 je bil tako izveden po povprečnem diskontu 50 %, medtem ko je bila druga tranša izvedena že po povprečnem popustu v višini 55,6 %. Daleč največji skupni popust je bil izveden na kreditih INBS z 72,4 % popustom na nominalno vrednost prevzetih kreditov v primerjavi z izplačilom v obveznicah (National Asset Management Agency 2010).

Naraščajoči obseg odkupov kreditov in veliko višji diskonti od pričakovanega so finančne institucije pahnili v velike izgube, s tem pa so bile postavljene na rob kapitalne ustreznosti, kar je privedlo do vedno večje potrebe po dokapitalizaciji bank. V vrsti dokapitalizacij banke Anglo v zadnjih treh letih je država glede na

podatke, podane v letnem poročilu Anglo za leto 2011, do sedaj zagotovila 29,9 milijarde EUR. Ker je banka utrpela toliko izgub ne samo na finančni, temveč tudi na strani ugleda, se je ministrstvo za finance odločilo, da je treba Anglo v tej obliki popolnoma odstraniti s trga. S tem namenom je na osnovi sodbe sodišča 1. julija odredilo združitev Anglo in INBS in ustanovitev nove banke z imenom IBRC (Irish Bank Resolution Corporation 2010). Pri tem je pomembno poudariti, da je država INBS v letu 2010 prav tako priskrbela dodatni kapital v višini 5,4 milijarde EUR in jo s tem nacionalizirala. Novo ustanovljeno podjetje IBRC je sedaj v procesu prestrukturiranja in bo predvidoma v naslednjih desetih letih zaprlo svoja vrata v okviru načrta za prestrukturiranje bančnega sistema na Irskem.

Podobno kot z Anglo se je godilo tudi z AIB, saj je banka zabeležila ogromne izgube v zadnjih treh letih: 2009 z 2,6 milijarde EUR, 2010 z 12 milijard EUR in 2011 s 5,1 milijarde EUR izgube pred davki. V treh ločenih dokapitalizacijah je država vložila v banko skupno 13,3 milijarde EUR in je že z drugo dokapitalizacijo postala več kot 90-odstotni lastnik banke, s čimer je banko de facto nacionalizirala (Sheehy 2010). Prav tako je združitev doletela AIB, ki je do združitve z EBS v juliju 2011 že prejela 1,5 milijarde državne pomoči.

Večjo moč nad bančnim sistemom in s tem hitrejše in odločnejše ukrepanje si je vlada zagotovila s pomočjo zakona Credit Institutions (Stabilisation) Act 2010, katerega pooblastila segajo med drugim tudi na polje prenosa lastniških deležev, imenovanja izrednih upraviteljev in neposrednih ukazov (Collins 2010). S tem je bila državi omogočena lažja in hitrejša implementacija strategije za prestrukturiranje bančnega sistema. »Združitev je posledica naznanila ministra za finance Michaela Noonana 31. marca, da se boste ti dve instituciji združili in s tem formirali enega od dveh bančnih 'stebrov' v prestrukturiranem irskem bančnem sistemu« (RTE 2011a). Prvi steber tako predstavlja združeno podjetje AIB in EBS, drugega pa predstavlja od velikih finančnih institucij najboljše stoječa BOI. Banka IBRC pa bo, kot že rečeno, počasi zaprla svoja vrata v naslednjih desetih letih. Od začetnih »velikih šestih« finančnih institucij bosta na trgu v okviru načrta za prestrukturiranje bančnega sistema v kratkem nastopali zgolj še dve (Breaking News 2011).

Peto veliko finančno institucijo od šestih v težavah predstavlja IL&P, ki je zabeležila izgubo v zadnjih treh letih: 2009 – 310 milijonov EUR; 2010 – 170 milijonov EUR in 2011 – 514 milijonov EUR izgube pred davki (Irish Life&Permanent 2012, 65). Tako kot štiri do sedaj opisane finančne institucije je država tudi v tem primeru IL&P dokapitalizirala z 2,7 milijarde EUR v letu 2011 in s tem postala 99,5-odstotna lastnica podjetja, kar de facto ponovno predstavlja nacionalizacijo. Drugi korak države je bil vložitev zahteve na sodišče za razdelitev podjetja na dva dela – na ločeni bančni del¹⁵ in del, ki se ukvarja z življenjskimi zavarovanji, pokojninami in investicijskimi skladi¹⁶. Po razdelitvi želi država odkupiti divizijo Irish Life za 1,3 milijarde EUR in jo kasneje prodati zasebnemu investitorju, s tem bi zdravi del naprej normalno posloval, oslabljeni bančni del pa bi prejel sredstva za prodano divizijo in s tem bi bila dokapitalizacija v višini 4 milijard EUR zaključena. Vrhovno sodišče je 28. marca 2012 IL&P ukazalo prodajo divizije Irish Life, s katero pa se ne strinjajo preostali delničarji, vendar država za izpeljavo transakcije ne potrebuje privoljenja delničarjev (Independent 2012).

Zadnja od »velikih šestih« finančnih institucij v težavah na Irskem je BOI, ki se ponaša predvsem s svojo bogato zgodovino, saj je bila ustanovljena že daljnega leta 1783, vendar jo tudi to ni obvarovalo pred izjemno velikimi težavami po letu 2008. Tako kot vse ostale veliki finančne institucije je tudi BOI utrpela velikanske izgube v letih 2009 (3 milijarde EUR) 2010 (3,5 milijarde EUR) in 2011 (1,5 milijarde EUR) za skupno 7,946 milijarde EUR izgube v zadnjih treh finančnih letih (Bank of Ireland 2012). V februarju 2009 je država v banko vložila 3,5 milijarde EUR, na osnovi revizij pa v letu 2011 ugotovila, da banka potrebuje dodatnih 4,2 milijarde EUR kapitala za zagotovitev kapitalske ustreznosti. Tako je še eni banki grozilo, da bo v primeru nezmožnosti pridobitve novega kapitala s strani zasebnih investitorjev nacionalizirana. Temu se je BOI izognila, saj je do konca leta 2011 uspela doseči dogovor s skupino investitorjev iz Severne Amerike, ki so v banko vložili 1,1 milijarde EUR in s tem pridobili 35-odstotni lastniški delež, medtem ko je država obdržala 15-odstotni delež. Skupno je še z drugimi ukrepi do konca leta uspela doseči 3,85 milijarde EUR vredno dokapitalizacijo, s tem pa je tudi edina od »velikih šestih«, ki se

¹⁵ Irish Permanent.

¹⁶ Irish Life.

ji je uspelo izogniti nacionalizaciji, s tem pa tudi viliti nekaj upanja v izredno oslabele bančni sistem Irske, saj se je z zanimanjem tujih investorjev za irske banke prvič po treh letih pokazala majhna luč na koncu tunela (RTE 2011b).

6.4 MEDNARODNA FINANČNA POMOČ

Od začetka krize je Irska sprejele številne ukrepe zunaj paketa za stabilizacijo bančnega sistema, vendar zgolj eden izstopa v tej kopici ukrepov, in to je sprejetje paketa finančne pomoči, oblikovanega s strani EU in IMF. Ključni statistični podatkih so v prvih letih krize za Irsko slikali izredno črno sliko, še bolj zaskrbljujoče pa je bilo dejstvo, da so bile napovedi za prihodnja leta še veliko bolj črnoglede. Brez večjih zadržkov lahko rečemo, da je bila zadolženost Irske pred krizo na izredno ugodni ravni, 24,8 % BDP v letu 2007, vendar je reševanje bank pustilo pravo opustošenje v državni blagajni. Že v letu 2008 je proračunski primanjkljaj po podatkih Eurostata znašal 7,3 % BDP, kar je konsolidiran bruto dolg države v enem letu povečalo s 24,8 % na 44,2 % BDP. Še precej slabše pa je bilo leto 2009, ko je proračunski primanjkljaj znašal kar 14,2 % BDP, skupni dolg države pa se je povečal še za 21 odstotnih točk na 65,2 % BDP.

Vlada je dolgo časa zavračala potrebo po sprejetju zunanje finančne pomoči, predvsem zaradi pričakovane izgube suverenosti, povezane s pogoji in nadzorom ob sprejetju pomoči. Vendar je bila v novembru 2010 ob vse slabšem stanju financ, vedno novih potrebah po reševanju bank in vse večjih pritiskih iz EU vseeno prisiljena sprejeti finančno pomoč. »Irska je bila končno prisiljena sprejeti ekonomski rešilni paket s strani EU v okviru dogovora, ki je oblikovan za rešitev evra. Po koncu ponižujočega tedna, v katerem je vlada v Dublinu zavračala potrebe po pomoči, je podlegla pod pritiskom držav z evrom in zaprosila za 'zelo veliko' posojilo« (Waterfield 2010). Posojilo v skupni višini 85 milijard EUR je prišlo iz naslednjih naslovov:

- 22,5 milijard EUR EFSM;
- 22,5 milijard EUR IMF;
- 22,5 milijard EUR EFSF in dvostranski sporazumi z VB, Dansko in Švedsko;
- 17,5 milijard EUR prispevek Irske iz Državnega sklada za pokojnine.

V okviru posojila je bilo 41 % sredstev namenjenih za dodatne ukrepe v irskem bančnem sistemu, medtem ko je bilo 59 % predvidenih za kritje stabilnega financiranja države (Republic of Ireland Department of Finance 2010):

- 35 milijard EUR za podporo bančnemu sistemu;
 - 10 milijard EUR od tega za takojšnjo dokapitalizacijo bank;
 - 25 milijard EUR se porabi v skladu s sprotnimi potrebami;
- 50 milijard EUR za kritje financiranja države.

Podrobnosti, zakaj se je Irska tako dolgo poskušala izogniti denarni pomoči, lahko razberemo ob pregledu strogih zahtev, ki so bile pogoj za odobritev s strani posojilodajalk. Med drugim se je vlada zavezala prihraniti 15 milijard EUR do leta 2015, pri čemer naj bi 10 milijard EUR odpadlo na nižje odhodke in 5 milijard na prihodke v obliki višjih davkov. V prvem letu (2011) so bili predvideni najobsežnejši prihranki v višini 6 milijard EUR, do leta 2015 pa naj bi se proračunski primanjkljaj zmanjšal na 3 % BDP. Ob sklenitvi posojila je bilo predvideno obdobje odplačila 7 let in pol z obrestno mero 5,8 % na letni ravni, v letu 2011 pa so bili dogovorjeni novi pogoji, ki sedaj predvidevajo odplačilno dobo 15 let in obrestno mero 3,5 % do 4 % na letni ravni, kar predstavlja precejšnje zmanjšanje pritiska na irske javne finance. Poleg zastavljenih ciljev o zmanjšanju primanjkljaja je morala Irska prav tako oddati program prestrukturiranja bančnega sistema in fiskalne politike ter podrobne strukturne reforme, ki jih vlada namerava izpeljati. Celoten osnutek reform in politik skupaj s podrobnim časovnim načrtom je morala pred odobritvijo posojila prav tako potrditi »trojka«¹⁷.

6.5 IMPLEMENTACIJA REFORM

V okviru sprejetja pomoči s strani EU/IMF ob koncu leta 2011 je irska vlada predstavila načrt, v katerem predvideva skupne prihranke v višini 12,4 milijarde EUR, od tega bo predvidoma 7,75 milijarde EUR doseženih z zmanjševanjem porabe države in 4,65 milijarde EUR z dodatnimi ali višjimi davki. Prihranki za leto 2012 so predvideni v vrednosti 3,8 milijarde EUR, pri čemer 1,6 milijarde odpade na

¹⁷ EK, IMF, ECB.

poviševanje davkov in 2,2 milijarde na zmanjšanje porabe države. Za leto 2013 so predvideni rezi v proračun v skupni višini 3,5 milijarde EUR.

6.5.1 Davčni prihodki

Glavni poudarek pri višjih davčnih prihodkih se v okviru reform ob koncu leta 2011 nanaša na dvig višje davčne stopnje DDV z 21 % na 23 %, pri čemer je pričakovani učinek po oceni vlade 670 milijonov EUR. Prav tako so bila uvedena tudi zvišanja na področju davka na kapitalske dobičke, davka na motorna vozila, davka na izpuste in olajšav na področju nepremičnin.

6.5.2 Javni sektor

Velik del bremena varčevanja je bil usmerjen, kot tudi v drugih državah EU, na uslužbenca v javnem sektorju, ki so že bili vključeni tudi v prve reformne ukrepe že v letu 2008 ob začetku krize, kasneje pa so bili deležni še ostrejših rezov v plače, dodatke in število zaposlenih. V okvir načrtov spada med drugim zmanjšanje mase plač v javnem sektorju za 20 % od leta 2008 do leta 2015, pri čemer lahko del prihrankov pripišemo znižanju plač, del pa zmanjševanju števila delavcev. Številka zaposlenih bi se morala po načrtih do leta 2015 zmanjšati za skupno 37.500, kar predstavlja približno 12-odstotno zmanjšanje. Število zaposlenih naj bi se samo v letu 2012 v javnem sektorju zmanjšalo za 6000. Pod konkretnimi ukrepi je predvideno med drugim tudi zapiranje 31 policijskih postaj v letu 2012 in skrajševanje delovnika za prebivalstvo na drugih postajah v okviru regije Dublin.

6.5.3 Sociala in zdravstvo

V letu 2012 država načrtuje prihranke v višini 543 milijonov EUR na področju zdravstva in 475 milijonov EUR na področju socialnih prispevkov. Na področju zdravstva je predvideno zmanjšanje števila zaposlenih za 3000 v letu 2012 na 105.000 in na 96.000 do leta 2015, prav tako je predvideno zapiranje nekaterih bolnišnic. Uvedeno je bilo tudi zvišanje prispevka za zdravstveno zavarovanje v višini 50 EUR letno (Wall 2011).

Na področju socialne najdemo veliko število ukrepov, ki znižujejo porabo na področju socialnih transferjev. Tako vlada med drugim znižuje otroške dodatke za tretje in naslednje otroke do 10 EUR na mesečni ravni. V paketu vladnih reform najdemo tudi zmanjševanje nadomestila za primer brezposelnosti in zmanjšanje pomoči za ogrevanje za socialno ogrožene. Pred sprejetjem reformnega paketa je država ljudem z dolgotrajno odvisnostjo od socialne pomoči odobrila enkratno pomoč za 32 tednov dolgo ogrevalno sezono, pod novimi pogoji pa je ogrevalna sezona skrajšana za 6 tednov na 26 tednov (Citizens Information 2012a).

6.5.4 Izobraževanje

V okviru izobraževanja je predviden prihranek v višini 132 milijonov EUR, s čimer bodo morali svoj del bremena nositi tudi študenti, saj ukrepi predvidevajo približno 250 EUR višje prispevke. Do sedaj je bil najvišji možni prispevek na študenta omejen na 2000 EUR, po novem pa znaša 2250 EUR. Pri tem je pomembno poudariti, da študentski prispevek v svoji osnovi ni šolnina, temveč pokriva preglede in storitve za študente, včasih pa je imenovan tudi vpisnina (Citizens Information 2012b).

7 PRIMERJAVA REZULTATOV

Grčija in Irska sta na videz zelo podobni državi. Obe spadata v krog držav PIIGS, ki jih je kriza med evropskimi državami najbolj prizadela, in obe sta bili prisiljeni sprejeti mednarodno finančno pomoč zaradi težkega položaja, s tem pa tudi diktat reform in varčevanja s strani posojilodajalk. Kljub temu pa sta državi trenutno v zelo različnem položaju, z različnimi obeti za prihodnost.

Za ugotavljanje trenutnega stanja na Irskem lahko uporabimo zadnjo oceno stanja v okviru mednarodne finančne pomoči, objavljene s strani IMF na dan 15. 6. 2012. V okviru konferenčnega klica ob izdaji poročila lahko zasledimo pohvale s strani Craiga Beaumonta, vodilnega uslužbenca IMF, zadolženega za Irsko: »Irske oblasti so ohranile trdno implementacijo programa z izpolnjevanjem vseh ciljev proračuna in dolga za prvo četrletje 2012, prav tako finančne in strukturne reforme napredujejo, kot je bilo zamišljeno« (IMF 2012c).

Bolj konkretno v poročilu zasledimo, da fiskalna konsolidacija poteka po načrtih, saj je proračunski primanjkljaj v letu 2011 znašal 9,4 % BDP, kar je precej pod načrtovanimi 10,6 % BDP. Za leto 2012 načrtovanih 8,6 % BDP v času nastajanja poročila ostaja realni cilj, saj so prve napovedi za celotno leto v območju 8,3 % BDP. Prav tako se okrevanje gospodarstva na Irskem nadaljuje, vendar je to počasno predvsem zaradi šibkega domačega povpraševanja in negotovosti v nekaterih pomembnih zunanjih trgovinskih partnericah. V letu 2011 je gospodarska rast na Irskem dosegla stopnjo 0,7 % BDP, medtem ko napoved za leto 2012 predvideva rast v višini 0,5 % BDP.

V luči spodbudnega napredka je Irska 5. julija 2012 lahko po dolgem času ponovno izvedla javno prodajo dolžniških papirjev v obliki trimesečnih menic, kar brez dvoma predstavlja pomemben korak do zmožnosti izdaje dolgoročnih dolžniških papirjev in finančne neodvisnosti. Končna cena je bila nižja od pričakovane, povpraševanje pa je preseglo ponudbo menic, tako da lahko prodajo ocenimo kot uspešno (Kenda 2012).

Na drugi strani je stanje grške ekonomije veliko slabše, saj je za leto 2012 napovedano že peto leto zaporednega krčenja BDP zapored. V letu 2011 se je gospodarstvo skrčilo za 6,8 % BDP v letu 2011 in 3,5 % BDP v letu 2010 (Bensasson 2012). Napovedi rasti za leto 2012, kot tudi za ostala leta, se skoraj na mesečni ravni spreminjajo in jim je že skoraj težko pregledno slediti. V dokaz temu lahko pogledamo napoved IMF ob prvi dodelitvi finančne pomoči iz junija 2010, ki je za leto 2012 predvidevala pozitivno gospodarsko rast v višini 1,1 % BDP (IMF 2010, 20), Evropska komisija je novembra 2011 napovedala padec gospodarske rasti v višini 2,8 % BDP, marca naslednjega leta je svojo napoved popravila na -4,7 % BDP, OECD pa v maju že predvideva negativno rast v višini 5,3 % BDP. Prav tako je treba poudariti, da je Grčija že sporočila, da se je njeno gospodarstvo samo v zadnjem četrtletju 2011 skrčilo za 7,5 % BDP, prav tako pa napoved OECD v letu 2013 predvideva krčenje gospodarstva že šesto leto zapored, kar je v nasprotju z napovedjo IMF o 2,1-odstotni rasti BDP s sredine leta 2010 (The Wall Street Journal 2012).

V odnosu do hujše od pričakovane recesije je vedno znova prihajalo tudi do popravkov proračunskega primanjkljaja in dolga države. Tako lahko ob pregledu statistik ugotovimo, da je bil obseg pobranega davka na dodano vrednost v letu 2011 za 18,7 % manjši v primerjavi z letom 2010 (Hatzinikolaou 2012). Ob predstavitvi proračuna za leto 2012 je grška vlada tako napovedala primanjkljaj v višini 5,4 % BDP, medtem ko je bila ta vrednost v februarju 2012 popravljena na 6,7 % BDP (Reuters 2012). Podobno stanje je tudi na področju skupnega bruto dolga države, kjer je v sredini leta 2010 IMF za leto 2011 napovedal dolg v višini 149 % BDP (IMF 2010, 20), dejansko pa je dolg v preteklem letu po podatkih Eurostata znašal 165,3 % BDP in se glede na pretekle slabe izkušnje s točnostjo podatkov za Grčijo še lahko spremeni na osnovi notranjih ali zunanjih revizij.

IMF v svojem poročilu v marcu 2012 sicer ugotavlja, da so bili storjeni nekateri koraki v pravo smer, vendar Grčija zaostaja za postavljenimi cilji iz različnih razlogov (IMF 2012a, 4):

Rezultati v okviru SBA so bili na začetku dobri z nekaj dosežki, vendar so postali neenakomerni od poznega leta 2010 zaradi povečevanja političnih in

socialnih trenj, problemov s kapaciteto za implementacijo ter močne recesije. Čeprav je Grčija izvedla nekaj napredka proti ciljem, ni bila zmožna realizirati ambiciozne hitrosti fiskalnih prilagoditev in strukturnih reform, medtem ko so bili makroekonomski rezultati slabši od pričakovanj in dostop do posojilnega trga ni bil obnovljen, kot je bilo pričakovano.

Glede prihodnjega gibanja dolga Grčije lahko v poročilu IMF z marca 2012 zasledimo napoved, da je dolg dosegel vrh v letu 2011, po letu 2014 pa se bo začel vsako leto zmanjševati in bo leta 2020 prvič po letu 2009 padel pod vzdržno mejo 120 % na 116,5 % BDP, do leta 2030 pa naj bi po predvidevanjih upadel na 88 % BDP. Vendar je to zgolj prvi scenarij, saj IMF opozarja, da obstajajo pomembna tveganja, ki bi preprečila izpolnitev takšnega scenarija in bi bistveno poslabšala možnosti dolgoročnega razmerja dolga.

Rezultati kažejo, da lahko program usmeri grški dolg v smeri vzdržne krivulje. Glede na osnovni scenarij bi razmerje dolga upadlo pod 117 % BDP v letu 2020 in bi dodatno upadal do pod 90 % v letu 2030. Toda obstajajo pomembna tveganja, da bi padanja dolga lahko prekinili ali celo obrnili šoki. Na osnovi alternativnega, manj ugodnega scenarija bi delež dolga v letu 2020 še vedno bil nad 145 % BDP. Še več, glede na visoko pričakovano stopnjo in delež prednostnega dolga so možnosti za vrnitev Grčije na trg na koncu programa negotove (IMF 2012b, 1).

IMF opozarja predvsem na tveganja v obliki počasnejše od pričakovane implementacije reform, možne počasnejše privatizacije in vztrajanje gospodarske rasti pod 1 % BDP, ki bi lahko pripeljale do bistveno počasnejšega zmanjševanja dolga do leta 2020, v nekaterih scenarijih pa celo do nekontroliranega povečevanja.

Ena glavnih tem v poročilih o vzdržnosti grškega dolga, ki predstavlja veliko tveganje, je omenjena privatizacija. Precejšnje tveganje predstavlja, ker se je premoženje do sedaj prodajalo izredno počasi, prav tako pa so obeti slabi zaradi izredno nestabilnih razmer v Grčiji in s tem majhnega zanimanja tujih investitorjev. V poročilu Evropske komisije iz marca 2012 lahko zasledimo, da rezultati že bistveno odstopajo od začetnega časovnega načrta. »Napredek pri privatizacij je bil počasnejši od načrtov

zaradi težkih pogojev na trgu in tehničnih ter pravnih ovir za pripravo prodaje premoženja« (European Commission 2012b, 3).

Kljub počasnejši privatizaciji končnega cilja, z izjemo časovnega okvirja, do sedaj niso popravili in privatizacija ostaja eden ključnih delov načrta za izhod Grčije iz dolgov in krize. »Medtem ko se cilj privatizacije, vreden 50 milijard EUR, ohranja, pa bo načrt dosežen krepko po letu 2015, na drugi strani pa bo dokapitalizacija bank prispevala v obseg sredstev za privatizacijo. Poleg prispevka za pokritje finančnih potreb privatizacija ostaja ključna za ponovni zagon rasti, modernizacije gospodarstva in pritegnitve tujih neposrednih investicij« (European Commission 2012, 3). V poročilu tako zasledimo, da je cilj privatizacije še vedno lahko dosegljiv do leta 2020, ko naj bi se stanje na trgih nekoliko umirilo, medtem ko je bil načrt predvidenega obsega privatizacije do leta 2015 znižan s 50 na 19 milijard EUR. Dvojne volitve in politična nestabilnost v letu 2012 so privatizacijo še dodatno upočasnili, če ne celo začasno popolnoma zaustavili.

Vpliv izredno ostrih varčevalnih ukrepov na gospodarstvo Grčije lahko posredno opazujemo na rasti brezposelnih tekom krize. Sezonsko prilagojena brezposelnost se je namreč dvigovala s 7,8 % v januarju 2008 na 8,8 % v začetku leta 2009 in 10,8 % ob začetku leta 2010. Po letu 2010 pa se je stopnja brezposelnosti začela še hitreje povečevati tudi in predvsem zaradi varčevalnih ukrepov, saj je v začetku leta 2011 znašala že 14,7 %, v aprilu 2012 pa že celo 21,3 %. Trend rasti brezposelnosti še vedno ne kaže znakov upočasnjevanja, saj je Grčija v mesecu aprilu z 22,5 % brezposelnostjo beležila že sedeminštirideseti zaporedni mesec, v katerem se je stopnja brezposelnosti zvišala ali v najboljšem primeru ostala na isti ravni. Zadnjič je namreč stopnja brezposelnosti upadla v maju 2008, ko je znašala 7,3 %, in je upadla za 0,5 odstotne točke v primerjavi s prejšnjim mesecem.

Delno bi lahko rast brezposelnosti pripisali tudi vsesplošnemu slabemu gospodarskemu stanju v EU v tem obdobju, vendar če podrobneje pogledamo rast brezposelnosti v Grčiji v odnosu do povprečja EU, ugotovimo, da se je stanje na lokalni ravni bistveno hitreje poslabševalo. Tako ugotovimo, da je Grčija v začetku leta 2009 za povprečjem celotne EU zaostajala zgolj za 0,9 odstotne točke, v letu 2009 pa se je celo še zmanjšala na 0,8 odstotne točke, prav tako ni prišlo do

bistvene spremembe v začetku 2010, ko je razlika znašala 1,1 odstotne točke. Zares izjemen premik v smeri povečevanja razlike pa se je zgodil v naslednjih dveh letih, ko se je ta razlika najprej povečala na 5,2 odstotne točke, v aprilu 2012 pa celo na 11,8 odstotne točke. Ti podatki nam prikažejo določeno povezavo med zategovanjem fiskalnega pasu na eni strani in hitrejšim povečevanjem brezposelnosti v primerjavi s primerljivimi okolji na drugi strani, saj višanje časovno sovпада z reformnimi ukrepi.

Brezposelnost ni prizanesla niti Irski, kjer se je predvsem zaradi zloma nepremičninskega in bančnega sektorja povečala s 4,6 % v letu 2007 na 14,6 % v aprilu 2012. Ob tem pa je dodatno obremenilno dejstvo, da so irski potrošniki v povprečju izredno zadolženi, predvsem zaradi popularnega nakupovanja nepremičnin v obdobju eksplozij cen nepremičnin pred krizo. Slabe razmere v gospodarstvu in s tem manj perspektivna prihodnost so privedli do ponovnega povečanega izseljevanja iz države, kar je Irski več kot poznano že iz zgodovine. V letu 2011 se je iz države tako izselilo 40.000 Ircev, medtem ko v letu 2012 projekcije prikazujejo še enkrat višjo številko izselitev. Prav tako pa se je izredno povečalo število samomorov, saj trenutno samomor napravi kar 10 ljudi na teden. Visoka brezposelnost in visoka zadolženost izredno slabo vplivata na kupno moč prebivalcev, kar še ovira hiter izhod Irske iz krize. Vseeno pa moramo ugotoviti, da se brezposelnost na Irskem povečuje precej počasneje v primerjavi z Grčijo. Od januarja 2008 do aprila 2012 se je tako brezposelnost na Irskem povečala za 9,8 odstotne točke, medtem ko se je v Grčiji v enakem odboju povečala za 14,7 odstotne točke. Prav tako je Irska v aprilu 2012 zabeležila padec brezposelnosti za 0,2 odstotne točke v primerjavi s prejšnjim mesecem, medtem ko je brezposelnost v Grčiji, kot že rečeno, zadnjič upadla v maju 2008.

Še posebej kritično pa je stanje brezposelnosti med mladimi v Grčiji, starimi manj kot 25 let. Na tem področju Grčija po podatkih Eurostata zaseda prvo mesto z 52,1 % nezaposlenimi mladimi v marcu 2012, kar predstavlja zvišanje za 30,2 odstotne točke v primerjavi z začetkom leta 2008. Na ravni EU podobno visoko stopnjo brezposelnosti med mladimi beleži zgolj še Španija s 50,9 %, ki jo je kriza v zadnjih nekaj letih prav tako izredno prizadela. Na tretjem mestu pa najdemo še eno državo, ki je morala zaprositi za finančno pomoč – Portugalsko, vendar z že bistveno nižjo

stopnjo – 35,4 %. Ob tem lahko omenimo še, da znaša povprečna stopnja brezposelnosti med mladimi v EU v maju 2012 22,5 %, na Irskem pa 28,5 %.

Podobno kot pri brezposelnosti lahko obraten trend Grčije v primerjavi s preostalo EU opazujemo tudi pri stopnjah gospodarske rasti. V letu 2008 je zabeležila 0,2 % upad BDP, kar predstavlja 0,5 odstotne točke slabši rezultat v primerjavi z EU, v letu 2009 pa je zabeležila 3,3 % padec BDP, kar predstavlja celo 1 odstotno točko boljši rezultat, od tu dalje pa se začinja pot v različne smeri. Medtem ko je EU v letu 2010 v povprečju že beležila gospodarsko rast v višini 2,0 % BDP, je v okviru prvega varčevalnega leta zabeležila 3,5 % padec BDP in je razlika torej narastla na 5,5 odstotne točke. Gospodarska slika pa se je tudi v naslednjem letu kljub novemu varčevanju še vedno slabšala, saj je upad BDP še pospešil in je znašal 6,9 %, kar predstavlja razliko v višini 8,4 odstotne točke.

Zakaj takšna razlika med dvema državama, ki sta se znašli v relativno težkem položaju ter sta morali zaprositi za finančno pomoč iste mednarodne subjekte in v skladu s tem privoliti tudi v zelo striktne varčevalne in reformne ukrepe? V prvi vrsti gre predvsem za stanje, v katerem sta obe državi vstopili v krizo. Če primerjamo samo proračunski primanjkljaj v letu 2006, ugotovimo, da je v primeru Grčije znašal kar 5,7 % BDP, dolg pa je že takrat znašal 107,7 % BDP. Od leta 1995 dalje¹⁸ Grčija ni niti enkrat zabeležila proračunskega presežka, še več, v tem obdobju proračunski primanjkljaj po izvedenih revizijah ni niti enkrat ustrezal konvergenčnim kriterijem za vstop v EMU¹⁹, najbolj pa se je temu rezultatu približala v letu 1999 s primanjkljajem v višini 3,1 % BDP. Podobni rezultat je tudi na strani dolga, saj od leta 1994 nikoli ni padel pod 100 % BDP. Na drugi strani je slika Irske popolnoma obrnjena, saj je v letu 2006 zabeležila proračunski presežek v višini 2,9 % BDP, dolg pa je znašal zgolj 20,3 % BDP, daleč pod konvergenčnimi kriteriji. Od leta 1990 do 2007 je Irska vsako leto izpolnjevala konvergenčni kriterij proračunskega primanjkljaja, kar v desetih letih pa je zabeležila proračunski presežek, kriterij dolga pa je izpolnjevala od 1997 in ga je prvič preseгла šele leta 2010.

¹⁸ Statistika OECD je dostopna od leta 1995.

¹⁹ Primanjkljaj v višini 3 % BDP in skupni bruto dolg države v višini 60 % BDP.

V drugi vrsti gre za reforme gospodarstva pred kriznim odbojem, ki vplivajo na privlačnost države za neposredne mednarodne investicije. V tem smislu si je Irska naredila veliko uslugo, saj je ustrezne reforme trga dela in davčne zakonodaje opravila že v začetku in sredini 90. let, kar ji je v času hitrega razvoja svetovnega gospodarstva omogočilo nadpovprečno rast, s tem pa tudi pomemben pogoj za zmanjšanje državnega dolga. Grčija se je takšnih ukrepov dolgo časa izogibala in jih je primorana izvajati sedaj, med težkim gospodarskim in finančnim položajem pod pritiskom mednarodne skupnosti.

To tezo lahko potrdimo na dveh ravneh. Za začetek si lahko ogledamo konkurenčnost obeh gospodarstev glede na vrednotenje Svetovnega ekonomskega foruma, ki Irsko v letu 2006 uvršča na 21. mesto, Grčija pa je bila v istem letu na 47. mestu (Claros 2008, xvii). V letu 2011 sta s prejšnjimi podatki obe državi v luči gospodarske krize na isti lestvici izgubili nekaj mest – Irska je zgubila 8 mest in je sedaj 29., medtem ko je Grčija izgubila 36 mest je sedaj šele na 83. mestu (Schwab 2012, 15).

Na drugi ravni preizkušanja učinka reform pred krizo lahko pogledamo neposredne zunanje investicije v obe državi pred začetkom krize in danes. Po podatkih OECD so zunanje investicije v Grčijo v letu 2007 znašale 2,1 % BDP, medtem ko je bil na Irskem ta delež 24,7 % BDP. V letu 2010 so neposredne investicije v Grčiji znašale zgolj 0,4 % BDP, medtem ko so na Irskem znašale 26,3 % BDP, ocena za leto 2011 pa znaša 1,8 % BDP za Grčijo in 13,1 % BDP za Irsko. Tako lahko ugotovimo, da je Irska tako na ravni konkurenčnosti kot neposrednih investicij v veliki prednosti, v veliki meri prav zaradi izvedenih davčnih in delovnopравnih reform (OECD 2012a, 2–5).

Tabela 7.1: Neposredne tuje investicije

Enota: milijonov USD

DRŽAVA	2007	2008	2009	2010	2011
Grčija	2,1	4,5	2,4	0,4	1,8
Irska	24,7	-16,4	26,0	26,3	13,1

Enota: % BDP

DRŽAVA	2007	2008	2009	2010	2011
Grčija	2,1	4,5	2,4	0,4	1,8
Irska	24,7	-16,4	26,0	26,3	13,1
EU	5,0	3,0	2,2	2,0	2,4

Vir: OECD (2012a, 2–5).

Tretji dejavnik predstavlja struktura obeh gospodarstev. Na tem mestu bi marsikdo od nas pomislil na preveč javnih uslužbencev v Grčiji, saj so bili ti na udaru varčevalnih ukrepov in skoraj dnevno prisotni v medijih kot eni glavnih krivcev za nastalo situacijo. Vendar če se nekoliko bolj poglobimo v podatke, ugotovimo, da slika vendar le ni tako črna, kot se zdi. V javni upravi Grčije je zaposlenih 390.000 ljudi, kar pa je po podatkih OECD daleč pod povprečjem: »Grčija ima eno najnižjih stopenj državnih zaposlitev med državami OECD, saj javna uprava zaposluje samo 7,9 % celotne delovne sile v letu 2008. To predstavlja manjše povečanje od leta 2000, ko je bila ta stopnja 6,8 %. Gledano čez vse regije OECD, se delež zaposlenih v javni upravi giblje med 6,7 % in 29,3 % in povprečjem 15 %« (OECD 2011a, 2). Za primerjavo lahko povemo, da na Irskem ta delež predstavlja 14,8 % celotne delovne sile in tako predstavlja skoraj dvakratnik v primerjavi z deležem Grčije (OECD 2011b, 2). V širšem javnem sektorju Grčije je še dodatno zaposlenih 660 tisoč ljudi, kar pomeni, da je na državo vezanih približno milijon Grkov oziroma nekaj manj kot 25 % vse delovne sile.

Problem grškega širšega javnega sektorja se skriva v produktivnosti in konkurenčnosti. Grška država je preko intenzivne regulacije in intervencije razvila zaščitniško gospodarstvo, posledično pa je razvila javni sektor, v katerem prevladujejo majhne in pogosto nekonkurenčne gospodarske strukture, katerih obstoj je odvisen od visoke zaščite države, z veliko možnostjo nelegalnih praks, izogibanja

davkom in povezavo z državnim aparatom (Allison in Nicolaidis 1997, 27). Problem prav tako predstavlja višina plač, saj so po podatkih ILO kar 60 % višje v primerjavi z zasebnim sektorjem (Barysch 2012).

S primerjavo strukturnih razlik gremo lahko še nekoliko dlje in pogledamo glavne gospodarske motorje Irske in Grčije. Gonilo razvoja Irske predstavlja predvsem njena izvozna industrija. Domače povpraševanje ostaja šibko, predvsem zaradi zloma nepremičninskega trga in finančne industrije, s tem pa ostajajo gospodinjstva zaradi nakupov nepremičnin po visokih cenah visoko zadolžena, kar zavira potrošnjo. Visoko zadolženost Irske lahko utemeljimo s podatkom o skupnem zunanjem dolgu²⁰, ki v sredini leta 2011 znašal 700 milijard EUR, kar je 1093 %, gledano na BDP, in 390.969 EUR na vsakega Irca oziroma predstavlja najvišjo vrednost, gledano na BDP in prebivalca na svetu. Na svetu je na drugem mestu s 436 % BDP Velika Britanija, katere skupni zunanji dolg je vreden 117.580 EUR na vsakega Britanca. Grčija je v tem pogledu v veliko boljši kondiciji, saj njen celoten zunanji dolg v odnosu do BDP znaša 252 %, kar skupaj zneso 400 milijard EUR oziroma 38.073 EUR dolga na prebivalca (BBC 2011).

V luči zgoraj opisanega izredno šibkega trošenja znotraj domačega gospodarstva je za Irsko glavno vlogo motorja brez dvoma prevzel izvoz. Kot že opisano, je po reformah trga dela in davčne zakonodaje v devetdesetih letih Irska postala izredno privlačna za tuje investicije in s tem se je njeno izvozno gospodarstvo v letih hitrega mednarodnega razvoja izredno okrepilo. Med letoma 1995 in 2007 se je skupna vrednost izvoza Irske po podatkih Eurostata povečala za 266 %, medtem ko se je izvoz Grčije v enakem obdobju povečal za precej manjši delež, za 121 %. Še bolj očitna je razlika med državama, če pogledamo skupno vrednost, gledano glede na prebivalca, saj je vrednost izvoženega blaga in storitev na vsakega Irca v letu 2007 znašala 34.900 EUR, medtem ko je za vsakega Grka znašala zgolj 4.700 EUR. Gledano na BDP, je izvoz na Irskem znašal 80,2 %, v Grčiji pa 23,5 %. Kljub temu tudi izvoz na Irskem ni ubežal slabemu mednarodnemu gospodarskemu položaju, saj je od leta 2007 do leta 2010 upadel za 18 %, vseeno pa je opazno okrevanje po letu 2010, s tem pa se nekoliko zmanjša pomen šibkega domačega povpraševanja in

²⁰ Dolg države, monetarnih organov, finančnih in nefinančnih družb in gospodinjstev.

ohranja minimalno, a stabilno gospodarska rast. Irska zagotovo še ni prebrodila vseh težav in ostaja še kar nekaj izzivov, vendar močno izvozno gospodarstvo v vmesnem odboju zagotavlja stabilnost.

Na drugi strani je grško gospodarstvo izredno šibko pri proizvodnji in izvozu blaga. Njeni najmočnejši panogi predstavljata logistika in turizem, prav pri slednjem pa se bomo zadržali nekoliko dlje. Za primerjavo med Irsko in Grčijo lahko povemo, da so prihodki od turizma za Irsko v letu 2010 predstavljali 3,9 % vsega izvoza, medtem ko je bilo to v primeru Grčije 20,9 % (The World Bank 2011). Kako pomembna je dejansko turistična dejavnost za Grčijo, lahko ponazorimo s podatkom s strani Združenja grških turističnih podjetij o številu posredno in neposredno zaposlenih v tem sektorju, ki se je v letu 2007 ustavilo na številki 877.500 oziroma 19,4 % vseh zaposlenih v Grčiji. Glede na velik obseg dela na črno in utaje davkov v Grčiji pa lahko upravičeno sklepamo, da je v turizmu v resnici zaposlenih še precej več Grkov. Skupaj je turizem v BDP prispeval 17,5 % delež in je v celoti znašal 11,3 milijarde EUR.

Če uro prevrtimo za tri leta naprej, lahko ugotovimo, da je v tem času število zaposlenih v panogi upadlo za 14 %, prihodki od turizma pa so se znižali za 15 %. Prav tako je upadel delež turizma v BDP s 17,5 % na 15,4 %, delež med zaposlenimi v Grčiji pa se je znižal z 19,4 % na 17,1 %. Ob tem bi lahko rekli, da je upad v precejšnji meri posledica težkih mednarodnih gospodarskih težav, vendar lahko ob nekoliko poglobljenem raziskovanju podatkov najdemo nekatere zaskrbljujoče vzorce. Tako ugotovimo, da je na svetovni ravni tržni delež Grčije v turizmu upadel z 1,8 % na 1,6 %, na lestvici skupnih prihodkov z naslova turizma pa je padla s 13. mesta v letu 2007 na 21. mesto v letu 2010. To bi lahko pomenilo tudi povečanje interesa za bolj eksotične destinacije, vendar lahko ugotovimo, da Grčija tržni delež izgublja tudi na evropskem trgu, saj je tržni delež upadel s 3,35 % v letu 2007 na 3,15 % v letu 2010 (Association of Greek tourism enterprises 2008 in 2011).

S tem postaja vedno bolj jasno, da je grška industrija slabo razvita, saj se gospodarstvo naslanja predvsem na storitve in majhne ter izredno nekonkurenčne subjekte širšega javnega sektorja, s tem pa je omejen tudi prihodnji razvoj (Allison in Nicolaidis 1997, 49): »Grčija je precej manj industrializirana od povprečnega

evropskega partnerja in občutno manj industrializirana od Španije in Portugalske, s katerimi jo pogosto primerjajo. Pomanjkanje industrializacije je zaznamovalo Grčijo, ker ima manj industrializirano gospodarstvo manj kapacitet za vsrkavanje tehnologije in generiranje napredkov v produktivnosti.«

Zaradi tako nizke stopnje industrializacije je Grčija po mnenju avtorjev knjige *The Greek paradoks* izredno odvisna od mednarodnega okolja, saj ji je možno pripisati povečano občutljivost na cikle v mednarodnem okolju, ker »/.../ za majhno, vendar odprto gospodarstvo z nizko stopnjo industrializacije, kot je grško, obstaja velika verjetnost znatne občutljivosti do ekonomskih ciklov in dogodkov, ki se pojavljajo na mednarodni ravni. Tako Grčija ne more oblikovati lastnega okrevanja in vzdrževati rasti sama zase. To lahko doseže zgolj s stabilnim in rastočim mednarodnim okoljem« (Allison in Nicolaidis 1997, 49).

To lahko podkrepimo tudi z dejstvom, da je imela Grčija največje težave prav v času velikih mednarodnih kriz, kot so bile velika depresija pred drugo svetovno vojno, naftna kriza v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja in tokratna kriza, katere izvor je prav tako v mednarodnem okolju. Pomembno pa je poudariti, da so vse naštetе krize Grčijo običajno prizadele bolj kot primerljive države, okrevanje pa je bilo dolgo in naporno.

Grčija ima prav tako pogoste težave z visoko inflacijo, kar smo tudi že pregledali v tej nalogi za obdobje po naftni krizi, ko se je Grčija ves čas spopadala s precej višjo inflacijo od povprečja EU. Razlog za visoko inflacijo lahko najdemo v že prej opisani strukturi grškega gospodarstva, ki ima oblikovano izrazito šibko proizvodnjo blaga, ki ne zadošča domačemu povpraševanju. Domače povpraševanje je še dodatno okrepilo cvetenje turizma in odprtje vrat do izredno ugodnih kreditov, po vstopu Grčije v območje evra. Tako se je izoblikovala dolgoročno nevzdržna rast na temeljih poceni kreditov v kombinaciji z visoko inflacijo, na drugi strani pa sta proizvodnja blaga in izvoz, gledano brez turizma, ostala relativno šibka. Primerjava z Irsko je na tem mestu več kot primerna, saj se nam pokaže ravno zrcalna slika (Mitsopoulos in Pelagidis 2011, 123):

Visoka inflacija v Grčiji, kot kaže, izvira iz večjega povpraševanja, ki ga v večini poganjajo širjenje dostopa do kredita in dotok kapitala iz strukturnih skladov EU kot tudi dotok iz naslova turizma in ladijskega prevoza. Višanju povpraševanja ne sledi višanje domače proizvodnje blaga in storitev. To se razlikuje od primera Irske, pri kateri presežek salda menjave blaga financira primanjkljaj salda menjave storitev.

Podobno situacijo lahko opazujemo tudi v že opisanem času po drugi svetovni vojni, ko je gospodarstvo cvetelo na krilih mednarodne pomoči in visokega domačega povpraševanja, z naftno krizo in zmanjšanju dostopa do finančnih virov pa je Grčija še dolga leta ostala v območju nizke gospodarske rasti in visoke inflacije.

8 SKLEPI

Dosedanje reševanje evropske dolžniške krize v zadnjih štirih letih se izrazito oblikuje na dilemi med dvema ekonomskima teorijama – liberalnim in keynesianskim pristopom. Po pregledu nabora ukrepov Grčije in Irske lahko razberemo smer, v katero so usmerjeni, v obeh primerih pa so si med seboj dokaj podobni. Relativna podobnost pa vsekakor ni presenečenje, saj sta obe državi izgubili določen del suverenosti ob sprejetju finančne pomoči za reševanje svojih težav in morata za vsak obrok pomoči poročati o sprejetih ukrepih in rezultatih, ki so jih kot cilje s posojilodajalci opredelili ob začetni odobritvi pomoči.

Za dojetje bistva politike v času dolžniške krize se ne rabimo vrniti daleč v preteklost, saj lahko že s samo enim dogovorom pojasnimo usmeritev za rešitev trenutnih težav držav članic EU, evroskupine, s tem pa tudi Grčije in Irske. Ob koncu leta 2011 so evropski voditelji sprejeli dogovor, t. i. »zlato proračunsko pravilo« za povečanje fiskalne discipline in doslednejše doseganje konvergenčnih kriterijev dolga in proračunskega primanjkljaja. Dogovor kot cilj predvideva proračune, ki bodo uravnoteženi ali pa bodo izkazovali presežek, kar v praksi pomeni, da strukturni primanjkljaj²¹ ne bo smel preseči 0,5 % BDP. Države bodo zlato proračunsko pravilo uvedle v svoje ustave oziroma primerljive zakonske dokumente, v skladu z državnimi postopki za sprejetje.

Zlato fiskalno pravilo je le eden od primerov, s katerim Evropa daje jasen signal, da zanjo nad vsem drugim glavni cilj predstavlja fiskalna disciplina. To lahko potrdimo tudi z našima primeroma oziroma ukrepi, ki sta jih državi morala sprejeti v okviru pogojev za odobritev finančne pomoči. Glavni del ukrepov predstavlja zmanjševanje stroškov države: nižanje plač in odpuščanje javnih uslužbencev; nižanje pokojnin, socialnih nadomestil in drugih ugodnosti; zmanjševanje sredstev, namenjenih za investicije države; zmanjševanje na področju šolstva in zdravstva in drugo. Če temu dodamo še privatizacijo državnega premoženja in ukrepe na področju trga dela,

²¹ Strukturni primanjkljaj predstavlja proračunski primanjkljaj brez cikličnih vplivov gospodarske konjunktore.

ugotovimo, da so ukrepi, zasnovani v skladu z liberalno ekonomsko teorijo uravnoteženega proračuna, majhnega državnega aparata in minimalnega intervencionizma. Politika ni popolnoma konsistentna, saj v tej luči izstopa reševanje bank in zviševanje davščin. Ob tem pa je treba vseeno poudariti, da so se zviševali predvsem davki na končne izdelke in storitve, medtem ko se bo davek na dobiček podjetij v Grčiji s 25 % v letu 2007 znižal na 20 % do leta 2015.

Toda vztrajanje na strogi fiskalni disciplini za vsako ceno predstavlja svoje probleme. Koreniti varčevalni ukrepi namreč z zmanjševanjem investicij in kupne moči prebivalstva dodatno dušijo gospodarstva, ne samo držav v težavah, temveč celotne EU, delno pa tudi svetovne države z velikim izvozom, kot sta recimo Kitajska in ZDA. Po kratkem okrevanju evropskega gospodarstva v letih 2010 in 2011 se tako že pojavljajo prvi znaki vračanja recesije. Potrditev tega lahko najdemo tudi v *Evropski ekonomski napovedi* z začetka leta 2012, izdelane s strani EK:

Po negativni stopnji rasti v zadnjem četrtletju 2011 se krčenje BDP predvideva tudi za začetek letošnjega leta v EU in evroobmočju. Obe območji sta s tem vstopili v tehnično recesijo. Ekonomija EU naj bi zabeležila šibko prvo polovico leta s četrtletnimi stopnjami rasti blizu nič ali malenkostno negativno v večini držav članic. Medtem ko nekateri glavni indikatorji nakazujejo blago in kratkotrajno recesijo, pa zadnje raziskave in podatki še ne nakazujejo začetka okrevanja (European Commission 2012a, 1).

Zaradi okrevanja so se mnogi začeli spraševati, ali je tako striktna fiskalna konsolidacija res prava pot za izhod iz dolžniške krize ali pa si Evropa in evro kopljeta le še globljo luknjo. Kritiki Nemčije kot glavne zagovornice tovrstnih ukrepov kot izhod omenjajo predvsem keynesianski ekonomski pristop, ki kritizira prav to, na čemer so temeljila zadnja 4 leta evropske gospodarske politike, varčevanje. Med glavne nasprotnike evropske gospodarske politike v času dolžniške krize sodi tudi dr. Joseph Stiglitz, Nobelov nagrajenec za ekonomijo, ki o varčevalnih ukrepih pravi naslednje (Stiglitz v RTV Slovenija 2012a):

Mislim, da gre Evropa proti samomoru /.../, še nikoli ni bilo uspešnega varčevalnega programa v kateri izmed velikih držav /.../. Upočasnjena rast

povzročja primanjkljaj in ne nasprotno. Menim, da varčevanje vodi v visoko stopnjo brezposelnosti, kar bo politično nesprejemljivo in bo še povečalo primanjkljaj /.../. Kar so se dogovorili lanskega decembra, je recept, da bo evrsko območje, kot ga poznamo, umrlo.

Podobnega mnenja sta med drugim tudi dr. Paul Krugman, prav tako Nobelov nagrajenec za delo na ekonomskem področju, in dr. Nouriel Roubini, eden najvplivnejših ameriških ekonomistov turških korenin, ki je pravilno napovedal zlom nepremičninskega trga leta 2008 in recesijo na svetovni ravni. Roubini zagovarja teorijo, da Evropa za izhod iz krize potrebuje strategijo za rast in ne dodatnih varčevalnih ukrepov. Kot najboljši korak za vse vpletene pa vidi tudi izstop Grčije iz evra v kombinaciji z nadzorovanim bankrotom države in ponovno uvedbo drahme kot plačilnega sredstva. Glavni problem pri Grčiji po njegovem mnenju predstavlja kombinacija insolventnosti, nekonkurenčnosti in globoke recesije, ki so jo rigorozni varčevalni ukrepi zgolj še poslabšali: »Kot pri zakonskem stanju pred nepremostljivimi težavami je boljše imeti pravila, ki naredijo ločitev cenejšo za obe strani. Ločitev je boleča in draga tudi, kadar obstajajo taka pravila. Ne slepite se: nadzorovana opustitev evra bo težka, vendar bo opazovanje počasne in nenadzorovane implozije grške ekonomije in družbe veliko težje« (Roubini v Fontevecchia 2011).

Mnenje z Roubinijem delijo tudi prebivalci EU, saj v nedavno izvedeni raziskavi 85 % Francozov, 84 % Nemcev, 72 % Špancev in 65 % Italijanov verjame, da je finančna pomoč, dana Grčiji, izgubljen denar, ki ga Grki nikoli ne bodo vrnili. Prav tako 80 % Nemcev, dve tretjini Francozov in približno 50 % Špancev ter Italijanov podpira izstop Grčije iz evroskupine, če jim ne uspe rešiti težav z dolgovi (RTV Slovenija 2012b).

Krugman svoje nasprotovanje varčevalnim ukrepom podpre z rezultati raziskave IMF kot ene največjih zagovornic varčevalnih ukrepov v EU: »Na srečo so raziskovalci IMF izvedli raziskavo, ki ne izpostavlja nič manj kot 173 primerov fiskalnega varčevanja v razvitih državah v obdobju med letoma 1978 in 2009. Ugotovili so, da so varčevalnim politikam sledila krčenja gospodarstva in višje stopnje brezposelnosti« (Krugman 2012, 237).

Do sedaj smo predstavili mnenja vplivnih ekonomistov prevladujoče keynesianske teorije oziroma modernih izvedenk, ki v osnovi izvirajo iz nje. Njihova osnovna ideja je v nasprotju s strogimi varčevalnimi ukrepi EU in so tako že v osnovi nagnjeni k zavračanju takšnih politik. Vendar imajo do postavitve varčevalnih ukrepov nad vse druge cilje resne pomisleke tudi ekonomisti liberalnih korenin. Mednje sodi tudi dr. Jože Damijan²², ki je sicer zagovornik fiskalne discipline, vendar pri njenem vztrajanju za vsako ceno vidi veliko težavo, ki države potisne v brezizhodni začarani krog recesije in proračunskega deficita, ki ga izredno lepo opiše v naslednjem sestavku (Damijan 2011):

Bolj ko države zategujejo pas, bolj ko zmanjšujejo proračunski primanjkljaj, bolj se gospodarstvo pogreza v krizo in slabše so dolgoročne napovedi za vsako izmed njih. Tem slabše bodo bonitetne ocene in tem višje bodo premije za tveganje pri refinanciranju javnega dolga. Finančnim trgom je malo mar, ali bodo dolgoročne javne finance držav stabilne, zanima jih varnost njihovih zdajšnjih naložb. To je hudičeva spirala. Fiskalni pakt v tej obliki torej samo zateguje zanko okrog vratu posameznih držav. In uničuje evro.

Poleg uveljavljenih pogledov na reševanja dolžniške krize, ki zagovarjajo ali nasprotujejo politiki reševanja krize EU, pa se pojavljajo tudi manj konvencionalni pogledi na rešitev, ki v zadnjem času bolj in bolj pridobivajo na veljavi. Med takšne pristope sodi tudi Avstralec Steve Keen²³, ki je leta 2005 napovedal zdajšnjo krizo. Sam vidi neposredno reševanje bank kot zgrešeno odločitev in ponuja svojo lastno rešitev v obliki zmanjševanja obsega slabih zasebnih dolgov prebivalcev in podjetij, ki so v tem trenutku vezani predvsem na hipotekarne kredite. Države bi morale denar dodeliti neposredno ljudem in ne bankam, s tem denarjem pa bi dolžniki zmanjšali svoj dolg ali pa ga porabili za potrošnjo, če nimajo dolga. Tako bi po njegovem mnenju banke dobile vrnjene kredite, zadolženost prebivalcev bi se zmanjšala, povečala bi se domača potrošnja, prav tako pa bi se zmanjšalo povpraševanje po špekulativnih kreditih in naložbah, s tem pa bi se morali finančniki preusmeriti v

²² Dr. Jože Damijan je redni profesor katedre za mednarodno ekonomijo in poslovanje in Inštituta za ekonomska raziskovanja na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani.

²³ Dr. Steve Keen je izredni profesor ekonomije in financ na univerzi West Sydney.

realno ekonomijo. Tudi po mnenju Keena je vztrajanje Evrope pri varčevalnih ukrepih za vsako ceno zmotno in duši tudi zdrava gospodarska jedra in tako zavira izstop iz krize: »Recesija, povzročena s svetovno finančno krizo, je bila v Evropi precej okrepljena, saj so bile države, ki bi si lahko privoščile programe spodbujanja gospodarstva za ublažitev padca zasebnih vlaganj, enostavno prisiljene v varčevanje in rezanje stroškov. Vidimo, da to vodi dobesedno v samomore Grkov in Špancev. To je naravnost grozljivo« (Keen v RTV Slovenija 2012c)!

Visoke stopnje zaskrbljenosti nad strogim varčevanjem pa ne izražajo zgolj posamezni avtorji, temveč lahko takšno razmišljanje na osnovi empiričnih rezultatov najdemo tudi v zadnji raziskavi ILO o stanju svetovnega trga dela. Tako iz poročila razberemo, da se je stanje na trgu dela držav, ki so implementirale stroge varčevalne ukrepe, znatno poslabšalo, stanje pa opisujejo kot »varčevalno zanko«.

Strogi varčevalni ukrepi so v resnici povzročili šibkejšo gospodarsko rast, povečali nestabilnost in poslabšali bilance bank, ki vodijo do nadaljnjega krčenja kreditov, nižjega obsega naložb in posledično izgube delovnih mest. Ironično je, da je to negativno vplivalo na državne proračune, s čimer se povečujejo zahteve po dodatnih varčevalnih ukrepih. Dejstvo je, da je bil majhen napredek pri fiskalnih primanjkljajih v državah, ki so se aktivno lotile varčevanja (ILO 2012, 8–9).

Debata o rešitvi evropske dolžniške krize je do sedaj potekala predvsem na ravni za ali proti strogim varčevalnim ukrepom, katerih glavni pobudnici sta bila predvsem Nemčija in Francija, vse do neuspeha predsednika Nicolasa Sarkozyja na predsedniških volitvah v maju 2012. Kljub očitnemu negativnemu vplivu na gospodarsko rast celotne EU, s tem pa tudi svetovnega gospodarstva, so voditelji ostali neomajni pri varčevalnih ukrepih, sčasoma so nekoliko spremenili zgolj časovni načrt izvedbe varčevalnih ukrepov, vendar še to bolj po sili razmer.

V tem pogledu po našem mnenju Evropa v odnosu do Grčije in Irske dela dve bistveni napaki. Prvo napako predstavlja določanje varčevalnih ukrepov na osnovi enake šablone tako v primeru Irske kot tudi Grčije, čeprav sta državi zelo različni, s tem pa so tudi temelji njunih gospodarstev na zelo različen način preživel takšne

šoke. Irsko gospodarstvo je z izjemno gradbenega in finančnega sektorja oblikovano na dokaj trdnih temeljih in je tudi v najtežjih trenutkih varčevanja s svojo konkurenčnostjo in izvozom ohranjalo zaposlitve in voz potiskalo naprej.

Zgodba Grčije je na drugi strani precej drugačna. Njeno gospodarstvo je že dolga leta, mednarodno gledano, izredno nekonkurenčno zaradi visoke stopnje korupcije, davčne utaje, državnega lastništva podjetij in visoke stopnje intervencionizma ter birokratizacije. Glavni motor razvoja v predkriznim obdobju so predstavljali novi poceni kreditni viri, ki so se odprli z vstopom v EU, vendar so bili redko porabljeni za razvoj konkurenčnih izdelkov in storitev, temveč predvsem za spodbujanje domače potrošnje, ki pa ima zgolj kratkoročne učinke in zvišuje inflacijo. Na tako različni gospodarstvi je »trojka« aplicirala izredno podobne varčevalne ukrepe. Takšno šablonsko pristopanje do reševanja dolžniških težav je po našem mnenju vsekakor recept za ustvarjanje težav, kar je v primeru Grčije tudi razvidno.

Druga napako lahko po našem mnenju črpamo iz marksistične teorije o razdelitvi, ki opozarja na zniževanje mezd in podaljševanje delovnega časa, kar močno povečuje družbenoekonomska trenja. Trenja so se v zadnjih štirih letih brez dvoma močno povečala v EU, vendar so rezultati v različnih državah zelo neenakomerni. Vsem so znani posnetki stavk in protestov iz Grčije, ki smo jih v najbolj kritičnih trenutkih lahko dnevno spremljali prek medijev množičnega obveščanja. Posledično so tudi reforme in varčevalni ukrepi pogosto zamujali na veliko nezadovoljstvo posojilodajalcev. Toda kako je z Irsko? Irska je relativno mirno in hitro, brez večjih stavk in protestov, v konsenzu s sindikati, sprejela večino ob odobritvi finančne pomoči dogovorjenih ukrepov. Je to zgolj naključje ali lahko za temi opažanji odkrijemo kakšno statistično povezavo?

Če nekoliko globlje raziščemo tematiko stavk v preučevanih državah, ugotovimo, da to vsekakor ni naključje. V raziskavi med sedemnajstimi evropskimi državami iz leta 2009 sta zajeti tako Grčija kot tudi Irska in pri obeh državah je možno opaziti relativno visok obseg ekonomskih stavk²⁴, saj glede na število izgubljenih dni na 1000 zaposlenih Grčija zaseda prvo, Irska pa peto mesto. Vendar to predstavlja le eno

²⁴ Ekonomske stavke predstavljajo stavke proti delodajalcu.

stran kovanca, saj raziskava loči med ekonomskimi na eni strani in splošnimi stavkami²⁵ na drugi strani, statistični podatki pa se za obe obliki pomembno razlikujejo. Avtor v tej kategoriji navaja skupno število splošnih stavk, izpeljanih v posamezni državi med letoma 1980 in 2008, in s tega vidika Grčija z naskokom zaseda prvo mesto z 38 splošnimi stavkami, na drugem mestu že močno zaostaja Italija s 16 splošnimi stavkami, Irska v tem pogledu predstavlja popolno nasprotje, saj si deli zadnje mesto in v osemnajstih letih ni zabeležila niti ene splošne stavke (Kelly 2009, 14).

Tabela 8.1: Splošne in ekonomske stavke v Evropi med letoma 1980 in 2008

Država	Splošne stavke (število); 1980–2008	Ekonomske stavke (uvrstitev glede na izgubljene dneve/1000 zaposlenih); 1980–2006
Grčija	38	1. mesto
Italija	16	3. mesto
Francija	10	11. mesto
Španija	7	2. mesto
Belgija	7	12. mesto
Luksemburg	5	16. mesto
Avstrija	4	13. mesto
Nizozemska	3	15. mesto
Finska	3	4. mesto
Portugalska	3	10. mesto
Norveška	1	8. mesto
Švica	1	17. mesto
Irska	0	5. mesto
Danska	0	6. mesto
Nemčija	0	14. mesto
Švedska	0	9. mesto
VB	0	6. mesto
Skupaj	98	

Vir: Kelly in Hamman (2009, 14).

Tudi v luči podatkov o stavkah lahko rečemo, da so varčevalni ukrepi bili in se za rešitev dolžniške krize še vedno določajo preveč enotno za vse države. Na osnovi zgodovine stavk v Grčiji bi lahko pred oblikovanjem strogih varčevalnih pogojev za

²⁵ Splošne stavke predstavljajo stavke proti državi in njenim zakonodajnim spremembam, najbolj pogosto na področju pokojnin, zdravstva, sociale, davkov in podobno.

dodelitev finančne pomoči upravičeno sklepali, da spremembe ne bodo sprejete na lahkoten način in zgodilo se je prav to. V zadnjih štirih letih smo bili priča stavke za stavko in protesta za protestom, kar je gospodarstvo skoraj že spravilo na kolena, tudi redke zdrave dele. Kot primer lahko navedemo pogoste stavke taksistov, prevoznikov in zaposlenih na trajektnih linijah, ki so na višku turistične sezone nasprotovali zakonodajnim spremembam, ob tem pa odgnali določen del turistov v tekoči in skoraj zagotovo tudi v prihodnjih turističnih sezonah. Temu pritrjuje tudi izgubljanje tržnega deleža v odnosu do svetovnega kot tudi evropskega turističnega kolača. Že tako nekonkurenčno gospodarstvo s tem izgublja pomemben del krvavo potrebnih dohodkov, ki jih je grški turizem kot enega glavnih izvoznih izdelkov brez dvoma zagotavljal v preteklosti.

Družbenoekonomska trenja v grški družbi pa se ne končajo tukaj. V zadnjih nekaj mesecih je bilo namreč moč zaznati polno zaskrbljenih obrazov v Bruslju v povezavi s politično nestabilnostjo, ki pa je bila v takšni ali drugačni obliki prisotna že dalj časa. Medtem ko je bilo politično ozračje na Irskem veliko bolj stabilno, saj so bile od začetka krize izvedene zgolj ene volitve²⁶, pa je zgodba v Grčiji precej drugačna. Prve predčasne volitve so bile izvedene že v letu 2009, kasneje pa še v maju 2012 in juniju 2012, potem ko se stranke po majskih volitvah niso mogle dogovoriti za koalicijo. Celotno obdobje krize so v Grčiji zaznamovali politična nestabilnost, iskanje dovolj velike podpore za sprejetje nujnih ukrepov in celo tehnična vlada, ki je sprejemala nujne ukrepe do volitev v maju 2012. V času izrednih razmer in politične nestabilnosti so na veljavi izredno pridobile predvsem politične stranke s skrajnimi političnimi nazori, s tem pa se pod vse večji vprašaj postavlja izvajanje ukrepov, postavljenih v Bruslju.

²⁶ Predčasne volitve so na Irskem potekale 25. februarja 2011.

9 ZAKLJUČEK

V luči vseh preučenih podatkov in literature lahko potrdimo začetno hipotezo, saj so bili ukrepi s strani Irske veliko bolj učinkoviti za zajezitev dolžniške krize kot v primeru Grčije. Razlog pa ne tiči v ukrepih, saj so ti v osnovi zastavljeni skoraj identično, temveč v državi, na katero so bili aplicirani. Glavni namen ukrepov, stroga fiskalna disciplina, v osnovi brez dvoma duši gospodarstvi Irske in Grčije kot tudi celotne EU. Vprašanje pa je, kako zelo jih duši, kar pa je odvisno od trdnih temeljev gospodarstva na eni ter družbenoekonomskih in političnih odnosov v družbi na drugi strani. Z zelo različnimi vrednostmi teh dveh spremenljivk pa lahko pridemo do zelo različnih rezultatov, kot je razvidno na primerih Irske in Grčije.

Po junijskih volitvah v Grčiji si lahko evropski voditelji vsaj začasno oddahnejo, saj v sedlu ostajajo stranke, ki so do sedaj podpirale varčevalno usmeritev. Zaradi izjemne politične negotovosti v Grčiji, zamenjave predsednika v Franciji, naraščanja kritik in vidno slabih gospodarskih kazalcev ob izvajanju fiskalne konsolidacije po vsej EU se tudi mnenje med evropskimi voditelji počasi spreminja. Na junijskem zasedanju Evropskega sveta so se tako začeli prvi resni pogovori o oblikovanju strategije za rast, kar nam lahko daje vsaj nekaj upanja, da bodo evropski voditelji uvideli svoje dosedanje napake in s tem odprli pot izhodu iz »hudičeve spirale«, kot jo imenuje dr. Jože Damjan.

Ob tem nikakor ne gre prezreti dejstva, da bo morala EU, če ji uspe preživeti trenutno krizo, napraviti velike spremembe na področju večje povezave na fiskalnem področju. Na problematiko šibke povezanosti držav z evrom opozarja tudi Krugman, ki v tem vidi večji problem, kot samo zadolženost držav: »Evropska kombinacija enotnosti in neenotnosti – vpeljava valute s strani večine držav, ne da bi ustvarili takšno politično in gospodarsko unijo, ki jo skupna valuta zahteva – je privedla do velikanskega vira šibkosti in ponavljajoče se krize« (Krugman 2012, 18).

10 LITERATURA

Allison, Graham T. in Kalypso Nicolaidis. 1997. *The Greek paradox: promise vs. performance*. Cambridge: MIT. Boom.

Anglo Irish Bank. 2009. *Annual Report & Accounts 2008*. Dostopno prek: <http://www.irishtimes.com/focus/2009/anglo/index.pdf> (14. marec 2012).

--- 2010. *Annual Report & Accounts 2009*. Dostopno prek: http://www.ibrc.ie/About_us/Financial_information/Archived_reports/Annual_Report_2009.pdf (14. marec 2012).

--- 2011. *Annual Report & Accounts 2010*. Dostopno prek: http://www.ibrc.ie/About_us/Financial_information/Archived_reports/Annual_Report_2010.pdf (14. junij 2012).

Association of Greek tourism enterprises. 2008. *SETE – Basic Figures 2007*. Dostopno prek: <http://www.sete.gr/default.php?pname=GreekTourism2007&la=2> (16. junij 2012).

--- 2011. *SETE – Basic Figures 2010*. Dostopno prek: <http://www.sete.gr/default.php?pname=GreekTourism2010&la=2> (16. junij 2012).

Bacon, Peter. 2009. *Evaluation of Options for Resolving Property Loan Impairments and Associated Capital Adequacy of Irish Credit Institutions: Proposal for a National Asset Management Agency (NAMA)*. Dostopno prek: <http://www.ntma.ie/Publications/2009/NAMASummary.pdf> (13. maj 2012).

Balzli, Beat. 2010. *How Goldman Sachs Helped Greece to Mask its True Debt*. Dostopno prek: <http://www.spiegel.de/international/europe/greek-debt-crisis-how-goldman-sachs-helped-greece-to-mask-its-true-debt-a-676634.html> (1. julij 2012).

Bank of Ireland. 2012. *Annual Report for the year ended 31 December 2011*. Dostopno prek: <http://www.bankofireland.com/fs/doc/publications/investor-relations/boi-annual-report-2012-web.pdf> (7. junij 2012).

Barysch, Katinka. 2012. *How do you solve a problem like Greece?* Dostopno prek: <http://www.publicserviceeurope.com/article/1458/how-do-you-solve-a-problem-like-greece> (18. junij 2012).

BBC. 2005. *UK and Europe: Britain shut out 1958–1969*. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/static/in_depth/uk/2001/uk_and_europe/1958_1969.stm (12. marec 2012).

--- 2008. *Greece passes pension reform bill*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7308070.stm> (12. marec 2012).

--- 2011. *Eurozone debt web: Who owes what to whom?* Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/business-15748696> (30. april 2012).

Bensasson, Marcus. 2012. *EU Says Greek GDP to Shrink 4.4 Percent in 2012 as Prices Fall*. Dostopno prek: <http://www.businessweek.com/news/2012-02-24/eu-says-greek-gdp-to-shrink-4-4-percent-in-2012-as-prices-fall.html> (2. julij 2012).

Belfast Telegraph. 2008. *Anglo Irish bank chief quits after hiding £87m loans*. Dostopno prek: <http://www.belfasttelegraph.co.uk/business/business-news/anglo-irish-bank-chief-quits-after-hiding-pound87m-loans-14114216.html> (22. maj 2012).

Bitzenis, Aristidis. 2009. *The Balkans: Foreign Direct Investment and Eu Accession*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.

Breaking News. 2011. *Just two 'pillar' banks to be left after restructuring*. Dostopno prek: <http://www.breakingnews.ie/ireland/just-two-pillar-banks-to-be-left-after-restructuring-499434.html> (5. marec 2012).

Brennan, Cathal. 2010. *The Election of Jack Murphy in 1957*. Dostopno prek: <http://www.theirishstory.com/2010/07/09/the-election-of-jack-murphy-in-1957/#.T4c6cTF1CyU> (22. junij 2012).

Business Wire. 2009. *Three Top Economists Agree 2009 Worst Financial Crisis Since Great Depression; Risks Increase if Right Steps are Not Taken*. Dostopno prek: <http://www.businesswire.com/news/home/20090213005161/en/Top-Economists-Agree-2009-Worst-Financial-Crisis> (29. junij 2012).

Central Statistics Office. 2008. *Construction and Housing in Ireland 2008 Edition*. Dostopno prek: <http://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/construction/current/constructhousing.pdf> (13. februar 2012).

--- 2009. *ESA95 accounting treatment of the National Asset Management Agency (NAMA) and related majority privately owned SPV*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/documents/Annex%202_Methodological%20paper%20for%20Eurostat%20on%20classification.pdf (4. maj 2012).

--- Office. 2011. *Principal Statistics: Employment and Unemployment*. Dostopno prek: <http://www.cso.ie/en/statistics/labourmarket/principalstatistics/> (13. april 2012).

CIA. 2012. *The World Factbook: Country comparison: Public debt*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2186rank.html> (30. junij 2012).

Citizens Information. 2012a. *Fuel Allowance*. Dostopno prek: http://www.citizensinformation.ie/en/social_welfare/social_welfare_payments/extra_social_welfare_benefits/fuel_allowance.html (19. april 2012).

--- 2012b. *Third-level student fees and charges*. Dostopno prek: http://www.citizensinformation.ie/en/education/third_level_education/fees_and_supports_for_third_level_education/fees.html (19. junij 2012).

Claros, Aubusto Lopez. 2008. *Global Competitiveness Report 2006/2007 – Executive Summary*. Dostopno prek: <http://www.scribd.com/doc/6295866/Global-Competitiveness-Report-20062007-Executive-Summary> (5. maj 2012).

Clemens, Jason in Daniel Mitchell. 2003. *Stop the Tax Cartel*. Dostopno prek: <http://www.fraserinstitute.org/research-news/news/display.aspx?id=11894> (19. maj 2012).

Commission of Investigation (Banking Sector). 2011. *Misjudging risks: Causes of the systemic banking crisis in Ireland*. Dostopno prek: <http://www.bankinginquiry.gov.ie/Documents/Misjudging%20Risk%20-%20Causes%20of%20the%20Systemic%20Banking%20Crisis%20in%20Ireland.pdf> (2. februar 2012).

Council of The European Union. 2010. *Press release: Extraordinary Council meeting - Economic and Financial Affairs*. Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/114324.pdf (23. april 2012).

Dabilis, Andy. 2012. *Bailout of Greek banks is good, but not enough*. Dostopno prek: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2012/06/02/feature-01 (27. junij 2012).

Dalton, Matthew. 2011. *An Ancient Greek Debt Solution*. Dostopno prek: <http://blogs.wsj.com/brussels/2011/09/28/an-ancient-greek-debt-solution/> (30. junij 2012).

Damijan, Jože P. 2011. *Je fiskalni pakt evrov grob?* Dostopno prek: <http://www.finance.si/333858/Je-fiskalni-pakt-evrov-grob> (9. junij 2012).

Der Spiegel. 2012. *Euro Zone Agrees on 130-Billion-Euro Bailout for Greece*. Dostopno prek: <http://www.spiegel.de/international/europe/default-averted-euro-zone-agrees-on-130-billion-euro-bailout-for-greece-a-816590.html> (12. maj 2012).

Department of the Environment, Community and Local Government. 2012. *Latest House Prices, Loans and Profile of Borrowers Statistics*. Dostopno prek: <http://www>

.environ.ie/en/Publications/StatisticsandRegularPublications/HousingStatistics/FileDownload,15295,en.XLS (3. maj 2012).

Di Vittorio, Antonio. 2006. *An Economic History of Europe: From Expansion to Development*. Abingdon: Routledge.

DKM Economic Consultants. 2008. *Construction industry Indicators*. Dostopno prek: <http://www.dkm.ie/uploads/pdf/reports/Construction%20Indicators%20Issue%2013%20May%202008%20FINAL.pdf> (13. februar 2012).

--- 2012. *The Irish Construction Industry in 2012*. Dostopno prek: <http://www.dkm.ie/uploads/pdf/reports/Irish%20Construction%20Industry%20in%202012%20DKM%20CSI.pdf> (14. maj 2012).

Doane, Thomas. 2011. *Boom Morphologies: 5 Differences Between The Dot-com Bubble and the Next Tech Boom*. Dostopno prek: <http://www.techiemania.com/boom-morphologies-5-differences-between-the-dot-com-bubble-and-the-next-techboom.html> (4. junij 2012).

Dunbar, Nicholas in Elisa Martinuzzi. 2012. *Goldman Secret Greece Loan Shows Two Sinners As Client Unravels*. Dostopno prek: <http://www.bloomberg.com/news/2012-03-06/goldman-secret-greece-loan-shows-two-sinners-as-client-unravels.html> (1. julij 2012).

Ekathimerini. 2012. *Greek banks get 18 bln euros in recapitalization funds*. Dostopno prek: http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsited_1_29/05/2012_444200 (27. junij 2012).

Emerging Markets. 2004. *Best Sovereign deal in emerging Europe: Aries Vermögensverwaltungs*. Dostopno prek: <http://www.emergingmarkets.org/Article/1017809/Best-Sovereign-DEAL-IN-EMERGING-EUROPE-Aries-Vermögensverwaltungs.html> (1. julij 2012).

Encyclopedia Britannica. 2012a. *Ireland*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/293754/Ireland> (3. april 2012).

--- 2012b. *War of Greek Independence*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/244575/War-of-Greek-Independence> (30. junij 2012).

Eugene F. Collins. 2010. *Credit Institutions (Stabilisation) Act 2010*. Dostopno prek: http://www.efc.ie/full-publications.php?id_publications=209 (26. april 2012).

Euroconstruct. 2008. *Euroconstruct Summary Report*. Euroconstruct: Munchen.

European Commission. 2008. *The economy of Ireland: whither the Celtic Tiger?* Dostopno prek: http://ec.europa.eu/economy_finance/een/011/article_7086_en.htm (22. april 2012).

--- 2010. *Report on Greek government deficit and debt statistics*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/COM_2010_REPORT_GREEK/EN/COM_2010_REPORT_GREEK-EN.PDF (22. april 2012).

--- 2012a. *European Economic Forecast – Spring 2012*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-1_en.pdf (1. julij 2012).

--- 2012b. *The Second Economic Adjustment Programme for Greece*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2012/pdf/ocp94_en.pdf (16. junij 2012).

European Council. 2011. *A common response to the crisis situation*. Dostopno prek: <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/a-common-response-to-the-crisis-situation.aspx?lang=en> (17. marec 2012).

European Financial Stability Facility. 2010. *Frequently asked questions*. Dostopno prek: http://www.efsf.europa.eu/attachments/faq_en.pdf (22. maj 2012).

Eurostat. 2012. *Statistics Database*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (14. avgust 2012).

Financial arena. 2011. *Who Owns The Greek Government Debt And Why Restructuring Is Not So Easy*. Dostopno prek: <http://www.leimonis.com/2011/05/mainholdersofgreekdebt/> (30. junij 2012).

Fontevicchia, Agustino. 2011. *Roubini: Greece Should Default, Leave The Euro And Reinstale The Drachma*. Dostopno prek: <http://www.forbes.com/sites/afontevicchia/2011/09/19/roubini-greece-should-default-leave-the-euro-and-reinstale-the-drachma> (14. april 2012).

Friedman, Thomas L. 2005. *The End of the Rainbow*. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2005/06/29/opinion/29friedman.html?_r=1 (28. maj 2012).

GR Reporter. 2012. *Travesty of liberalization of taxis in Greece*. Dostopno prek: http://www.grreporter.info/en/travesty_liberalization_taxis_greece/6342 (25. april 2012).

Hansen, Gary D. 2011. *Fiscal Reform and Government Debt in Japan: A Neoclassical Perspective*. Dostopno prek: http://bfi.uchicago.edu/events/20111118_fiscal/papers/JapanDebtPaperVersion_6.pdf (30. junij 2012).

Hatzinikolaou, Prokopis. 2012. *Dramatic drop in budget revenues*. Dostopno prek: http://ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite2_25206_07/02/2012_426623 (16. april 2012).

Hellenic Republic Ministry of Finance. 2010. *Announcement on the publication of Greek fiscal data for the period 2006-2009: Eurostat fully validates and withdraws all reservations on the Greek fiscal data*. Dostopno prek: <http://www.minfin.gr/portal/en/resource/contentObject/id/f541be42-76f2-408e-aa14-80c2b47310ad> (22. maj 2012).

Higgins, Matthew in Thomas Klitgaard. 2011. *Saving Imbalances and the Euro Area Sovereign Debt Crisis*. Dostopno prek: http://www.newyorkfed.org/research/current_issues/ci17-5.pdf (12. marec 2012).

Howe, Alex. 2011. *The 11 Largest Bankruptcies In American History*. Dostopno prek: <http://www.businessinsider.com/largest-bankruptcies-in-american-history-2011-11?op=1> (29. junij 2012).

ILO. 2012. *World of Work Report 2012*. Dostopno prek: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_179453.pdf (13. avgust 2012).

IMF. 2006. *Public Information Notice (PIN) No. 06/88*. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/np/sec/pn/2006/pn0688.htm> (7. maj 2012).

--- 2010. *Greece: Stand-By Arrangement – Review Under the Emergency Financing Mechanism*. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr10217.pdf> (6. april 2012).

--- 2012a. *Country Report No. 12/57*. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2012/cr1257.pdf> (6. junij 2012).

--- 2012b. *Debt sustainability analysis*. Dostopno prek: http://pdf.reuters.com/pdfnews/pdfnews.asp?i=43059c3bf0e37541&u=2012_03_13_10_11_4635c3092b434f3fb415d0b9513c0189_PRIMARY.pdf (16. junij 2012).

--- 2012c. *Transcript of a Conference Call on Ireland*. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/np/tr/2012/tr061512.htm> (22. junij 2012).

Independent. 2010. *Eye-watering losses of Anglo-Irish Bank*. Dostopno prek: <http://www.independent.ie/business/irish/eyewatering-losses-of-angloirish-bank-2359520.html> (3. april 2012).

--- 2012. *Irish Life & Permanent ordered to sell division to State for €1.3bn*. Dostopno prek: <http://www.independent.ie/business/irish/irish-life-and-permanent-ordered-to-sell-division-to-state-for-13bn-3064694.html> (7. junij 2012).

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. 2000. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (14. avgust 2012).

Investopedia. 2011. *The History Of Greek Sovereign Debt Defaults*. Dostopno prek: <http://www.investopedia.com/financial-edge/0911/The-History-Of-Greek-Sovereign-Debt-Defaults.aspx#axzz1u5IR2wFM> (30. junij 2012).

Irish Bank Resolution Corporation. 2010. *Merger of Irish Nationwide Building Society and Anglo Irish Bank*. Dostopno prek: http://www.ibrc.ie/Media_centre/IBRC_news/Press_Release_Archive/Press_release_archive_pages/Merger_of_Irish_Nationwide_Building_Society_and_Anglo_Irish_Bank.html (6. maj 2012).

--- 2012. Annual Results 2011 – Press Release. Dostopno prek: http://www.ibrc.ie/Media_centre/IBRC_news/Press_Releases/Press_Release_Pages/Annual_Results_2011_Press_Release.html (13. maj 2012).

Irish Roll Call. 2010. *Sean Lemass*. Dostopno prek: <http://irishrollcall.com/2010/04/sean-lemass/> (4. junij 2012).

Irish Life&Permanent. 2012. *2011 Annual Report*. Dostopno prek: <http://www.irishlifepermanent.ie/~media/Files/I/Irish-Life-And-Permanent/Attachments/pdf/2011/ar-fin-stat-rep-2011?> (6. junij 2012).

Joint Center for Housing Studies of Harvard University. 2008. *The state of the nation's housing 2008*. Dostopno prek: <http://www.jchs.harvard.edu/sites/jchs.harvard.edu/files/son2008.pdf> (29. junij 2012).

--- 2009. *The state of the nation's housing 2008*. Dostopno prek: <http://www.jchs.harvard.edu/sites/jchs.harvard.edu/files/son2009.pdf> (29. junij 2012).

--- 2010. *The state of the nation's housing 2008*. Dostopno prek: <http://www.jchs.harvard.edu/sites/jchs.harvard.edu/files/son2010.pdf> (29. junij 2012).

Kelly, John in Kerstin Hamman. 2009. *General Strikes in Western Europe 1980–2008. Manchester: Political Studies Association Annual Conference*. Dostopno prek: <http://www.psa.ac.uk/2009/pps/kelly.pdf> (13. marec 2012).

Kenda, Albina. 2012. Irska se vrača na trge. Dostopno prek: <http://www.finance.si/358556/Irska-se-vra%C4%8Da-na-trge> (6. julij 2012).

Keynes, John Maynard. 2006. *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Krugman, Paul R. 2012. *End this depression now!* New York; London: W. W. Norton & Company.

Krugman, Paul. R., Kathryn M. Dominguez, Kenneth Rogoff. 1998. *It's Back: Japan's Slump and the Return of the Liquidity Trap*. Dostopno prek: http://www.econ.ku.dk/okocg/VM/Artikler-VM/Krugman_1998_BrookingsEA.pdf (3. julij 2012).

Lah, Marko in Branko Ilič. 2007. *Temelji ekonomije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Liu, Betty in Matthew Leising. 2009. *U.S. to Lose \$400 Billion on Fannie, Freddie, Wallison Says*. Dostopno prek: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=a2Z5GnTAPcuo> (29. junij 2012).

Lynch, David J. J. 2010. *When the luck of the Irish ran out: the world's most resilient country and its struggle to rise again*. New York: Palgrave Macmillan.

Mitsopoulos, Michael in Theodore Pelagidis. 2011. *Understanding the Crisis in Greece: from boom to bust*. New York: Palgrave Macmillan.

National Asset Management Agency. 2010. *NAMA completes transfer of second tranche of loans from Anglo Irish*. Dostopno prek: <http://www.nama.ie/news/national-asset-management-agency-completes-transfer-of-second-tranche-of-loans-from-anglo-irish/?keywords=discount> (16. maj 2012).

National University of Ireland. 2001. *Immigration into Ireland: Trends, Policy Responses, Outlook – Population of Ireland 1841–1961*. Dostopno prek: <http://migration.ucc.ie/images/firstirelandreport/chart1.gif> (16. februar 2012).

Newsit. 2012. *Ανοίγουν με διαδικασίες εξπρές 136 κλειστά επαγγέλματα – Όλη η λίστα*. Dostopno prek: http://www.newsit.gr/default.php?pname=Article&art_id=116921&catid=13 (7. maj 2012).

Nicholson, Chris V. 2011. *Anglo Irish Lost 17.6 Billion Euros in 2010*. Dostopno prek: <http://dealbook.nytimes.com/2011/02/09/anglo-irish-lost-17-6-billion-euros-in-2010/> (16. marec 2012).

O'Brien, Fergal. 2008. *It's official - Ireland has entered a recession*. Dostopno prek: <http://www.independent.ie/business/irish/its-official-ireland-has-entered-a-recession-1482153.html> (16. marec 2012).

O'Donnell, Svenja in Paul Dobso. 2012. *Euro Rescue Fund Sells Bills 'Smoothly' After S&P Downgrade*. Dostopno prek: <http://www.businessweek.com/news/2012-01-18/euro-rescue-fund-sells-bills-smoothly-after-s-p-downgrade.html> (5. julij 2012).

OECD. 2011a. *Government at a Glance 2011 – Country Note: Greece*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/60/3/48214177.pdf> (17. junij 2012).

--- 2011b. *Government at a Glance 2011 – Country Note: Ireland*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/59/39/48215074.pdf> (17. junij 2012).

--- 2011c. *OECD Family database: PF1.2 Public spending on education*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/55/56/38968934.xls> (5. julij 2012).

--- 2012a. *FDI in figures: May 2012*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/60/43/48462282.pdf> (29. junij 2012).

--- 2012b. *Stat Extracts*. Dostopno prek: <http://stats.oecd.org/> (4. julij 2012).

Petrakis, Maria in Rebecca Christie. 2012. *Greece Pushes Bondholders Into Record Debt Swap*. Dostopno prek: <http://www.bloomberg.com/news/2012-03-09/greece-debt-swap-tops-95-level-to-trigger-forced-bondholder-participation.html> (14. maj 2012).

Porzecanski, Arturo C. 2010. *When bad things happen to good sovereign debt contracts: the case of Ecuador*. Dostopno prek: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1597&context=lcp> (30. junij 2012).

Reinhart, Carmen M. in Kenneth S. Rogoff. 2011. *The time is different: eight centuries of financial folly*. Princeton (N.J.); Woodstock: Princeton University Press.

Republic of Ireland Department of Finance. 2008. *Government Decision to Safeguard Irish Banking System*. Dostopno prek: <http://www.finance.gov.ie/documents/pressreleases/2008/blo11.pdf> (19. april 2012).

--- 2009. *Minister's Statement*. Dostopno prek: <http://www.finance.gov.ie/viewdoc.asp?docid=5627&catid=1&startdate=01january+2009> (2. marec 2012).

--- 2010. *Government Statement: Announcement of joint EU – IMF Programme for Ireland*. Dostopno prek: <http://www.finance.gov.ie/viewdoc.asp?DocID=6600> (14. april 2012).

Reuters. 2012. *Greece ups 2012 budget deficit target in draft law*. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/2012/02/21/us-greece-deficit-idUSTRE81K1TZ20120221> (8. april 2012).

Ronayne, Tom. 1994. *Regions Without Work Unemployment and Labour Market Policy in Ireland*. Dostopno prek: <http://www.wrc.ie/publications/regionsw.pdf> (2. julij 2012).

RTE. 2008. *Bank recapitalisation plan*. Dostopno prek: <http://www.rte.ie/news/2008/1221/banks.html> (2. junij 2012).

--- 2011a. *Agreement reached on AIB-EBS merger*. Dostopno prek: <http://www.rte.ie/news/2011/0526/aib.html> (4. maj 2012).

--- 2011b. *Bank of Ireland completes recapitalisation*. Dostopno prek: <http://www.rte.ie/news/2011/1202/boi-business.html> (13. marec 2012).

--- 2012. *Top Greek banks post quarterly losses*. Dostopno prek: <http://www.rte.ie/news/2012/0531/top-greek-banks-post-quarterly-losses.html> (27. marec 2012).

RTV Slovenija. 2010. *Evroobmočje pripravljeno na hude čase*. Dostopno prek: <http://www.rtvlo.si/evropska-unija/evroobmocje-pripravljeno-na-hude-case/231991> (5. julij 2012).

--- 2012a. *Stiglitz: Zategovanje pasu vodi Evropo v samomor*. Dostopno prek: <http://www.rtvlo.si/gospodarstvo/stiglitz-zategovanje-pasu-vodi-evropo-v-samomor/281968> (27. april 2012).

--- 2012b. *Evropejci naklonjeni izstopu Grčije iz evrskega območja*. Dostopno prek: <http://www.rtvlo.si/evropska-unija/evropejci-naklonjeni-izstopu-grcije-iz-evrskega-obmocja/286010> (24. junij 2012).

--- 2012c. *Evropa, nora maastrichtska določila in neoklasične fantazije o nevmešavanju države*. Dostopno prek: <http://www.rtvlo.si/gospodarstvo/evropa-nora-maastrichtska-dolocila-in-neoklasicne-fantazije-o-nevmesavanju-drzave/285786> (22. junij 2012).

Ruane, Frances in Holger Görg. 1997. *Reflections on Irish Industrial Policy towards Foreign Direct Investment*. Dostopno prek: <http://www.tcd.ie/Economics/TEP/1997/1997%20Policy%20Papers/973p.pdf> (12. april 2012).

Schwab, Klaus. 2012. *The Global Competitiveness Report 2011–2012*. Dostopno prek: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf (16. junij 2012).

Sheehy, Clodagh. 2010. *Outrage at 'secret raid' to rescue AIB*. Dostopno prek: <http://www.herald.ie/news/outrage-at-secret-raid-to-rescue-aib-2473388.html> (15. februar 2012).

Smith, Helena. 2005. *Greek smokers to pay for Olympics*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/business/2005/mar/30/theeuro.europeanunion> (28. maj 2012).

--- 2010. *Greek deficit much bigger than estimate*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/business/2010/nov/15/greek-deficit-bigger-than-thought> (14. avgust 2012).

--- 2009. *Papandreou unveils radical reforms to salvage Greece's public finances*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2009/dec/14/greece-unveils-reforms-to-public-finances> (29. april 2012).

--- 2010a. *Fury in Greece over IMF intervention*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2010/apr/16/greece-imf-bailout-reaction> (12. junij 2012).

--- 2010b. *Greece activates €45bn EU/IMF loans*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/business/2010/apr/23/greece-activates-eu-imf-loans> (12. junij 2012).

Standard & Poor's. 2012. *S&P/Case-Shiller Home Price Indices: Home Price Index Levels*. Dostopno prek: <http://www.standardandpoors.com/indices/articles/en/us/?articleType=XLS&assetID=1245214507706> (12. junij 2012).

Steinvorth, Daniel. 2010. *Greek Government Hauls in Billions in Back Taxes*. Dostopno prek: <http://www.spiegel.de/international/europe/finding-swimming-pools-with-google-earth-greek-government-hauls-in-billions-in-back-taxes-a-709703.html> (16. maj 2012).

The Economist. 1998. *A refresher on the 1930s*. Dostopno prek: http://www.economist.com/node/165701?story_id=E1_TGVSDT (29. junij 2012).

Top Foreign Stocks. 2010. *The Top 25 Worst Banks by Losses*. Dostopno prek: <http://topforeignstocks.com/2010/07/12/the-top-25-worst-banks-by-losses/> (6. april 2012).

The Irish Times. 2003. *Remarks by An Tánaiste and Minister for Enterprise, Trade and Employment, Mary Harney TD, on economic issues at the Convention on Europe, Institute of Insurance, Cork*. Dostopno prek: <http://www.irishtimes.com/newspaper/special/2003/harney/index.htm> (25. januar 2012).

--- 2011. *Brian Lenihan: a life in politics*. Dostopno prek: <http://www.irishtimes.com/newspaper/breaking/2011/0610/breaking28.html> (12. april 2012).

The National Treasury Management Agency. 2010. *2010 Eligible Liabilities Guarantee (ELG) Scheme*. Dostopno prek: <http://www.ntma.ie/ELGScheme/CreditInstitutionsELGScheme.php> (11. april 2012).

The Wall Street Journal. 2012. *OECD Cuts Greece Growth Forecast, Sees 6th Year of Recession*. Dostopno prek: <http://online.wsj.com/article/BT-CO-20120522-709536.html> (16. maj 2012).

The World Bank. 2011. *International tourism, receipts (% of total exports)*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.XP.ZS> (30. maj 2012).

Traynor, Ian. 2010a. *Angela Merkel agrees on Greece rescue package – but wants new euro rules*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/business/2010/mar/25/angela-merkel-greece-package> (12. junij 2012).

--- 2010b. *EU debt crisis: Greece granted €110bn aid to avert meltdown*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2010/may/02/eu-debt-crisis-greece-aid-meltdown> (3. junij 2012).

Wachman, Richard in Nick Fletcher. 2010. *Standard & Poor's downgrade Greek credit rating to junk status*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/business/2010/apr/27/greece-credit-rating-downgraded> (13. junij 2012).

Wall, Martin. 2011. *Healthcare funding may be cut by €700m*. Dostopno prek: <http://www.irishtimes.com/newspaper/ireland/2011/1203/1224308525634.html> (6. maj 2012).

Waterfield, Bruno. 2010. *Ireland forced to take EU and IMF bail-out package*. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8150137/Ireland-forced-to-take-EU-and-IMF-bail-out-package.html> (4. marec 2012).

Waterfield, Bruno. 2012. *EU accused of hypocrisy for £1 billion in arms sales to Greece*. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/greece/9129234/EU-accused-of-hypocrisy-for-1-billion-in-arms-sales-to-Greece.html> (19. april 2012).

White, Dan. 2010. *Neary is not the only one with questions to answer about our banking shambles*. Dostopno prek: <http://www.herald.ie/opinion/columnists/dan-white/neary-is-not-the-only-one-with-questions-to-answer-about-our-banking-shambles-2262905.html> (3. marec 2012).

Winkler, Max. 1999. *Foreign Bonds: An Autopsy*. Washington, D.C.: Beard Books.

Wray, Richard. 2010. *EU ministers agree Greek bailout terms*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2010/apr/11/eu-greece-bailout-terms> (12. junij 2012).

Yahoo! Finance. 2012a. *NIKKEI 225 (^N225) Historical Prices*. Dostopno prek: <http://finance.yahoo.com/q/hp?s=%5EN225+Historical+Prices> (3. julij 2012).

--- 2012b. *Dow Jones Industrial Average (^DJI) Historical Prices*. Dostopno prek: <http://finance.yahoo.com/q/hp?s=%5EDJI+Historical+Prices> (3. julij 2012).

PRILOGI

PRILOGA A: TABELA PADCA BDP MED DRUGO SVETOVNO VOJNO
(V ODSOTOKIH)

DRŽAVE, AKTIVNO UDELEŽENE V OBOROŽEN SPOPAD						
Leto	Nemčija	VB	Italija	SZ	Japonska	ZDA
1939	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1940	100,7	110,0	100,6	113,9	102,9	107,7
1941	107,1	120,0	99,4	98,1	104,3	127,3
1942	108,5	123,0	98,1	86,9	103,8	152,8
1943	110,7	125,7	88,9	126,8	105,2	183,2
1944	113,5	120,8	72,2	135,2	100,7	198,6
1945	80,7	115,5	56,6	108,2	50,4	190,6
OKUPIRANE DRŽAVE						
Leto	Francija	Belgija	Nizozemska	Danska	Norveška	Grčija
1939	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1940	82,5	88,1	88,1	86,0	91,1	/
1941	65,3	83,5	83,4	77,5	93,3	/
1942	58,5	76,3	76,3	79,2	89,7	61,4
1943	55,5	74,5	74,4	88,0	87,9	/
1944	46,9	78,9	49,4	97,2	83,3	/
1945	50,9	83,6	51,1	89,9	93,3	36,4

Vir: Di Vittorio (2006, 305).

Opomba: vrednost v letu 1939 predstavlja 100 % BDP posamezne države.

PRILOGA B: TABELA RAZDELITVE POMOČI V OKVIRU PROGRAMA EUROPEAN RECOVERY PROGRAMME PO DRŽAVAH MED LETOMA 1948 IN 1951

DRŽAVA	POMOČ (v milijonih USD)	% BDP (leto 1950)
VB	2.731,6	7,2
Francija	2.401,0	9,2
Nemčija	1.297,3	5,1
Italija	1.297,3	8,5
Nizozemska	977,7	17,2
Avstrija	560,8	20,3
Belgija in Luksemburg	546,6	9,8
Grčija	515,1	27,7
Danska	256,9	8,5
Norveška	231,7	7,8
Irska	146,2	12
Turčija	144,7	/
Švedska	118,5	1,8
Portugalska	50,5	2,8
Trst	33,4	/
Islandija	23,7	/
SKUPAJ	11314,7	

Vir: Di Vittorio (2006, 310).